

**Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii
Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
Instytut Psychiatrii i Neurologii**

Janusz Sierosławski

**UŻYWANIE ALKOHOLU I NARKOTYKÓW
PRZEZ MŁODZIEŻ SZKOLNĄ**

**RAPORT Z OGÓLNOPOLSKICH BADAŃ ANKIETOWYCH
ZREALIZOWANYCH W 2019 R.**

**EUROPEJSKI PROGRAM
BADAŃ ANKIETOWYCH W SZKOŁACH
ESPAD**

WARSZAWA 2020

Badanie zostało sfinansowane przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii i Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE	3
WPROWADZENIE	7
CEL BADANIA	8
POPULACJA I PRÓBA	8
PROCEDURA BADAWCZA	10
WYNIKI	12
Palenie tytoniu	12
Picie napojów alkoholowych	22
Używanie innych substancji psychoaktywnych	43
Problem nowych substancji psychoaktywnych („dopalaczy”).....	61
Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi oraz motywę picia	67
Doświadczanie problemów związanych z piciem alkoholu oraz motywę picia.	76
Dostępność substancji psychoaktywnych	79
Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych	93
Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych	101
Relacje z rodzicami i przyjaciółmi	104
Rodzice a używanie substancji przez młodzież	106
Korzystanie z mediów społecznościowych i gier wideo	109
Gry hazardowe	113
Formy spędzania czasu wolnego	124
Wiarygodność wyników.....	125
WNIOSKI	128
PRZYPISY	131

STRESZCZENIE

Wiosną 2019 r. w ramach międzynarodowego projektu: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) zrealizowano audytoryjne badania ankietowe na próbie reprezentatywnej uczniów klas trzecich szkół gimnazjalnych (wiek: 15-16 lat) oraz klas drugich szkół ponadgimnazjalnych (wiek: 17-18 lat) naszego kraju. Badania ESPAD podjęto w 1995 r. z inicjatywy Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group) działającej przy Radzie Europy.

Celem badania był przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych, ale także ocena czynników wpływających na rozpowszechnienie, ulokowanych zarówno po stronie popytu na substancje, jak i ich podaży.

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży. Chociaż raz w ciągu całego swojego życia piło 80,0% uczniów z młodszej grupy i 92,8% uczniów z starszej grupy. Picie napojów alkoholowych jest na tyle rozpowszechnione, że w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem piło 46,7% piętnasto-szesnastolatków i 76,1% siedemnasto-osiemnastolatków. Najbardziej popularnym napojem alkoholowym wśród całej młodzieży jest piwo, a najmniej – wino. Wysoki odsetek badanych przyznaje się do przekraczania progu nietrzeźwości. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem, chociaż raz upiło się 11,3% uczniów z młodszej kohorty i 18,8% ze starszej grupy wiekowej. W czasie całego życia ani razu nie upiło się tylko 66,7% uczniów młodszych i 43,4% uczniów starszych.

Palenie tytoniu jest zachowaniem mniej powszechnym. Chociaż raz w życiu paliło 49,9% gimnazjalistów i 65,5% uczniów ze starszej grupy. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 23,0% uczniów z grupy młodszej i 35,5% ze starszej.

Palenie tytoniu jest obecnie podobnie rozpowszechnione wśród dziewcząt, jak wśród chłopców. Picie napojów alkoholowych jest nieznacznie bardziej rozpowszechnione wśród chłopców, niż wśród dziewcząt, chociaż niektóre wskaźniki picia są już takie same.

Jeszcze rzadziej zdarza się przyjmowanie leków uspokajających lub nasennych bez przepisu lekarza. Takie doświadczenia, chociaż raz w życiu, stały się udziałem 15,1% uczniów z młodszej kohorty i 18,3% ze starszej kohorty.

Sięganie po te leki jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt niż wśród chłopców.

Wyniki badania wskazują na znacznie niższy poziom rozpowszechnienia używania substancji nielegalnych, niż legalnych, zwłaszcza alkoholu i tytoniu. Większość badanych nigdy po substancje nielegalne nie sięgała. Wśród tych, którzy mają za sobą takie doświadczenia większość stanowią osoby, które co najwyżej eksperymentowały z marihuaną lub haszyszem. Chociaż raz w ciągu całego życia używało tych substancji 21,4% młodszych uczniów i 37,0% starszych uczniów. Na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia używania substancji nielegalnych wśród uczniów gimnazjów jest amfetamina (4,2%), a wśród uczniów szkół wyższego poziomu – ecstasy (5,1%).

Aktualne, okazjonalne używania substancji nielegalnych, czego wskaźnikiem jest używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy, także stawia marihuanę lub haszysz przetwory konopi na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia. W klasach trzecich gimnazjów używa tych środków ponad 16,7% uczniów, w klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych – 29,6%.

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem 9,0% uczniów klas trzecich gimnazjów i 15,1% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych używało marihuany lub haszyszu.

Zarówno eksperymentowanie z substancjami nielegalnymi, jak ich okazjonalne używanie jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Do problemowych użytkowników marihuany lub haszyszu zidentyfikowanych przy pomocy testu przesiewowego zaliczyć można 5,2% gimnazjalistów oraz 6,7% uczniów ze starszej kohorty.

Rozpowszechnienie używania nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy” jest niższe niż przetworów konopi. Wśród gimnazjalistów 5,2%, a wśród starszych uczniów 5,3% używało kiedykolwiek tych substancji. Odsetek gimnazjalistów,

którzy sięgali po „dopalacze” w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wyniósł 2,5%. W starszej kohorcie takich uczniów było 2,2%. Używanie nowych substancji psychoaktywnych jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Uwagę zwraca wysoki poziom dostępności napojów alkoholowych przejawiający się w ocenach respondentów. Na tym tle dostępność substancji nielegalnych jest oceniana niżej. Spośród substancji nielegalnych najwyżej oceniana jest dostępność przetworów konopi.

Badani narażeni są przede wszystkim na oferty napojów alkoholowych, spośród substancji nielegalnych uczniom najczęściej proponowane są przetwory konopi oraz alkohol produkowany nielegalnie domowym sposobem.

Większość młodzieży jest dobrze zorientowana w zakresie ryzyka szkód zdrowotnych i społecznych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. O stopniu ryzyka, według ocen respondentów, decyduje bardziej nasilenie używania, niż rodzaj substancji.

Oczekiwania wobec alkoholu oraz marihuany i haszyszu formułowane przez młodzież szkolną odwołują się w większym stopniu do pozytywnych konsekwencji niż ewentualnych szkód.

Okolo jedna piąta uczniów grała, chociaż raz w życiu, w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać. W czasie ostatnich 30 dni takie zachowanie zadeklarowało 5,5% uczniów trzecich klas gimnazjów i 7,9% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Można szacować, że ok. 1% młodzieży może być zagrożonych hazardem problemowym.

Porównanie wyników badania z 2019 r. z wynikami wcześniejszych badań w zakresie picia alkoholu przez młodzież wykazuje kontynuację trendu spadkowego.

Trochę inaczej rzecz się ma z substancjami nielegalnymi. Wskaźniki używania przetworów konopi dopiero w 2019 r. przełamały wcześniejszy trend wzrostowy.

Inne wskaźniki problemu marihuany i haszyszu, takie jak dostępność tych substancji, czy zasięg używania ich w otoczeniu badanych wykazują podobne tendencje jak rozpowszechnienie używania. Potwierdza to tezę o zahamowaniu trendu wzrostowego problemu przetworów konopi wśród młodzieży szkolnej.

W zakresie wskaźników picia alkoholu i palenia tytoniu obserwowano proces zacierania się różnic związanych z płcią, który doprowadził do zrównania się kilku wskaźników używania tych substancji przez dziewczęta i chłopców.

Zmiany w rozpowszechnieniu używania przetworów konopi wśród chłopców i dziewcząt nie układają się w tak czytelną tendencję, chociaż tu również można zaobserwować lekkie zmniejszenie się różnic między chłopcami, a dziewczętami, przynajmniej w stosunku do 1995 r.

W obszarze oceny ryzyka związanego z używaniem przetworów konopi obserwujemy trend spadkowy odsetków badanych przypisujących ich używaniu duże ryzyko. Ten niekorzystny trend w 2019 r. znajduje swoją kontynuację. Inaczej jest w obszarze napojów alkoholowych – odsetki respondentów skłonnych wiązać duże ryzyko z pić w 2019 r. uległy zwiększeniu.

W zakresie ocen dostępności napojów alkoholowych odnotować trzeba powolną, ale konsekwentną pozytywną tendencję zmniejszania się odsetków uczniów określających swój dostęp jako bardzo łatwy. Podobnie dzieje się też z tytoniem. Ponadto zmniejszają się też odsetki uczniów dokonujących zakupów takich napojów alkoholowych jak piwo czy wódka.

Rozpowszechnienie używania „dopalaczy” wykazuje od 2011 r. trend spadkowy. Podobnie zmniejszają się odsetki respondentów otrzymujących propozycje zakupu, otrzymania, bądź użycia tych substancji, a także wysoko oceniających ich dostępność. Warto dodać, iż rosną frakcje respondentów przypisujących duże ryzyko nawet eksperymentowaniu z „dopalaczami”.

WPROWADZENIE

Idea paneuropejskiej współpracy w badaniach szkolnych na temat używania substancji psychoaktywnych powstała wśród badaczy tej problematyki skupionych wokół Rady Europy (Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs - Pompidou Group). Sprowadza się ona do uzgodnienia i na ile to możliwe wystandaryzowania metodologicznych warunków badań w różnych krajach, tak aby ich wyniki uczynić maksymalnie porównywalnymi. Badania zainicjowane przez tę grupę przyjęły formę wieloletniego programu badawczego zatytułowanego: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) i prowadzone są co cztery lata według tych samych wystandaryzowanych technik, co umożliwia porównywalność nie tylko w przestrzeni ale i w czasie (Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., et al. 2012). Polska włączając się do tego projektu uzyskała możliwość śledzenia zarówno rozmiarów zjawiska jak i jego trendów rozwojowych na szerokim tle sytuacji w Europie i w poszczególnych jej krajach.

ESPAD jest pierwszym ogólnopolskim badaniem spełniającym warunki międzynarodowej porównywalności i jednocześnie podjętym z intencją śledzenia trendu w zakresie używania substancji przez młodzież szkolną. Badanie ESPAD zrealizowano w Polsce już siedmiokrotnie: w 1995 r., 1999 r., 2003 r., 2007 r., 2011, 2015 r. oraz 2019 r. na próbach losowych uczniów klas I i III szkół ponadpodstawowych (wg starego systemu edukacji) oraz klas III gimnazjów i klas II szkół ponadgimnazjalnych (wg nowego systemu edukacji). W 1995 r. badanie objęło 26 krajów europejskich, w tym Polskę, w 2019 r. w badaniu uczestniczyło już 35 krajów naszego kontynentu. Badanie ESPAD wspierane jest przez Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction– EMCDDA), bowiem dostarcza danych w zakresie jednego z pięciu kluczowych wskaźników, tj. używania narkotyków w populacji generalnej.

Jak pokazały wyniki dotychczasowych badań ogólnopolskich, picie alkoholu przez młodzież stało się niemal statystyczną normą. Używanie substancji nielegalnych stawało się coraz bardziej widocznym problemem. Pod względem rozpowszechnienia używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza polskie piętnasto- szesnastolatki plasują się na pierwszym miejscu w Europie. Wszystkie te napawające niepokojem zjawiska podlegają dynamice, stąd potrzeba monitorowania. Istotną cechą

problemu używania substancji psychoaktywnych przez młodzież jest jego nierównomierna dystrybucja na terenie kraju. Generalnie problem ten bardziej rozpowszechniony jest w wielkich miastach (Sierosławski 2007a, 2007b; Moskalewicz et al 2008). Na zróżnicowania związane ze stopniem urbanizacji nakładają się zróżnicowania regionalne. Zarówno ogólna strategia zapobiegawcza, jak konkretne działania profilaktyczne podejmowane zarówno w skali kraju, jak i na poziomie regionalnym i lokalnym wymagają wiedzy o rozmiarach i trendach w rozwoju zjawiska, stąd potrzeba podejmowania także badań w skali lokalnej i regionalnej. Wyniki badań ogólnopolskich mogą okazać się nie najlepszym przybliżeniem lokalnego obrazu zjawiska. Dlatego do ogólnopolskich badań ESPAD dołączyło się ze swoimi próbami kilka województw i miast.

CEL BADANIA

Badanie miało na celu przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych. Podstawowymi pytaniami badawczymi były zatem pytania o liczby młodych ludzi, którzy mieli doświadczenia z tego typu substancjami oraz o stopień nasilenia tych doświadczeń. Celem badania była również próba identyfikacji i pomiaru czynników wpływających na rozmiary zjawiska, zarówno po stronie popytu jak podaży. W badaniu poruszono zatem takie kwestie, jak dostępność substancji psychoaktywnych, zarówno w wymiarze fizycznym jak psychologicznym, gotowość do podjęcia prób z tymi środkami, przekonania na temat ich szkodliwości, doświadczenia w zakresie problemów związanych z ich używaniem.

Wszystkie te kwestie zostały poddane pomiarowi ilościowemu w celu dokonania oszacowań dla młodzieży całego kraju i porównania z wynikami badań ESPAD z 1995 r., 1999 r., 2003 r., 2007 r., 2011 r. i 2015 r.

POPULACJA I PRÓBA

Założono objęcie badaniem dwóch kohort młodzieży – młodzież urodzoną w 2003 roku (wiek: 15-16 lat w momencie badania) i 2001 r. (wiek: 17-18 lat w momencie badania). Podejście kohortowe, przy zdefiniowaniu kohorty przez rok urodzenia, podyktowane

było względami międzynarodowej porównywalności. Przy silnym zróżnicowaniu systemów szkolnych w Europie rok urodzenia jest jedynym wspólnym kryterium zapewniającym porównywalność badanych populacji. Założono, że 95% tej młodzieży uczęszcza do szkół, w zdecydowanej większości do trzecich klas gimnazjów i drugich klas szkół ponadgimnazjalnych (licea ogólnokształcące, technika, szkoły branżowe). W związku z tym próba badawcza została pobrana spośród młodzieży szkolnej z tych typów szkół i poziomów klas.

Schemat losowania przewidywał równomierny rozkład próby w kraju przy maksymalnym jej rozproszeniu. Operatem losowania była lista szkół MEN zawierająca informacje o liczbie klas w każdej ze szkół. Jednostką losowania była klasa szkolna, próba miała, zatem charakter klastrowo-warstwowy. Schemat doboru zakładał losowy dobór dwustopniowy. Najpierw losowano szkoły, a następnie klasy. Szkoły były losowane z prawdopodobieństwami proporcjonalnymi do liczby klas, tak, aby wszystkie klasy miały jednakowe szanse znalezienia się w próbie, niezależnie od wielkości szkoły, z której pochodzą. Klasy dobierane były w losowaniu prostym, po jednej z każdej z wylosowanych szkół. W klasach badaniu poddawano wszystkich obecnych w tym czasie uczniów, niezależnie od roku urodzenia.

Badaniami objęto próbę ogólnopolską, 6 prób wojewódzkich (Dolnośląskie, Lubelskie, Małopolskie, Mazowieckie, Śląskie, Świętokrzyskie) oraz 5 prób miejskich (Wrocław, Płock, Kalisz, Sopot, Szczecinek). Wyniki dla poszczególnych miast i województw są przedmiotem odrębnych raportów. Ankiety z prób wojewódzkich i prób miejskich weszły do próby ogólnopolskiej z odpowiednimi wagami wyrównującymi dysproporcje wynikające z doreprezentowania jednostek terytorialnych, w których prowadzono badania.

Badania zrealizowano w 383 klasach gimnazjalnych oraz w 431 klasach szkół ponadgimnazjalnych. W gimnazjach zebrano 5 939 ankiet, zaś w szkołach ponadgimnazjalnych – 6 495 ankiet.

Odmówiło udziału w badaniu 36 gimnazjów oraz 24 szkoły ponadgimnazjalne. W badanych klasach gimnazjalnych 26,8% uczniów nie uczestniczyło w badaniu. Analogiczny odsetek w klasach ponadgimnazjalnych wyniósł 23,5%.

Ważona próba ogólnopolska liczyła 2814 uczniów trzecich klas gimnazjów oraz 3089 uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Wśród gimnazjalistów 51,7% stanowiły dziewczęta, zaś 48,3% - chłopcy. W grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych było 51,2 dziewcząt oraz 48,8% chłopców.

Zastosowana w badaniu wielkość próby przy opisanej wyżej metodzie jej losowania pozwala na uzyskanie reprezentatywności statystycznej nie tylko na poziomie badanych kohort, ale także osobno dla dziewcząt i chłopców w ramach każdej kohorty.

Wyniki prezentowane w raporcie obejmują nie tylko młodzież urodzoną w 2003 r. oraz w 2001 r., ale wszystkich uczniów trzecich klas gimnazjów i drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Na potrzeby porównań międzynarodowych eliminowani z próby są uczniowie drugorocznicy oraz ci, którzy wcześniej rozpoczęli karierę szkolną. Stąd wyniki prezentowane w raportach krajowych zwykle nieznacznie odbiegają od wyników publikowanych w raportach europejskich. Na potrzeby śledzenia trendów na poziomie kraju badane populacje definiowane są poprzez uczęszczanie do trzecich klas gimnazjów bądź drugich klas szkół ponadgimnazjalnych.

PROCEDURA BADAWCZA

Badanie zostało realizowane metodą ankiety audytoryjnej przez zespół ankieterów rekrutujący się spoza systemu oświaty i wychowania. Jako ankieterzy byli zatrudniani przede wszystkim ludzie młodzi, głównie studenci, o łatwym kontakcie z młodzieżą szkolną. Ankieterzy zostali przeszkoleni oraz wyposażeni w szczegółową pisemną instrukcję. Do ich zadań, poza przeprowadzeniem badania w klasie, należało przygotowanie raportu zawierającego, obok opisu realizacji badania, informacje o klasie oraz o uczniach nieobecnych w trakcie badania. Praca ankieterów była wrywkowo kontrolowana przez koordynatorów.

Nawiązanie kontaktu z wylosowanymi szkołami należało do obowiązków ankietera. Udział szkoły w badaniu negocjowany był także bezpośrednio przez ankietera. Badanie uzyskało wsparcie Ministra Edukacji Narodowej, którego pismo w tej sprawie zostało przekazane za pośrednictwem kuratoriów do wylosowanych szkół.

Na wydruku próby każdy ankieter otrzymał informacje adresowe wylosowanej szkoły oraz numer wylosowanej klasy. W każdej szkole klasy każdego poziomu są w określony sposób uporządkowane. Do zadań ankietera należała identyfikacja wylosowanej klasy zestawiając obowiązujące w szkole uporządkowanie z wylosowanym numerem.

Jeśli wylosowana klasa była niedostępna (wycieczka, praktyki itp.), ankieterzy mogli spośród pozostałych klas wybrać klasę najbliższą numerem sięgając najpierw do klasy o niższym numerze, a gdyby takiej nie było – to o wyższym.

W procedurze badania położono bardzo duży nacisk na zapewnienie respondentom maksimum poczucia bezpieczeństwa oraz pełnej anonimowości. Służyły temu:

- wymóg nieobecności nauczyciela w klasie w trakcie badania,
- reguły postępowania ankietera (np. nie mógł on chodzić po klasie i zaglądać uczniom w kwestionariusze),
- specjalna procedura zwrotu wypełnionego kwestionariusza polegająca na umieszczeniu go przez ucznia w kopercie, a następnie zaklejeniu jej.

Uczniowie w instrukcji otrzymali zapewnienie o pełnej anonimowości badań, zarówno na poziomie pojedynczych uczniów, jak również całej szkoły. Oznacza to, że tajemnicą objęte są również wyniki na poziomie szkół.

Badania terenowe zrealizowano w maju i czerwcu 2019 r. Badania przeprowadzono w szczególnie trudnych warunkach wyznaczonych przez reformę oświatową oraz niedawno zakończony strajk nauczycieli.

Czas realizacji badania w klasie szkolnej wynosił średnio 44 minuty, przy medianie 45 minut.

Zdaniem ankieterów uczniowie w większości potraktowali badania poważnie, a proces zbierania danych przebiegał bez zakłóceń. Według ocen ankieterów pytania kwestionariusza nie sprawiały respondentom większych trudności.

Ankieterzy po sprawdzeniu kompletności materiałów przekazywali je do Instytutu za pośrednictwem instruktorów lokalnych. Ankiety po zarejestrowaniu zostały poddane procedurze sprawdzenia. Następnie założono i zweryfikowano zbiór danych. Obliczenia wyników badania zostały wykonane za pomocą pakietu statystycznego SPSS for Windows ver. 21. Zastosowano procedurę ważenia wyników, aby zrównoważyć efekt

włączenia do zbioru danych ogólnopolskich danych z prób wojewódzkich i miejskich. Wagi konstruowano osobno dla gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych.

WYNIKI

Prezentację wyników rozpoczniemy od rozpowszechnienia używania różnych substancji psychoaktywnych: najpierw tytoniu, potem napojów alkoholowych a w końcu pozostałych środków, w tym nielegalnych. Następnie przytoczymy wyniki odnoszące się do problemów, jakich doświadcza młodzież w związku z używaniem substancji. Następnie zajmiemy się kwestią dostępności poszczególnych substancji. W dalszej kolejności omówimy opinie o szkodliwości używania poszczególnych substancji oraz oceny badanych odnoszące się do rozmiarów sięgania po nie w ich najbliższym otoczeniu. Następnie zobaczymy, jaki stosunek do używania substancji przez uczniów mają ich rodzice.

Palenie tytoniu

Rozpowszechnienie palenia tytoniu było badane w dwóch wymiarach czasowych - całego życia respondenta oraz ostatnich 30 dni przed badaniem. Pierwszy z nich pozwala na ustalenie zasięgu zjawiska eksperymentowania z tą substancją, tzn. podejmowania prób palenia tytoniu. Drugi przydatny jest do uchwycenie rozmiarów grupy aktualnie palących, a także palących okazjonalnie lub regularnie.

Dane na temat doświadczeń z paleniem tytoniu zebranych na przestrzeni całego życia zawiera tabela 1.

W czasie całego życia, jakiegokolwiek doświadczenia z paleniem miało 49,9% uczniów klas trzecich gimnazjów i 65,5% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych. Wśród uczniów, którzy podejmowali próby palenia można wyróżnić frakcję osób, które paliły nie więcej niż 5 razy w swoim życiu. Frakcja ta liczy 20,1% młodszych i 20,8% starszych. Jednocześnie 15,7% z pierwszej grupy i 27,2% z drugiej paliło 40 razy lub więcej. Te ostatnie frakcje badanych, to osoby, których palenie wyszło poza fazę eksperymentowania.

Tabela 1. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie palił	33,3	46,9	42,8	43,8	50,1
	1-2 razy	15,5	16,1	15,3	15,3	13,9
	3-5 razy	8,2	7,5	8,0	7,2	6,2
	6-9 razy	5,6	4,6	4,1	5,3	4,5
	10-19 razy	5,7	4,6	4,4	5,8	5,3
	20-39 razy	4,8	4,1	3,5	4,0	4,3
	40 razy lub więcej	27,0	16,3	21,8	18,5	15,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie palił	22,7	32,1	29,1	28,5	34,5
	1-2 razy	12,3	15,8	15,0	12,5	12,9
	3-5 razy	8,1	8,2	7,9	7,6	7,9
	6-9 razy	4,7	5,3	5,6	5,7	4,8
	10-19 razy	6,4	4,9	6,0	6,2	7,2
	20-39 razy	5,0	5,0	4,4	5,2	5,6
	40 razy lub więcej	40,7	28,7	32,0	34,2	27,2

Porównanie wyników z 2019 r. z wynikami z lat 2003, 2007, 2011 i 2015 wskazywało na spadek odsetka uczniów, którzy mieli doświadczenia z paleniem tytoniu w ostatnich czterech latach, po stabilizacji w poprzednich czterech latach. W latach 2007-2011 notowaliśmy wzrost, zaś w latach 2003-2007 spadek rozpowszechniania doświadczeń z paleniem tytoniu.

Spadek odsetka uczniów, którzy palili, co najmniej 40 razy w życiu, odnotowany w 2007 r. w stosunku do 2003 r. nie okazał się trwały. W 2011 r. obserwowaliśmy wzrost tego odsetka, kontynuowany w 2015 r. tylko w grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Wśród gimnazjalistów w 2015 r. nastąpił spadek tego odsetka. W 2019 r. w obu kohortach mamy do czynienia z istotnym spadkiem.

Palenie tytoniu jest zróżnicowane ze względu na płeć badanych (tabele 2 i 3).

Tabela 2. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu przez chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie palił	28,4	45,0	38,7	42,3	49,7
	1-2 razy	13,9	17,1	16,7	16,4	15,4
	3-5 razy	7,9	7,6	8,0	7,2	5,7
	6-9 razy	5,3	4,2	4,1	4,9	4,2
	10-19 razy	6,0	3,6	4,3	5,2	4,7
	20-39 razy	5,4	3,5	3,2	3,6	2,8
	40 razy lub więcej	33,1	19,0	25,0	20,4	17,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie palił	20,3	32,0	24,9	27,4	36,0
	1-2 razy	11,3	14,3	14,7	12,6	13,1
	3-5 razy	7,5	8,0	8,7	7,5	7,2
	6-9 razy	4,3	5,1	5,3	5,6	4,7
	10-19 razy	5,8	4,5	6,2	5,6	6,5
	20-39 razy	4,8	5,6	4,6	4,5	5,1
	40 razy lub więcej	46,1	30,4	35,5	36,9	27,4

Odsetki uczniów, którzy podejmowali próby z paleniem, są podobne wśród chłopców, jak wśród dziewcząt. Prawidłowość ta obowiązuje w obu badanych kohortach. Jednakże odsetki tych, którzy wyszli poza fazę pojedynczych prób w grupie gimnazjalistów są wyższe wśród chłopców niż wśród dziewcząt. W starszej kohorcie natomiast nie obserwujemy różnic związanych z płcią.

W 2007 r. spadek odsetków badanych, którzy palili, co najmniej 40 razy w życiu, oraz odsetków tych, którzy kiedykolwiek podejmowali próby palenia tytoniu był silniejszy u chłopców niż u dziewcząt. W efekcie różnice wartości tych wskaźników między chłopcami dziewczętami uległy zmniejszeniu. W 2011 r. wzrost wartości tych

wskaźników u chłopców wykazał większą dynamikę, co doprowadziło do wzrosty różnic, zaś w 2015 r. ponownie wskaźniki dla chłopców i dla dziewcząt uległy zbliżeniu.

Tabela 3. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu przez dziewczęta (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie palił	37,9	48,8	46,9	45,5	50,3
	1-2 razy	17,0	15,2	14,0	14,3	12,7
	3-5 razy	8,5	7,4	8,0	7,1	6,6
	6-9 razy	5,8	4,9	4,0	5,7	4,6
	10-19 razy	5,4	5,6	4,6	6,4	5,9
	20-39 razy	4,3	4,4	3,9	4,4	5,7
	40 razy lub więcej	21,1	13,7	18,7	16,7	14,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie palił	25,3	32,5	33,5	29,5	33,1
	1-2 razy	13,3	17,2	15,3	12,5	12,6
	3-5 razy	8,9	8,3	7,0	7,7	8,6
	6-9 razy	5,1	5,4	5,9	5,9	4,9
	10-19 razy	7,1	5,2	5,8	6,8	7,8
	20-39 razy	5,3	4,4	4,1	5,8	6,1
	40 razy lub więcej	35,0	26,9	28,4	31,8	26,9

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 23,0% piętnasto-szesnastolatków i 35,5% siedemnasto-osiemnastolatków (tabela 4).

Wśród nich, odnotowujemy znaczne zróżnicowanie pod względem nasilenia palenia. Badani ze starszej kohorty w większym odsetku niż młodszy uczniowie zaliczali się do grupy palących rzadziej niż raz dziennie (11,0% uczniowie z młodszej kohorty i 16,7% uczniowie ze starszej kohorty). Odsetki palących codziennie w ilości przekraczającej 10 papierosów dziennie w obu kohortach są podobne (wśród uczniów gimnazjów– 3,0% niż wśród młodzieży ze starszych klas– 4,8%).

Tabela 4. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	67,9	78,3	70,2	73,6	77,0
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,7	6,4	8,2	7,9	7,9
	Mniej niż 1 papieros dziennie	4,0	2,7	4,1	4,0	3,1
	1-5 papierosów dziennie	10,2	5,8	8,2	7,7	6,1
	6-10 papierosów dziennie	6,2	3,5	5,3	3,5	3,0
	11-20 papierosów dziennie	3,0	1,8	2,4	1,8	1,7
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,0	1,5	1,7	1,5	1,3
	Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	55,7	65,0	58,1	58,3
Mniej niż 1 papieros na tydzień		6,9	8,0	9,8	10,4	10,9
Mniej niż 1 papieros dziennie		3,9	3,5	4,9	5,5	5,8
1-5 papierosów dziennie		11,3	10,8	11,1	11,7	9,3
6-10 papierosów dziennie		12,7	6,9	9,0	7,9	4,7
11-20 papierosów dziennie		7,0	4,1	5,0	4,4	3,4
Więcej niż 20 papierosów dziennie		2,4	1,7	2,1	1,9	1,4

W 2007 r. odsetki uczniów palących w czasie ostatnich 30 dni wyraźnie spadły w stosunku do 2003 r. W grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych zmniejszyło się także rozpowszechnienie codziennego palenia w ilości, co najmniej 10 papierosów w ciągu doby. W 2011 r. rozpowszechnienie palenia w czasie ostatnich 30 dni wzrosło w obu badanych grupach. Od tego czasu w starszej grupie obserwujemy trend spadkowy tego wskaźnika. W młodszej grupie natomiast spadek nastąpił dopiero w 2019 r.. W latach

2007-2019 rozpowszechnienie palenia ponad 10 papierosów dziennie w czasie ostatnich 30 dni w obu grupach nie ulegało większym zmianom.

Rozpowszechnienie aktualnego palenia okazało się być niezależne od płci zarówno wśród młodszej, jak i wśród starszej młodzieży (tabele 5 i 6).

Tabela 5. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	63,3	76,8	68,8	73,6	77,1
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,6	6,4	7,0	7,4	7,3
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,7	2,5	4,0	3,9	2,3
	1-5 papierosów dziennie	11,4	5,7	8,1	7,5	5,3
	6-10 papierosów dziennie	8,3	4,5	6,7	3,7	3,8
	11-20 papierosów dziennie	4,2	2,3	3,2	2,1	2,4
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,6	1,7	2,2	1,8	1,9
	Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	52,4	64,0	54,1	56,8
Mniej niż 1 papieros na tydzień		6,2	7,0	10,0	8,9	9,8
Mniej niż 1 papieros dziennie		3,2	2,6	4,5	4,5	5,8
1-5 papierosów dziennie		10,9	10,4	11,0	10,7	8,6
6-10 papierosów dziennie		13,4	8,6	10,2	9,7	5,1
11-20 papierosów dziennie		10,4	5,3	7,4	6,6	3,5
Więcej niż 20 papierosów dziennie		3,3	2,2	2,7	2,7	1,8

Tabela 6. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	72,6	80,1	71,5	73,7	77,0
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,8	6,4	9,4	8,4	8,4
	Mniej niż 1 papieros dziennie	4,3	2,7	4,2	4,2	3,8
	1-5 papierosów dziennie	9,0	5,8	8,3	7,8	6,7
	6-10 papierosów dziennie	4,1	2,4	3,9	3,4	2,3
	11-20 papierosów dziennie	1,7	1,4	1,5	1,5	1,1
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,4	1,2	1,2	1,1	0,7
	Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	59,3	66,2	62,3	59,5
Mniej niż 1 papieros na tydzień		7,6	8,9	9,5	11,8	11,9
Mniej niż 1 papieros dziennie		4,6	4,2	5,3	6,3	5,9
1-5 papierosów dziennie		11,7	11,3	11,2	12,5	9,9
6-10 papierosów dziennie		12,1	5,4	7,7	6,2	4,3
11-20 papierosów dziennie		3,3	3,0	2,4	2,5	3,2
Więcej niż 20 papierosów dziennie		1,4	1,1	1,5	1,1	1,0

W klasach trzecich gimnazjów przynajmniej raz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 22,9% chłopców oraz 23,0% dziewcząt. Codzienne palenie w ilościach przekraczających 10 papierosów dziennie deklarowało 4,3% chłopców i 1,8% dziewcząt.

W klasach drugich szkół z poziomu ponadgimnazjalnego w czasie ostatnich 30 dni paliło 34,5% chłopców oraz 36,2% dziewcząt. Odsetki palących codziennie ponad 10 papierosów wynoszą dla chłopców 5,3% i dla dziewcząt 4,2%.

Porównanie wyników z 2007 r. z wynikami z 2003 r. w zakresie palenia tytoniu w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wykazało spadek wartości wskaźników zarówno wśród dziewcząt jak i wśród chłopców, tyle, że wśród tych ostatnich był on silniejszy. W efekcie odsetki palących chłopców w gimnazjach były już tylko o 16% większe niż analogiczne odsetki dziewcząt, podczas gdy w 2003 r. były większe o 35%. W szkołach ponadgimnazjalnych odsetki palących w grupie chłopców były już tylko o 6% większe niż w grupie dziewcząt.

W latach 2007 - 2011 zmiany przybrały przeciwny kierunek. Wzrosły odsetki palących chłopców i dziewcząt, przy czym u tych pierwszych wzrost był silniejszy. W konsekwencji różnice między chłopcami i dziewczętami w rozpowszechnieniu palenia wzrosły. Wszystkie przytoczone wskaźniki wskazywały na zahamowanie procesu wyrównywania się rozpowszechnienia używania tytoniu wśród chłopców i wśród dziewcząt. W 2015 r. obserwujemy powrót do tej tendencji, ponownie za sprawą silniejszego spadku u chłopców niż u dziewcząt. W 2019 r. tendencja ta znalazła kontynuację.

W 2019 roku zapytano uczniów o używanie e-papierosów. Dane na ten temat zestawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni. (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	56,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	30,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	64,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	36,5

Używanie e-papierosów okazało się bardziej rozpowszechnione wśród starszej kohorty zarówno, jeśli chodzi o używanie kiedykolwiek w życiu (odpowiednio 56,3% i 64,8%) jak i o ostatnie 30 dni przed badaniem (odpowiednio 30,3% i 36,5%).

W obu kohortach wyższy odsetek chłopców, niż dziewcząt deklaruwał używanie e-papierosów, zarówno kiedykolwiek w życiu, jak i w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (tabela 8).

Tabela 8. Używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni wg płci (odsetki badanych)

Kohorta		Chłopcy	Dziewczęta
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	59,6	53,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	33,1	27,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	67,6	62,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	41,2	32,2

Innym, w Polsce rzadko spotykanym produktem jest fajka wodna, dość znacznie rozpowszechniona w niektórych krajach europejskich.

Zgodnie z przewidywaniami używanie fajki wodnej (tabela 9) badani deklarują w znacznie mniejszym odsetku, niż używanie e-papierosów.

Używanie fajki wodnej okazało się bardziej rozpowszechnione wśród uczniów ze starszej kohorty, niż z młodszej.

Tabela 9. Palenie fajki wodnej kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	13,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	25,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	5,1

W obu badanych kohortach wyższy odsetek chłopców, niż dziewcząt deklarował palenie fajki wodnej (tabela 10), niezależnie od tego, czy pytano o doświadczenia z całego życia, czy też z ostatnich 30 dni przed badaniem.

Tabela 10. Palenie fajki wodnej kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni wg płci (odsetki badanych)

Kohorta		Chłopcy	Dziewczęta
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	16,1	10,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	5,4	1,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	31,6	20,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	7,1	3,2

Picie napojów alkoholowych

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, podobnie jak ma to miejsce w dorosłej części społeczeństwa. Próby picia ma za sobą 80,0% gimnazjalistów z klas trzecich i 92,8% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych (tabela 11).

W czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem piło jakiekolwiek napoje alkoholowe 67,9% młodszych uczniów i 89,0% uczniów starszych. Warto zauważyć, że odsetki konsumentów alkoholu, definiowanych jako osoby, które piły jakikolwiek napój alkoholowy w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem, w przypadku uczniów młodszych jeszcze w 2003 r. nie odbiegały znacznie od odsetków konsumentów stwierdzanych w badaniach na populacji osób dorosłych. Obecnie są one wyraźnie niższe.

Na tym tle nie dziwi wysoki odsetek konsumentów w klasach starszych - większość uczniów z tych klas w momencie badania była już pełnoletnia lub zbliżała się do wieku dorosłości. Nadal wysoki odsetek konsumentów alkoholu wśród uczniów klas trzecich gimnazjów - głównie piętnasto-szesnastolatków powinien budzić niepokój spoglądając na rzecz, czy to z perspektywy zdrowia publicznego, czy norm prawnych.

Porównanie wyników odnoszących się do konsumpcji napojów alkoholowych w czasie ostatnich 12 miesięcy uzyskanych w 2015 r. z wynikami z wcześniejszych badań wskazywało na odmienne tendencje w obu badanych kohortach. Wśród gimnazjalistów po wzroście w latach 1995-2003 zaznaczył się trend spadkowy z wyraźnym nasileniem w 2015 r. W starszej kohorcie wskaźnik wzrósł tylko w 1999 r. i od tego czasu mieliśmy do czynienia ze stabilizacją. W 2019 r. w obu kohortach obserwujemy spadek.

Chociaż w czasie ostatnich 16 lat w grupie gimnazjalistów daje się zauważyć pozytywną tendencję, to abstynencja do osiemnastego roku życia dla przeważającej większości nastolatków wciąż stanowi aktualne wyzwanie.

Tabela 11. Picie napojów alkoholowych (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	92,8	90,3	92,5	90,2	87,3	83,8	80,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	77,3	82,0	84,9	78,9	78,3	71,7	67,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	50,4	61,1	65,8	57,3	57,6	48,6	46,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	96,5	96,6	96,7	94,8	95,2	95,8	92,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	88,0	93,8	93,4	92,0	91,6	92,7	89,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	65,6	78,1	78,9	79,5	80,4	82,3	76,1

Za wskaźnik względnie częstego używania alkoholu przyjęto picie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Jakiegokolwiek napoje alkoholowe w tym czasie piło 46,7% uczniów z grupy młodszej i 76,1% uczniów z grupy starszej. Trzeba przypomnieć, że badanie było realizowane w maju i czerwcu - okres ostatnich 30 dni przypadał zatem na kwiecień i maj, w zależności od tego kiedy, który z badanych wypełniał ankietę. Okres ten nie obejmował zatem świąt, karnawału, czy wakacji, które jak można przypuszczać szczególnie sprzyjają okazjom do picia.

Wyniki uzyskane w 2015 r. w zestawieniu z wynikami z 2011 r. wskazywały na znaczny spadek odsetka często pijących w grupie gimnazjalistów. Po raz pierwszy w historii badania ESPAD mniej niż połowa respondentów nie piła w czasie ostatnich 30 dni od momentu badania. W 2019 r. mamy do czynienia ze stabilizacją tego odsetka. W grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych w latach 2011-2015 można było mówić o stabilizacji. W 2019 r. nastąpił natomiast wyraźny spadek.

W 2019 r. rozpowszechnienie picia alkoholu nie wykazuje zróżnicowania ze względu na płeć (tabele 12 i 13). Wartości wskaźników picia kiedykolwiek w życiu, w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz w czasie ostatnich 30 dni dla chłopców i dziewcząt nie różnią się istotnie między sobą. Prawdopodobnie ta dotyczy zarówno piętnasto- szesnastolatków jak i siedemnasto-osiemnastolatków.

W młodszej kohorcie w latach 1995-2003 zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt obserwujemy wzrost rozpowszechniania picia w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem, przy czym wśród dziewcząt był on silniejszy. W efekcie znaczna różnica między chłopcami i dziewczętami uległa zmniejszeniu. Od 2007 r. notujemy trend spadkowy, zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt, przy czym wśród tych drugich o większym nasileniu. W konsekwencji już w 2015 r. różnica między chłopcami i dziewczętami niemal zanikła. W 2019 r. obserwujemy dalszy spadek zarówno w grupie dziewcząt, jak i chłopców prowadzący do zrównania się rozpowszechnienia.

Tabela 12. Picie napojów alkoholowych wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	94,4	93,1	93,7	91,2	89,0	84,1	80,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	80,9	86,2	87,5	80,1	80,2	72,7	67,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	55,5	68,4	71,5	60,4	62,3	50,2	46,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	97,4	96,5	96,6	94,9	96,2	95,6	91,7
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	89,9	93,8	94,2	92,6	93,9	92,4	88,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	72,8	82,5	84,6	82,9	84,9	83,0	76,5

Tabela 13. Picie napojów alkoholowych wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	91,2	87,6	91,4	89,2	85,6	83,3	79,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	73,8	78,0	82,5	77,8	76,5	70,7	68,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	45,3	54,1	60,3	54,1	53,1	47,1	47,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	95,6	96,8	96,9	94,6	94,2	96,0	93,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	86,3	93,8	92,6	91,4	89,2	92,9	89,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	58,8	74,3	73,2	76,1	75,6	81,7	75,7

W badaniach z 1995 r. w starszym roczniku rozpowszechnienie picia w czasie ostatnich 12 miesięcy było większe u chłopców niż u dziewcząt. Lata 1995-1999 przyniosły większy wzrost rozpowszechnienia picia wśród dziewcząt niż wśród chłopców i w efekcie różnice związane z płcią zatarły się. Można powiedzieć, że starsze dziewczęta dogoniły chłopców pod względem tego wskaźnika. Od 2003 roku w grupie chłopców notujemy fluktuacje z lekką tendencją spadkową. W grupie dziewcząt natomiast do 2011 r. zaznacza się wyraźny trend spadkowy, zakończony w 2015 r. znacznym wzrostem.

W efekcie tych procesów różnica w rozpowszechnianiu picia między chłopcami i dziewczętami powiększająca się do 2011 r., już w 2015 r. uległa zatarciu. W 2019 r. także notujemy brak istotnych różnic związanych z płcią.

Dynamika rozpowszechnienia picia w czasie ostatnich 30 dni w grupach gimnazjalistów i gimnazjalistek w przybliżeniu odpowiada dynamice analizowanego wcześniej wskaźnika picia w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem. W starszej kohorcie trendy układają się odmiennie. Odsetki chłopców, którzy pili w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem rosły do 2003 r., a następnie pozostawały względnie stabilne. W 2019 r. odnotować trzeba silny spadek. Analogiczne odsetki dziewcząt silnie wzrosły w

1999 r., postawały na podobny poziomie do 2011 r. i w 2015 r. znacznie wzrosły. W 2019 r. notujemy spadek do poziomu z 2011 r. Przewaga chłopców pod względem rozpowszechniania uległa zmniejszeniu w 1999 r. lekko fluktuowała do 2011 r., aby ulec zatarciu już w 2015 r.

Wyniki te zdają się wskazywać na kontynuację procesu wyrównywania różnic w wzorach picia między dziewczętami i chłopcami, który wiązać można z procesem emancypacji dziewcząt. Picie alkoholu w naszej kulturze, to raczej domena mężczyzn. Wśród dorosłych mieszkańców naszego kraju spotykamy wielokrotnie więcej niepijących kobiet, niż mężczyzn abstynentów. Wśród nastolatków proporcje te są niemal wyrównane.

Konsumpcję poszczególnych typów napojów alkoholowych prześledzimy na przykładzie doświadczeń alkoholowych zebranych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (tabela 14).

Zarówno w trzecich klasach gimnazjów, jak wśród młodzieży starszej najwyższe odsetki konsumentów ma piwo, na drugim miejscu jest wódka a dopiero na trzecim wino. Każdy z trzech typów napojów jest bardziej popularny w klasach ponadgimnazjalnych w porównaniu z klasami gimnazjalnymi.

Tabela 14. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	45,6	52,8	68,8	60,3	57,4	51,3	47,5
	Wino	32,8	24,4	23,7	22,6	26,0	21,1	24,7
	Wódka	29,9	25,0	36,7	30,3	40,7	33,1	33,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	55,9	66,2	78,6	78,8	78,1	78,9	72,2
	Wino	40,5	31,0	30,7	31,0	35,6	37,7	43,2
	Wódka	46,0	42,0	52,0	50,8	62,8	65,2	60,0

Wódkę pił, co najmniej raz w ciągu ostatnich trzydziestu dni, co trzeci badany gimnazjalista (33,0%) i znacznie więcej niż co drugi uczeń szkoły wyższego poziomu (60,0%). Picie piwa zdarzyło się w tym czasie większości badanych, prawie połowie gimnazjalistów (47,5%) i prawie trzem czwartym uczniów starszy (72,2%). Wino piła prawie jedna czwarta młodszej młodzieży (24,7%) objętej badaniem i ponad dwie piąte uczniów ze starszej grupy (43,2%).

W latach 1995-2003, zarówno wśród gimnazjalistów, jak i uczniów szkół ponadgimnazjalnych obserwowaliśmy stały trend wzrostowy popularności piwa. W 2007 r. nastąpiło załamanie tej tendencji. W młodszej grupie uczniów odsetek spadł, w starszej zaś pozostał taki sam jak w 2003 r. Od 2011 r. wśród gimnazjalistów utrzymuje się tendencja spadkowa, zaś w starszej grupie w latach 2011 - 2015 można było mówić o stabilizacji, zaś w 2019 r. obserwujemy spadek.

Odsetki pijących wino spadły w 1999 r. w stosunku do 1995 r. i aż do 2007 r. nie ulegały większym zmianom. W 2011 r. obserwowaliśmy ich lekki wzrost, zaś w 2015 r. w grupie gimnazjalistów notowaliśmy spadek, zaś w grupie starszych uczniów dalszy wzrost. W 2019 r. w obu grupach nastąpił wzrost.

Odsetek pijących wódkę po lekkim spadku w 1999 r., w 2003 r. istotnie wzrósł i to do poziomu większego niż w 1995 r. W kolejnych latach obserwowaliśmy nadal fluktuacje trendu. W 2011 r. nastąpił jednak wyraźny wzrost popularności tego napoju, kontynuowany w 2015 r. w grupie uczniów starszych. W grupie gimnazjalistów zwraca uwagę znaczny spadek. W 2019 r. w młodszej kohorcie nie nastąpiły żadne zmiany, natomiast w starszej – odsetek konsumentów uległ zmniejszeniu.

Wszystkie te zmiany, jakie odnotowano na przestrzeni ostatnich 24 lat nie zachwiały hierarchią popularności poszczególnych trunków.

Płeć wprowadza pewne różnice w obrazie popularności poszczególnych trunków, chociaż nie zmienia ich rankingu. W tabelach 15 i 16 zebrano dane o odsetkach chłopców i dziewcząt pijących każdy z trunków w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

W trzecich klasach gimnazjów, zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt na pierwszym miejscu jest piwo potem wódka i na końcu wino. Podobnie jest w klasach starszych.

W obu grupach odsetki pijących wódkę w czasie ostatnich 30 dni są wyższe wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

W przypadku wina dziewczęta wyraźnie częściej niż chłopcy zaliczają się do pijących w czasie ostatnich 30 dni. Dotyczy to obu badanych kohort, chociaż w starszej kohorcie, różnice między dziewczętami i chłopcami są większe.

Tabela 15. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	58,2	59,3	76,0	64,7	62,2	53,6	47,7
	Wino	34,5	30,3	25,5	21,6	25,1	17,8	21,8
	Wódka	35,7	32,7	45,1	35,5	45,8	33,6	35,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	72,6	73,5	85,4	83,9	83,8	81,2	73,7
	Wino	38,7	32,8	31,4	28,5	32,4	29,2	35,2
	Wódka	54,1	51,2	60,4	59,8	69,1	68,4	63,1

Tabela 16. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	32,8	45,2	62,1	56,1	52,8	49,0	47,2
	Wino	31,0	16,9	21,9	23,1	26,8	24,3	27,5
	Wódka	24,2	14,9	28,7	25,5	35,8	32,7	31,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	39,7	59,3	71,7	73,9	72,1	76,9	70,7
	Wino	41,6	29,2	29,9	33,1	39,0	45,2	50,8
	Wódka	37,7	33,2	43,3	42,5	56,0	62,4	57,0

Jeszcze inaczej jest w przypadku piwa. W grupie gimnazjalistów odsetek konsumentów tego napoju wśród chłopców i wśród dziewcząt jest niemal identyczny, natomiast w starszej kohorcie zaznacza się przewaga u chłopców.

Warto też dodać, że tendencje w dynamice popularności piwa, wina i wódki są podobne u chłopców i u dziewcząt. Jedynie w przypadku uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych wzrost odsetków pijących wino w czasie ostatnich 30 dni był wyraźnie wyższy u dziewcząt niż u chłopców.

Blok pytań o ostatnią okazję picia napojów alkoholowych otwierało pytania o to, kiedy miała ona miejsce (tabela 17) oraz o napoje alkoholowe wówczas wypite (tabela 18).

Dla 9,2% respondentów z młodszej kohorty i 2,7% ze starszej ostatnia okazja alkoholowa przypada na dawniej niż 1 rok przed badaniem. W czasie ostatniego tygodnia piło 28,1% gimnazjalistów oraz 55,3% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 17. Ostatnie picie napojów alkoholowych (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił	20,5
	1–7 dni temu	28,1
	8–14 dni temu	8,8
	15–30 dni temu	11,2
	1 miesiąc – 1 rok temu	22,2
	Dawniej niż 1 rok temu	9,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił	7,4
	1–7 dni temu	55,3
	8–14 dni temu	11,3
	15–30 dni temu	10,4
	1 miesiąc – 1 rok temu	12,9
	Dawniej niż 1 rok temu	2,7

Rodzaje napojów alkoholowych pitych podczas ostatniej okazji odzwierciedlają ranking rozpowszechnienia picia poszczególnych napojów alkoholowych.

Podczas ostatniej okazji picia uczniowie z młodszej kohorty wybierali najczęściej piwo (51,4%). Na drugim miejscu była wódka (23,7%), a na trzecim miejscu wino (15,2%).

W starszej kohorcie ten ranking przedstawiał się podobnie. Na pierwszym miejscu także znalazło się piwo (62,3%), na drugim – wódka (34,4%), a na trzecim miejscu wino (18,5%).

Tabela 18. Napoje alkoholowe pite podczas ostatniej okazji (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	23,9
	Piwo	51,4
	Cider	3,1
	Alcopop	2,0
	Wino	15,2
	Wódka	23,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	8,6
	Piwo	62,3
	Cider	3,6
	Alcopop	2,8
	Wino	18,5
	Wódka	34,4

Wskaźnikiem wielkość konsumpcji przy jednej okazji każdego z napojów alkoholowych było pytanie o ilość wypitą przy ostatniej okazji konsumpcji napojów alkoholowych.

Wielkości spożycia przy jednej okazji piwa, wina i wódki oraz dwóch względnie nowych na naszym rynku napojów alkoholowych tj. cydru i alcopopu (tabele 19-23) są silnie

zróznicowane, zarówno wśród uczniów klas trzecich gimnazjów jak klas drugich szkół ponadgimnazjalnych.

Typową ilością piwa konsumowaną przy jednej okazji przez uczniów młodszych jest od 0,5 litra do litra (25,3%) lub poniżej 0,5 litra (22,5%). W klasach starszych konsumpcja respondentów koncentruje się w przedziale między 0,5 litra, a 1 litrem tego napoju (37,8%).

Tabela 19. Wielkość spożycia piwa przy ostatniej okazji picia napojów alkoholowych (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pije piwa	19,9	24,6	29,3
	Ostatnim razem nie pił piwa	15,0	14,5	15,4
	Poniżej 0,5 litra	22,3	25,3	22,5
	Od 0,5 do 1,0 litra	29,2	25,5	25,3
	Powyżej 1,0 do 2,0 litrów	8,9	6,4	4,1
	Powyżej 2,0 litrów	4,7	3,7	3,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pije piwa	8,9	8,5	12,7
	Ostatnim razem nie pił piwa	12,4	16,8	17,9
	Poniżej 0,5 litra	18,9	18,5	18,2
	Od 0,5 do 1,0 litra	37,3	38,0	37,8
	Powyżej 1,0 do 2,0 litrów	12,7	11,0	8,3
	Powyżej 2,0 litrów	9,7	7,1	5,2

Pozytywną tendencją obserwowaną w młodszej grupie w 2015 r. był wzrost odsetka respondentów nie pijących piwa oraz odsetka wypijających przy jednej okazji ilości poniżej 1 litra, w tym tych którzy pili poniżej 0,5 litra, kosztem spadku odsetka wypijających powyżej litra piwa. W 2019 r. obserwujemy kontynuację tylko tej pierwszej tendencji. W próbie starszej młodzieży natomiast obserwujemy trend spadkowy udziału badanych wypijających powyżej litra piwa przy ostatniej konsumpcji napojów alkoholowych.

Mniej informacji mamy o wielkości spożycia wina i wódki przy jednej okazji, bowiem znacznie mniej badanych piło te trunki w czasie swojej ostatniej okazji. Rozkłady odpowiedzi pokazują jednak wyraźnie odmienny charakter tych dwóch napojów. W przypadku wina badani grupują się w rejonie niższych wartości, w przypadku wódki rozkład jest bardziej równomierny z lekkim przechyłem w stronę większych ilości, szczególnie wśród drugoklasistów ze szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 20. Wielkość spożycia wina przy ostatniej okazji picia napojów alkoholowych (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pije wina	40,9	45,5	44,2
	Ostatnim razem nie pił wina	31,5	29,5	29,3
	Poniżej 0,2 litra	15,0	15,7	16,0
	Od 0,2 cl do 0,4 litra	6,3	5,0	5,9
	Powyżej 0,4 litra do 0,74 ltra	3,0	2,2	2,1
	0,75 litra lub więcej	3,3	2,1	2,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pije wina	27,3	23,8	22,7
	Ostatnim razem nie pił wina	41,7	47,7	43,2
	Poniżej 0,2 litra	14,6	15,7	17,0
	Od 0,2 cl do 0,4 litra	7,3	6,4	8,9
	Powyżej 0,4 litra do 0,74 ltra	3,8	3,1	3,8
	0,75 litra lub więcej	5,3	3,3	4,4

W młodym pokoleniu, podobnie jak wśród dorosłych, wino i wódka zdają się pełnić inne funkcje. Picie wina ma wyraźnie bardziej symboliczny charakter, stąd wystarczają mniejsze ilości. Wódka zaś służy głównie jako intoksykant, stąd pije się jej więcej.

Porównanie rozkładów wielkości spożycia wina i wódki przy jednej okazji uzyskanych w badaniach z lat 2011, 2015 i 2019 nie ujawnia żadnych czytelnych tendencji. Obserwowane niewielkie zmiany wydają się mieć charakter losowych fluktuacji.

Tabela 21. Wielkość spożycia wódki przy ostatniej okazji picia napojów alkoholowych (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie piję wódki	39,9	42,6	45,8
	Ostatnim razem nie pił wódki	24,6	21,6	20,7
	Poniżej 80 mililitrów	9,9	9,9	9,8
	Od 80 do 150 mililitrów	7,8	7,8	6,9
	Powyżej 150 do 240 mililitrów	7,2	7,8	7,5
	Powyżej 240 mililitrów	10,7	10,3	9,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie piję wódki	21,3	14,8	20,6
	Ostatnim razem nie pił wódki	29,2	33,8	31,7
	Poniżej 80 mililitrów	8,1	7,6	7,6
	Od 80 do 150 mililitrów	10,4	8,7	8,8
	Powyżej 150 do 240 mililitrów	11,7	11,3	9,4
	Powyżej 240 mililitrów	19,3	23,8	22,0

Najmniej informacji zebrano na temat nowych napojów alkoholowych. Tylko nieliczni pili je podczas swojej ostatniej okazji alkoholowej. Napoje te nie zdobyły sobie jeszcze, jak widać, dużej popularności. Pite są one raczej w niewielkich ilościach.

Zarówno cydr jak alkopop, tak popularne wśród młodzieży, szczególnie młodszej, w krajach Zachodniej Europy, w Polsce nie zdobyły sobie jak na razie większego uznania, przynajmniej wśród nastolatków. Dane z tabel 22. i 23. przekonują, że każdy z tych napojów pojawia się we wzorze ostatniej konsumpcji napojów alkoholowych jedynie u 4-8% badanych, niezależnie od tego, czy mowa o gimnazjalistach, czy o uczniach szkół ponadgimnazjalnych. Zdecydowana większość uczniów z obu grup w ogóle tych napojów nie pije. Ci nieliczni, którzy ostatnio pili cydr lub alkopop, w większości wypili nie więcej niż 1 litr.

Tabela 22. Wielkość spożycia cydru przy ostatniej okazji picia napojów alkoholowych (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pije cydru	84,3	77,6	75,3
	Ostatnim razem nie pił cydru	11,1	14,3	17,6
	Poniżej 0,5 litra	2,4	3,9	3,8
	Od 0,5 do 1,0 litra	1,3	2,8	2,2
	Powyżej 1,0 do 2,0 litrów	0,4	0,8	0,3
	Powyżej 2,0 litrów	0,5	0,7	0,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pije cydru	82,7	61,6	55,6
	Ostatnim razem nie pił cydru	12,4	29,2	36,2
	Poniżej 0,5 litra	2,0	4,5	3,7
	Od 0,5 do 1,0 litra	1,3	3,5	3,3
	Powyżej 1,0 do 2,0 litrów	0,9	0,7	0,6
	Powyżej 2,0 litrów	0,8	0,6	0,6

Wedle wyników badań w czasie ostatnich ośmiu lat nie nastąpiły większe zmiany, ani w popularności tych napojów, ani w wielkości spożycia przy jednej okazji u tych, którzy po te napoje sięgają. Jedynym wyjątkiem jest wyraźna tendencja wzrostowa odsetka badanych, którzy kiedykolwiek pili cydr. tendencja ta jest silniejsza w starszej kohorcie, niż w młodszej. Warto zauważyć, iż tendencje te są równoważone przez trend wzrostowy odsetków badanych, którzy nie pili cydru w czasie swojej ostatniej okazji alkoholowej.

Tabela 23. Wielkość spożycia alkopopu przy ostatniej okazji picia napojów alkoholowych (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pije alkopopu	88,0	84,8	82,6
	Ostatnim razem nie pił alkopopu	9,5	10,6	12,9
	Poniżej 0,5 litra	1,1	1,6	2,1
	Od 0,5 do 1,0 litra	0,9	1,4	1,4
	Powyżej 1,0 do 2,0 litrów	0,1	1,0	0,4
	Powyżej 2,0 litrów	0,3	0,6	0,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Poniżej 0,5 litra	85,7	74,4	69,8
	Od 0,5 do 1,0 litra	11,2	20,8	23,8
	Powyżej 1,0 do 2,0 litrów	0,9	2,3	2,4
	Powyżej 2,0 litrów	1,0	1,7	2,7
	Poniżej 0,5 litra	0,4	0,3	0,6
	Od 0,5 do 1,0 litra	0,8	0,5	0,8

Szczególnie niebezpieczne dla zdrowia młodego człowieka, jak również dla porządku publicznego jest picie w znacznych ilościach, a zwłaszcza prowadzące do przekroczenia progu nietrzeźwości. Rozkłady odpowiedzi na pytanie o doświadczanie nietrzeźwości zawiera tabela 24.

Tabela 24 zawiera tylko dane za lata 2011, 2015 i 2019 bowiem w badaniach ESPAD 1995, 1999, 2003 i 2007 inaczej pytano o doświadczanie nietrzeźwości. Od 2011 r. kwestię nietrzeźwości badano przy użyciu pytania, w którym nietrzeźwość została precyzyjnie zdefiniowana poprzez wskaźniki behawioralne (zataczanie się, bełkotanie, utrata pamięci). Takie sformułowanie pytania spowodowało, że chwyta ono stany silnego upicia, tak zatem trzeba interpretować wyniki. W wcześniejszych edycjach ESPAD pytano po prostu o doświadczanie nietrzeźwości bez doprecyzowania znaczenia tego terminu. W efekcie otrzymywano wyraźnie wyższe odsetki nieporównywalne z bieżącymi wynikami.

Tabela 24. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać, co się działo (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	44,5	36,9	33,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	33,2	27,6	26,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	14,4	12,5	11,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	65,7	64,4	56,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	47,6	46,9	44,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	21,6	19,7	18,8

Stanu silnego upojenia alkoholem doświadczyła, chociaż raz w życiu, jedna trzecia piętnasto-szesnastolatków (33,3%) i ponad połowa uczniów ze starszej grupy (56,6%). W czasie ostatnich 30 dni w stan silnego upicia wprowadziło się 11,3% uczniów trzecich klas gimnazjów i 18,8% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych.

Porównanie wyników z 2019 r. z wcześniejszymi wynikami wskazuje na wyraźny spadek odsetków gimnazjalistów, którzy upili się chociaż raz w życiu, oraz tych którzy upili się chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy w 2015 r. w stosunku do 2011 r. Jedynie rozpowszechnienie upijania się w czasie ostatnich 30 dni nie uległo zmianie w tym czasie w tej grupie. W 2019 r. odnotować trzeba dalszy spadek odsetka uczniów, którzy upili się kiedykolwiek w życiu oraz stabilizację pozostałych dwóch wskaźników. W starszej kohorcie obserwujemy słaby trend spadkowy wszystkich trzech wskaźników. Warto jednak zauważyć, iż w 2019 r. nastąpiło wyraźne zmniejszenie się odsetka upijających się kiedykolwiek w życiu.

Wskaźniki silnego upijania się są zróżnicowane ze względu na płeć tylko w starszej kohorcie (tabele 25 i 26). Przybierają one wyższe wartości u chłopców niż u dziewcząt. W młodszej kohorcie odsetki upijających się chłopców i dziewcząt nie różnią się istotnie między sobą.

Porównanie wyników uzyskanych w 2019 r. z wynikami wcześniejszych badań ujawnia odmienne zmiany w obu badanych kohortach. Wszystkie wskaźniki rozpowszechnienia

upijania się wśród gimnazjalistów wykazują trend spadkowy, podczas gdy wśród gimnazjalistek zmniejszyło się rozpowszechnienie upijania się kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 12 miesięcy, zaś odsetki dziewcząt, które upiły się w czasie ostatnich 30 dni nie uległy zmianie.

Tabela 25. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać, co się działo — chłopcy (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	47,1	38,1	33,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	35,3	29,0	26,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	17,2	13,1	12,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	74,3	69,0	59,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	56,4	52,2	46,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	26,8	24,7	20,8

Tabela 26. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać, co się działo – dziewczęta (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	42,0	35,7	33,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	31,3	26,3	25,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	11,6	11,9	10,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	56,6	60,2	54,4
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	38,2	42,3	41,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	15,9	15,2	16,8

W starszej kohorcie także obserwujemy tendencje spadkowe wśród chłopców, natomiast wśród dziewcząt w 2015 r. zaznaczył się wzrost, zaś w 2019 r. spadek. Jedynie pod względem upijania się w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt możemy mówić o stabilizacji.

Efektem prezentowanych powyżej zmian jest zmniejszenie się różnic między chłopcami, a dziewczętami ze starszej kohorty oraz ich niemal pełne zniwelowanie w młodszej kohorcie.

Pytaniem uzupełniającym naszą wiedzę o upijaniu się młodzieży był próba oszacowania na skali dziesięciopunktowej poziomu intoksykacji przy ostatnim upiciu się. Jak pokazują dane z tabeli 21. odsetki badanych są dość wyrównane.

Zgodnie z przewidywaniami w klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych uczniowie w nieco wyższych odsetkach deklarują silne upicie się niż w klasach młodszych. Oceny na poziomie powyżej 5 punktów na dziesięciopunktowej skali sformułowało 11,1% uczniów z trzecich klas gimnazjów i 17,7% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Jednak bardzo silne upicie się (10 punktów) zadeklarowało tyle samo uczniów ze starszej, jak i z młodszej kohorty.

Rozkłady poziomów intoksykacji przy ostatnim upiciu się pozostawały względnie stałe w czasie. W 2011 r. zmieniona została skala odpowiedzi, stąd nie możliwości śledzenia dłuższego trendu, można co najwyżej przyjrzeć się zmianom w czasie ostatnich ośmiu lat.

W obu kohortach odsetek uczniów raportujących upicie się przy ostatniej okazji picia napojów alkoholowych na poziomie większym niż 5 punktów na dziesięciopunktowej skali wykazuje trend spadkowy. W grupie gimnazjalistów zmniejszył się on z 15,4% w 2011 r. do 11,1% w 2019 r. W starszej kohorcie w tym czasie nastąpił spadek z 21,9% do 17,7%.

Tabela 27. Nasilenie nietrzeźwości (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	14,7	17,9	21,3
	1 (brak efektu)	28,3	34,2	33,9
	2	16,5	13,7	13,0
	3	10,3	9,0	9,9
	4	8,0	7,1	6,0
	5	6,7	5,1	4,6
	6	4,7	3,8	3,5
	7	3,6	3,1	2,7
	8	2,8	2,2	1,8
	9	1,4	1,5	0,7
	10 (bardzo silne upicie)	2,9	2,4	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	5,4	5,0	7,5
	1 (brak efektu)	22,3	25,9	28,1
	2	18,5	17,4	16,4
	3	13,7	12,8	13,2
	4	9,2	10,7	9,8
	5	9,0	8,9	7,3
	6	6,4	6,1	5,9
	7	5,8	5,5	4,7
	8	4,2	3,2	2,7
	9	2,0	1,7	1,7
	10 (bardzo silne upicie)	3,5	2,7	2,6

Jak pokazują dane z tabel 28 i 29. chłopcy w większych odsetkach niż dziewczęta potwierdzali wyższe poziomy upicia się. Było tak zarówno w klasach trzecich szkół gimnazjalnych, jak i wśród młodzieży starszej. W grupie gimnazjalistów wysoki poziom intoksykacji potwierdziło 12,8% chłopców oraz 9,5% dziewcząt. W starszej kohorcie analogiczne odsetki wyniosły 20,8% oraz 14,5%.

Tabela 28. Nasilenie nietrzeźwości wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	12,8	17,6	20,9
	1 (brak efektu)	28,2	33,7	33,8
	2	15,4	13,1	11,2
	3	11,1	9,0	10,6
	4	8,5	7,6	6,3
	5	6,0	4,8	4,5
	6	5,1	3,9	4,2
	7	3,9	3,3	3,1
	8	3,4	2,2	2,2
	9	1,6	1,8	0,7
10 (bardzo silne upicie)	4,0	3,0	2,6	
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	4,1	5,1	8,2
	1 (brak efektu)	19,2	22,5	24,9
	2	16,5	15,2	15,2
	3	12,6	12,3	13,3
	4	10,1	10,9	10,3
	5	9,5	10,0	7,3
	6	7,6	7,6	6,6
	7	7,0	6,5	5,2
	8	5,3	4,0	3,2
	9	3,0	2,3	2,1
10 (bardzo silne upicie)	5,1	3,7	3,6	

Porównanie wyników z 2019 r. z wynikami poprzednich badań ujawnia w młodszej kohorcie trend spadkowy zarówno w grupie chłopców, jak i dziewcząt. W starszej kohorcie natomiast trend spadkowy obserwujemy jedynie w grupie chłopców, natomiast wśród dziewcząt można mówić o stabilizacji.

Tabela 29. Nasilenie nietrzeźwości wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	16,5	18,1	21,8
	1 (brak efektu)	28,4	34,7	34,1
	2	17,5	14,4	14,8
	3	9,5	8,9	9,2
	4	7,6	6,6	5,9
	5	7,4	5,3	4,6
	6	4,4	3,8	2,9
	7	3,3	2,9	2,4
	8	2,2	2,2	1,5
	9	1,3	1,3	0,7
	10 (bardzo silne upicie)	1,8	1,9	2,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie pił alkoholu	6,7	4,9	6,8
	1 (brak efektu)	25,7	29,0	31,2
	2	20,6	19,4	17,6
	3	14,9	13,2	13,1
	4	8,3	10,6	9,5
	5	8,4	8,0	7,4
	6	5,1	4,9	5,3
	7	4,5	4,5	4,2
	8	3,0	2,6	2,2
	9	1,1	1,2	1,3
	10 (bardzo silne upicie)	1,8	1,7	1,6

Niezależnie od samooceny badanych w kwestii upicia się, w badaniu przyjęto także obiektywną miarę nadmiernego spożycia przy jednej okazji. Taką miarą było 5 drinków lub więcej. W tabeli 30 zestawiono odsetki badanych, którym zdarzało się przekraczać tę miarę.

Tabela 30. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (odsetki badanych)

Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni							
poziom klasy		1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ani razu	53,5	57,9	63,7	62,2	64,2	65,9
	1 raz	15,1	14,0	13,7	14,9	14,4	12,7
	2 razy	11,5	10,6	8,8	10,4	9,7	9,4
	3-5 razy	11,9	10,3	7,8	7,7	7,0	6,7
	6-9 razy	4,1	3,7	2,9	1,9	2,3	2,6
	10 lub więcej razy	4,0	3,4	3,1	2,8	2,4	2,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ani razu	46,8	48,5	47,5	43,7	36,3	41,3
	1 raz	16,4	15,4	16,2	17,2	19,7	17,6
	2 razy	15,1	12,5	12,0	15,0	17,4	15,1
	3-5 razy	12,0	13,3	13,3	13,4	15,1	15,1
	6-9 razy	4,8	4,7	5,3	5,7	5,9	5,1
	10 lub więcej razy	4,9	5,7	5,7	5,1	5,6	5,8

W 2019 r. 34,1% gimnazjalistów oraz 58,7% uczniów szkół ponadgimnazjalnych wypilo choć raz pięć drinków przy jednej okazji w czasie ostatnich 12 miesięcy.

Warto zauważyć, że w młodszej grupie 12,0% badanych wypijało ponad 5 drinków przy jednej okazji, co najmniej, co dziesięć dni. W starszej grupie takich uczniów było 25,9%.

Porównanie wyników z 2019 r. z wynikami z lat wcześniejszych wskazuje na powolne zmniejszanie się frakcji gimnazjalistów, którzy chociaż raz w czasie ostatnich 30 dni wypili co najmniej 5 drinków pod rząd, oraz tych którzy pili, co najmniej 5 drinków dziennie częściej niż 2 razy w miesiącu.

W starszej kohorcie do 2015 r. notowano przeciwną tendencję – oba wskaźniki wykazywały tendencję wzrostową. W 2019 r. pierwszy z tych wskaźników spadł, zaś drugi nie uległ zmianie.

Używanie innych substancji psychoaktywnych

Do szerokiej grupy innych niż alkohol i tytoń substancji psychoaktywnych należą takie substancje legalne jak leki przeciwbólowe i nasenne czy substancje wziewne oraz szeroka gama substancji nielegalnych. Pod pojęciem substancji nielegalnych rozumiemy tu substancje, których produkcja i obrót są czynami zabronionymi przez prawo. W języku publicystyki substancje te często nazywane są narkotykami.

Dane z tabeli 31 pokazują, że w obu kohortach na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia eksperymentowania znajdują się marihuana i haszysz (21,4% wśród gimnazjalistów oraz 37,2% wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych), na drugim leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza (15,1% wśród gimnazjalistów oraz 18,3% wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych), a na trzecim miejscu substancje wziewne (8,6% wśród gimnazjalistów oraz 6,9% wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych)

Wśród gimnazjalistów co najmniej trzyprocentowe rozpowszechnienie osiągnęły jeszcze leki przeciwbólowe w celu odurzania się (6,6%), amfetamina (4,2%), ecstasy (3,3%), LSD lub inne halucynogeny (3,2%), metamfetamina (3,0%),.

Wśród starszych uczniów analogiczna lista środków, których używało kiedykolwiek w życiu, co najmniej 3% badanych, obejmuje leki przeciwbólowe w celu odurzania się (5,9%), ecstasy (5,1%), amfetaminę (4,7%), LSD lub inne halucynogeny (4,2%) oraz kokainę (3,1%). W przypadku większości substancji rozpowszechnienie eksperymentowania jest wśród starszej młodzieży podobne lub trochę wyższe niż w młodszej grupie. Tylko do doświadczeń z substancjami wziewnymi częściej przyznaje się młodzież ze szkół gimnazjalnych.

GHB, relatywnie nowy w Polsce narkotyk, używany był kiedykolwiek przez 1,4% badanych z młodszej kohorty oraz 1,1% ze starszej. Substancja ta była używana przez respondentów w niemal identycznym odsetku, jak odsetek respondentów, którzy przyznali się do używania nieistniejącego środka – relevinu (1,3% w młodszej grupie i 0,9% w starszej grupie).

Tabela 31. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	10,1	15,1	19,2	15,7	24,3	25,0	21,4
	Substancje wziewne	10,4	9,1	9,3	8,2	8,7	11,2	8,6
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	18,5	18,3	17,3	15,6	15,5	17,0	15,1
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	7,4	6,6
	Amfetamina	2,9	7,4	6,0	3,8	4,6	5,3	4,2
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,6	3,0
	LSD lub inne halucynogeny	1,9	4,0	2,5	1,8	3,3	5,5	3,2
	Crack	0,5	1,0	1,6	0,9	2,1	2,6	1,4
	Kokaina	0,8	1,9	2,2	1,8	3,3	4,4	2,9
	Relevin	0,4	X	1,0	0,8	2,1	2,1	1,3
	Heroina	0,8	5,7	1,8	1,4	1,3	3,1	1,9
	Ecstasy	0,8	2,8	2,8	2,5	3,0	3,9	3,3
	Grzyby halucynogenne	X	X	3,5	2,0	3,1	3,3	2,3
	GHB	X	X	0,8	0,5	1,2	2,1	1,4
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	1,2	1,0	1,8	3,0	2,1
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	8,4	7,0	5,8	5,7	5,3
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	11,3	9,7	X	X	12,1
	Sterydy anaboliczne	2,8	3,4	2,9	2,1	2,7	3,1	2,6
Polska heroina (kompot)	X	X	2,3	1,8	2,4	3,4	X	
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	17,1	22,4	36,7	27,9	37,3	43,0	37,2
	Substancje wziewne	7,9	5,4	6,3	6,8	5,6	7,6	6,9
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	20,8	20,8	20,1	19,0	16,8	17,9	18,3
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	6,7	5,9
	Amfetamina	2,8	10,5	15,4	7,8	8,3	7,1	4,7
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,9	2,9
	LSD lub inne halucynogeny	2,7	3,5	4,2	2,7	3,9	5,2	4,2
	Crack	0,4	0,8	1,4	1,4	1,8	1,5	1,1
	Kokaina	0,8	1,8	2,4	2,5	3,9	4,3	3,1
	Relevin	0,3	X	0,6	0,9	1,8	1,2	0,9
	Heroina	0,6	6,8	2,2	1,7	1,2	1,8	1,5
	Ecstasy	0,6	2,7	5,8	4,2	5,0	4,0	5,1
	Grzyby halucynogenne	X	X	4,9	2,9	3,5	3,2	2,2
	GHB	X	X	0,6	0,8	1,2	1,1	1,1
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	0,7	1,0	1,4	2,0	1,9
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	14,6	12,2	7,5	7,3	6,9
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	23,4	17,1	X	X	24,1
	Sterydy anaboliczne	4,0	2,6	3,5	3,5	3,2	2,3	2,1
Polska heroina (kompot)	X	X	1,2	1,5	2,0	2,0	X	

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Należy także zwrócić uwagę na bardzo niskie, oscylujące wokół 2% rozpowszechnienie eksperymentowanie z narkotykami w zastrzykach. Szczególny niepokój powinny budzić natomiast dość znaczne odsetki młodzieży sięgającej po alkohol w połączeniu z lekami (5,3% w młodszej kohorcie i 6,9% w starszej) oraz jeszcze większe z przetworami konopi używanymi łącznie z alkoholem (12,1% w młodszej kohorcie i 24,1% w starszej). Łączne przyjmowanie różnych substancji jest szczególnie niebezpieczne ze względu na ryzyko szkód zdrowotnych wzmacniane przez efekt możliwej interakcji między substancjami.

Analiza trendów rozpowszechnienia eksperymentowania z różnymi substancjami z lat 1995-2015 uzasadniona jest przede wszystkim w odniesieniu do substancji częściej używanych w naszym kraju, czyli marihuany lub haszyszu, leków uspokajających lub nasennych przyjmowanych bez przepisu lekarza oraz substancji wziewnych.

W latach 1995-2003 mieliśmy do czynienia z wyraźnym trendem wzrostowym odsetka uczniów, których udziałem stały się doświadczenia z przetworami konopi. W młodszej grupie wzrost między 2003 r. a 1999 r. był trochę mniejszy niż w poprzednim czteroleciu, chociaż osłabienie tempa wzrostu nie jest zbyt duże. W starszej grupie odsetki uczniów, którzy używali, chociaż raz, przetworów konopi wzrosły wyraźnie silniej w latach 1999-2003 niż w latach 1995-1999, mieliśmy tu zatem do czynienia z nasileniem trendu wzrostowego. Zmiany w rozpowszechnieniu eksperymentowania z marihuana i haszyszem w młodszej i starszej grupie wykazywały zatem odmienne tendencje. W 2007 r. nastąpił silny spadek odsetków eksperymentujących z przetworami konopi, zarówno w młodszej grupie, jak i wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych. W 2011 r. w obu grupach nastąpił wzrost i to do nie notowanego dotychczas poziomu, w 2015 r. natomiast – w młodszej grupie obserwujemy zahamowanie tego wzrostu, zaś w starszej jego kontynuację. W 2019 r. w obu kohortach odnotować trzeba wyraźny spadek.

Rozpowszechnienie używania tradycyjnych w Polsce substancji psychoaktywnych innych niż alkohol, tj. leków uspokajających i nasennych przyjmowanych bez przepisu lekarza oraz substancji wziewnych pozostaje od 1995 r. na względnie stabilnym poziomie.

Rozpowszechnienie sięgania po amfetaminę po wzroście w obu badanych grupach w latach 1995-1999, w młodszej grupie spadało do 2007 r., zaś w starszej w 2003 r.

wzrosło osiągając swoje maksimum. W 2007 r. w starszej grupie notujemy spadek i stabilizację do 2015 r. W 2019 r. odnotować trzeba lekki spadek. W młodszej grupie natomiast obserwuje stabilizację trwającą do 2019 r.

Rozpowszechnienie eksperymentowania z ekstazy wzrosło w latach 1995-1999 zarówno wśród młodszych uczniów jak i starszych. W następnym czterolecie w młodszej grupie ustabilizowało się, a w starszej nadal rosło. W kolejnych latach w obu kohortach możemy mówić o stabilizacji.

Rozpowszechnienie eksperymentowania z kokainą w każdej z kohort inicjalnie w 1995 r. lokowało się na bardzo niskim poziomie, nie osiągając nawet wartości 1%. W kolejnych latach wykazywało słaby trend wzrostowy osiągając swoje maksimum w 2015 r. Wyniki z 2019 r. są nieznacznie niższe. Podobne trendy obserwujemy w przypadku LSD lub innych halucynogenów.

Osobnego komentarza wymagają wyniki odnoszące się do heroiny. W obu badanych grupach odsetki sięgających po tą substancję bardzo silnie wzrosły w latach 1995-1999, a następnie spadły w 2003 r. do poziomu niewiele wyższego niż w 1995 r. Za gwałtowny skok odsetka w 1999 r. w pewnym stopniu mogła być odpowiedzialna zmiana w kwestionariuszu dokonana w 1999 r. W 1995 r. pytano ogólnie o używanie heroiny, w 1999 r. zaś pytano osobno o używanie heroiny do palenia „tzw. brown sugar” oraz heroiny „białej”. W 2003 r. powrócono do wersji sprzed ośmiu lat. Heroina „brown sugar” pojawiła się na większą skalę w naszym kraju w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych. W tym samym czasie na naszej scenie narkotykowej zagościły nowe odmiany przetworów konopi o zwiększonej zawartości THC, tzw. „skun”. Wśród młodzieży na temat tej substancji krążyły różne mity. Nie można zatem wykluczyć, że niektórzy młodzi ludzie raportując swoje doświadczenia z narkotykami mylili te substancje. Dla popularności „brown sugar” nie bez znaczenia był też zapewne efekt nowości, nowa modna substancja z etykietą względnie bezpiecznej mogła prowokować do spróbowania. Trudno zatem powiedzieć, jaki wkład we wzrost odsetka stwierdzony w badaniu w 1999 r. miały zmiany w kwestionariuszu, a jaki był rzeczywisty wzrost rozpowszechnienia. Wyniki badania z 2007 r. potwierdziły incydentalny, bądź artefaktualny charakter wyników z 1999 r. Odsetki eksperymentujących z heroiną odnotowane w kolejnych latach wskazują na stabilizację na bardzo niskim poziomie.

Od 2007 r. obserwujemy trend spadkowy odsetków uczniów używających łącznie alkoholu i leków, zahamowany w 2015 r. W 2019 r. kontynuowana jest stabilizacja.

Niestety niewiele możemy powiedzieć o trendzie w zakresie jednoczesnego używania alkoholu i marihuany, bowiem pytanie to było zadawane tylko w niektórych edycjach ESPAD. Dostępne dane sugerują stabilizację, chociaż w młodszej kohorcie zauważyć możemy lekkie załamanie w 2007 r.

Wprawdzie eksperymentowanie z iniekcyjnym używaniem narkotyków pozostaje na bardzo niskim poziomie, to jednak analizując dane z ostatnich 16 lat zauważyć można bardzo słaby trend wzrostowy, który w 2019 r. uległ zahamowaniu.

Dane z tabel 32 i 33 pokazują, że rozpowszechnienie podejmowania prób z substancjami psychoaktywnymi innymi niż alkohol i tytoń zależne jest od płci.

Związek między używaniem substancji a płcią występuje na obu poziomach nauczania. Chłopcy częściej deklarują próby używania praktycznie wszystkich substancji poza lekami uspokajającymi i nasennymi. Eksperymentowanie z lekami uspokajającymi i nasennymi znacząco bardziej rozpowszechnione jest wśród dziewcząt. Także próby łączenia alkoholu z tabletkami spotyka się częściej wśród dziewcząt, niż wśród chłopców.

Zróznicowanie zmian w rozpowszechnieniu używania substancji psychoaktywnych innych niż alkohol i tytoń wśród chłopców i dziewcząt nie układa się w stały czytelny trend, chociaż tu również możemy zaobserwować zmniejszenie się nadwyżki chłopców nad dziewczętami w stosunku do 1995 r. Daleko jednak jeszcze do zrównania się rozpowszechnienia wśród chłopców i dziewcząt. Nie mniej jednak w przypadku eksperymentowania z przetworami konopi w starszej kohorcie za niemal cały wzrost między 2011 r. i 2015 r. odpowiadają dziewczęta. W 2019 r. nastąpił spadek zarówno wśród chłopców, jak i dziewcząt o podobnej skali, stąd różnice między chłopcami i dziewczętami nie uległy zmianie. Zjawisko doganiania chłopców przez dziewczęta w zakresie używania przetworów konopi, tak charakterystyczne dla zmian w rozpowszechnieniu konsumpcji alkoholu, czy palenia tytoniu nie przebiega zatem wedle podobnego schematu oraz jest znacznie mniej zaawansowane.

Tabela 32. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	13,7	20,1	24,7	20,8	29,9	29,5	24,8
	Substancje wziewne	12,2	10,6	10,2	8,1	8,6	11,2	8,5
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	11,2	12,5	12,3	10,5	10,6	11,0	10,1
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	4,7	4,7
	Amfetamina	3,8	9,2	7,5	3,9	5,2	5,9	4,8
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,9	3,5
	LSD lub inne halucynogeny	2,4	5,7	3,5	2,4	4,2	6,1	4,2
	Crack	0,8	1,2	2,5	1,4	3,0	2,9	2,3
	Kokaina	0,9	2,5	3,1	2,1	3,5	4,9	3,5
	Relevin	0,5	0,7	1,4	1,0	2,7	2,5	2,1
	Heroina	1,0	7,4	2,5	1,5	1,7	3,5	2,5
	Ecstasy	1,0	3,9	3,7	2,7	3,8	4,4	4,4
	Grzyby halucynogenne	X	X	5,3	2,8	4,3	4,3	3,6
	GHB	X	X	1,3	0,7	1,6	2,5	2,3
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	1,8	1,1	2,3	3,5	2,3
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	6,3	6,0	4,8	4,6	4,5
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	14,9	13,0	X	X	14,4
	Sterydy anaboliczne	4,9	6,0	5,2	3,8	4,3	4,0	3,4
	Polska heroina (kompot)	X	X	3,1	1,9	3,2	4,0	X
	Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	22,0	32,1	47,7	36,9	46,7	48,8
Substancje wziewne		9,6	6,3	8,4	8,3	6,2	7,4	7,3
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza		12,6	10,6	13,9	13,0	11,2	10,5	11,0
Leki przeciwbólowe w celu odurzania się		X	X	X	X	X	4,4	4,0
Amfetamina		3,6	13,7	18,1	9,3	10,4	8,3	5,3
Metamfetamina		X	X	X	X	X	5,1	3,3
LSD lub inne halucynogeny		3,8	6,1	6,7	4,1	5,0	6,2	5,6
Crack		0,8	1,7	2,1	2,2	2,5	2,0	1,7
Kokaina		1,0	2,7	3,4	3,8	4,9	5,2	3,7
Relevin		0,6	1,7	1,1	1,3	2,4	1,6	1,3
Heroina		0,8	9,7	2,5	3,0	1,7	2,4	1,9
Ecstasy		1,0	3,9	8,0	5,4	6,7	5,4	5,9
Grzyby halucynogenne		X	X	7,5	5,2	5,3	5,2	3,4
GHB		X	X	1,1	1,3	1,8	1,7	1,6
Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki		X	X	1,0	1,5	2,1	2,4	2,1
Alkohol razem z tabletkami		X	X	12,6	11,9	7,3	6,0	6,0
Alkohol razem z marihuaną		X	X	31,4	24,2	X	X	27,4
Sterydy anaboliczne		7,2	5,6	6,9	7,1	5,5	4,1	3,2
Polska heroina (kompot)		X	X	1,6	2,4	2,6	2,4	X

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Tabela 33. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	6,5	10,5	13,9	10,8	18,9	20,6	18,2
	Substancje wziewne	8,7	7,7	8,4	8,2	8,7	11,1	8,7
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	25,8	23,8	22,1	20,1	20,3	22,9	19,9
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	10,0	8,4
	Amfetamina	2,0	5,4	4,6	3,5	3,9	4,7	3,6
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,3	2,5
	LSD lub inne halucynogeny	1,3	2,2	1,6	1,0	2,4	4,8	2,3
	Crack	0,2	0,7	0,8	0,3	1,1	2,1	0,6
	Kokaina	0,6	1,2	1,4	1,3	3,2	3,8	2,2
	Relevin	0,2	0,6	0,6	0,5	1,5	1,8	0,5
	Heroina	0,5	4,0	1,2	1,2	0,9	2,6	1,4
	Ecstasy	0,6	1,8	2,1	2,0	2,2	3,4	2,2
	Grzyby halucynogenne	X	X	1,9	1,0	1,9	2,2	1,0
	GHB	X	X	0,4	0,3	0,9	1,6	0,5
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	0,6	0,7	1,2	2,4	1,9
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	10,4	7,8	6,6	6,6	6,2
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	7,9	6,5	X	X	10,0
	Sterydy anaboliczne	0,7	0,6	0,9	0,5	1,2	2,2	1,9
	Polska heroina (kompot)	X	X	1,5	1,5	1,7	2,7	X
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	12,1	14,1	25,5	19,5	27,0	37,9	33,1
	Substancje wziewne	6,0	4,7	4,1	5,5	4,9	7,7	6,5
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	28,9	29,5	26,2	24,5	22,7	24,6	25,2
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	8,7	7,6
	Amfetamina	2,0	7,7	12,7	6,1	6,0	6,1	4,1
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	2,8	2,5
	LSD lub inne halucynogeny	2,0	1,3	1,8	1,3	2,7	4,3	2,7
	Crack	0,1	0,2	0,7	0,8	1,0	1,1	0,4
	Kokaina	0,5	1,0	1,4	1,2	2,9	3,6	2,6
	Relevin	0,0	0,0	0,1	0,4	1,1	0,8	0,5
	Heroina	0,3	4,3	1,8	0,5	0,6	1,3	1,1
	Ecstasy	0,2	1,7	3,5	3,0	3,1	2,8	4,2
	Grzyby halucynogenne	X	X	2,2	0,7	1,6	1,5	1,0
	GHB	X	X	0,1	0,3	0,6	0,6	0,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	0,3	0,4	0,6	1,7	1,8
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	16,4	12,5	7,7	8,5	7,8
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	15,2	10,4	X	X	20,8
	Sterydy anaboliczne	0,8	0,0	0,2	0,3	0,7	0,7	1,1
	Polska heroina (kompot)	X	X	0,8	0,8	1,4	1,6	X

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Za wskaźnik aktualnego używania substancji przyjmuje się zwykle używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem. W badaniu z 2015 r. lista substancji, których używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy podlegało badaniu została znacznie zmieniona (tabela 34). Kolejna zmiana nastąpiła w 2019 r., do listy dodano heroinę. Dane zawarte w tabeli pokazują, że marihuany lub haszyszu w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem używało 16,7% uczniów z młodszej grupy i 29,6% - ze starszej. Substancje wziewne aktualnie używało 4,5% gimnazjalistów i 2,1% uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych, zaś ecstasy 2,3% uczniów z pierwszej grupy i 3,6% - z drugiej.

Tabela 34. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	6,9	12,3	14,5	10,9	20,1	19,2	16,7
	Substancje wziewne	4,3	4,3	4,1	3,5	4,6	5,9	4,5
	Ecstasy	X	X	1,7	1,4	2,2	2,9	2,3
	Amfetamina	X	X	X	X	X	3,7	2,7
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,0	1,9
	Kokaina	X	X	X	X	X	3,2	1,8
	Crack	X	X	X	X	X	2,1	1,0
	Heroina	X	X	X	X	X	X	1,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	10,0	17,4	26,1	17,4	28,5	31,5	29,6
	Substancje wziewne	2,8	1,6	2,2	2,7	2,2	2,4	2,1
	Ecstasy	X	X	3,5	2,5	3,1	2,4	3,6
	Amfetamina	X	X	X	X	X	4,2	3,1
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	2,6	2,0
	Kokaina	X	X	X	X	X	2,5	1,8
	Crack	X	X	X	X	X	1,0	0,8
	Heroina	X	X	X	X	X	X	1,0

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Wskaźniki aktualnego używania przetworów konopi do 2003 r. rosły, zaś w 2007 r. spadły podobnie jak wskaźniki używania kiedykolwiek w życiu. W 2011 r. notowaliśmy ponowny wzrost wskaźników. Podobnie jak to miało miejsce w przypadku eksperymentowania, odsetki używających marihuany lub haszyszu osiągnęły nie

notowany dotychczas poziom. W 2015 r. w młodszej kohorcie notujemy stabilizację, zaś w starszej – wzrost, ale o mniejszym nasileniu, niż w poprzednim czterolecu. W 2019 r. w obu kohortach nastąpił niewielki spadek.

Łatwy do zaobserwowania jest także związek między aktualnym używaniem substancji a płcią (tabele 35 i 36).

Tabela 35. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	9,4	16,6	19,5	14,6	24,6	22,4	19,8
	Substancje wziewne	5,5	4,8	4,3	3,4	4,8	6,1	5,0
	Ecstasy	X	X	2,5	1,6	3,1	3,4	3,2
	Amfetamina	X	X	X	X	X	4,0	3,4
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,2	2,5
	Kokaina	X	X	X	X	X	3,6	2,2
	Crack	X	X	X	X	X	2,3	1,8
	Heroina	X	X	X	X	X	X	1,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	13,9	26,3	35,4	25,6	36,4	37,3	33,8
	Substancje wziewne	3,5	1,8	3,0	3,5	2,7	3,1	2,9
	Ecstasy	X	X	4,1	2,5	4,5	3,5	4,2
	Amfetamina	X	X	X	X	X	5,1	3,5
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,6	2,3
	Kokaina	X	X	X	X	X	3,1	2,4
	Crack	X	X	X	X	X	1,4	1,2
	Heroina	X	X	X	X	X	X	1,4

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Podobnie jak w przypadku eksperymentowania występuje ono częściej wśród chłopców niż wśród dziewcząt, zarówno w grupie gimnazjalistów, jak i uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 36. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	4,3	8,2	9,7	7,2	15,8	16,0	13,8
	Substancje wziewne	3,2	3,7	4,0	3,5	4,4	5,6	4,0
	Ecstasy	X	X	0,9	1,0	1,3	2,4	1,5
	Amfetamina	X	X	X	X	X	3,3	2,1
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	2,7	1,4
	Kokaina	X	X	X	X	X	2,8	1,4
	Crack	X	X	X	X	X	1,8	0,4
	Heroina	X	X	X	X	X	X	0,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	5,9	9,8	16,8	9,6	20,2	26,3	25,6
	Substancje wziewne	1,9	1,4	1,4	1,9	1,7	1,8	1,3
	Ecstasy	X	X	2,0	1,6	1,6	1,5	2,8
	Amfetamina	X	X	X	X	X	3,4	2,7
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	1,7	1,8
	Kokaina	X	X	X	X	X	1,9	1,3
	Crack	X	X	X	X	X	0,6	0,4
	Heroina	X	X	X	X	X	X	0,7

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Okres ostatnich 30 dni przed badaniem można przyjąć za wskaźnikowy dla względnie częstego, okazjonalnego używania. Palenie marihuany lub używanie innych narkotyków, podobnie jak picie alkoholu, w większości przypadków nie ma charakteru regularnego. Stąd trudno mieć pewność, że wszyscy uczniowie, którzy zadeklarowali kontakt z daną substancją w czasie ostatnich 30 dni na pewno używają jej, co najmniej raz na miesiąc. Można jednak założyć, z pewnym przybliżeniem, że proporcje używających raz na miesiąc wśród tych, którzy nie używali w ostatnim miesiącu są równe proporcji używających rzadziej, a potwierdzających używanie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Przy takim założeniu można uznać, że 9,0% uczniów klas trzecich gimnazjów i 15,1% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych używa marihuany lub haszyszu, co najmniej raz w miesiącu (tabela 37). Analogiczne odsetki dla substancji wziewnych wynoszą – 2,3% u gimnazjalistów oraz 1,1% u uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Podobnie jak w przypadku używania w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz kiedykolwiek w życiu wskaźniki częstego używania w 2007 r. spadły lub pozostały na tym samym poziomie, co w 2003 r. W 2011 r. nastąpił niespotykany wzrost odsetków użytkowników przetworów konopi. W 2015 r. oraz 2019 r. wskaźniki nie uległy zmianie.

Tabela 37. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	3,1	7,4	8,3	6,4	10,5	10,3	9,0
	Substancje wziewne	1,8	1,9	2,5	2,3	2,8	3,4	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	3,3	8,6	13,3	9,5	15,0	15,4	15,1
	Substancje wziewne	1,4	1,0	1,2	1,4	1,4	1,4	1,1

Podobnie jak przy poprzednich wskaźnikach istotne zróżnicowania wiąże się z płcią – chłopcy w większym odsetku niż dziewczęta sięgają często po każdą z substancji (tabele 38 i 39). Trzeba jednak wskazać, że wzrost odsetków używających marihuany lub haszyszu w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem odznaczał się silniejszą dynamiką wśród dziewcząt niż wśród chłopców. Odsetek dziewcząt ze starszej kohorty, które używały przetworów był w 2019 r. siedem i pół razy większy niż był w 1995 r, podczas gdy analogiczny odsetek chłopców w tym czasie zwiększył się niespełna czterokrotnie. W młodszej kohorcie wzrost odsetka użytkowników marihuany lub haszyszu był mniejszy i bardziej wyrównany ze względu na płeć. Wśród dziewcząt wzrost był ponad czterokrotny, zaś wśród chłopców prawie trzykrotny. W efekcie różnice między dziewczętami i chłopcami w 2019 r. zmniejszyły się w stosunku do różnic z 1995 r., chociaż nadal pozostają znaczne, zwłaszcza w młodszej kohorcie.

Tabela 38. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	4,4	10,3	11,3	9,0	13,6	12,8	11,3
	Substancje wziewne	2,4	2,3	2,9	2,4	3,3	3,9	3,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	5,1	14,8	20,3	14,1	20,5	20,9	18,1
	Substancje wziewne	2,0	1,3	1,6	2,2	1,8	2,1	1,7

Tabela 39. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	1,8	4,6	5,4	3,8	7,5	7,7	6,7
	Substancje wziewne	1,1	1,5	2,1	2,2	2,5	2,9	1,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	1,4	3,3	6,3	5,1	9,2	10,6	12,2
	Substancje wziewne	0,8	0,8	0,7	0,7	1,0	0,8	0,5

Przetwory konopi jako najbardziej rozpowszechnione substancje nielegalne mogły stać się przedmiotem głębszych analiz skierowanych na identyfikację wzoru intensywnego używania.

W próbie analizy intensywnego używania przetworów konopi posłużono się pytaniami zaczerpniętymi z dwóch testów.

Pierwszy z nich to test przesiewowy skonstruowany w Polsce do identyfikacji problemowych użytkowników marihuany (Problemowe Używanie Marihuany - PUM) wśród nastolatków sięgających po tę substancję (Okulicz-Kozaryn, Sierosławski, 2007). Skrócona wersja tego testu przeznaczona do badań ankietowych składa się z czterech pytań, na które odpowiedzieć można tylko „tak” lub „nie”. Każde z pytań dotyczy występowania określonego symptomu w czasie ostatnich 12 miesięcy. Badanie

walidacyjne testu przesiewowego PUM zrealizowane w 2003 r. wykazało, że wśród nastolatków wystąpienie 2 lub więcej symptomów świadczy o problemowym używaniu marihuany.

Drugim testem zastosowanym w badaniu ESPAD jest test służący do identyfikowania nadużywania przetworów konopi (Cannabis Abuse Screening Test – CAST). Test ten został opracowany we Francji przez zespół badaczy z Francuskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (Beck & Legleye 2003). Test składa się z sześciu pytań o częstotliwość występowania poszczególnych symptomów nadużywania przetworów konopi w czasie ostatnich 12 miesięcy, na które odpowiada się przy użyciu pięciopunktowej skali od „nigdy” do „bardzo często”.

Test ten nie był walidowany w Polsce, stąd też jego wyniki należy traktować z ostrożnością. Brak empirycznie potwierdzonych w Polsce wartości progowych uniemożliwia identyfikację problemowych użytkowników przetworów konopi. Walidacje tych samych testów przesiewowych w różnych krajach wskazują, że progowe mogą być różne w poszczególnych populacjach (Steiner S., Baumeister S. E. & Kraus L. 2008).

Tabela 40. Symptomy problemowego używania marihuany - test przesiewowy PUM (odsetki badanych)

Poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	4,0	5,3	4,0
	Częsta potrzeba użycia marihuany	4,0	5,6	3,7
	Samodzielny zakup marihuany	7,7	9,6	8,8
	Palenie konopi samotnie	3,8	6,7	4,6
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	5,0	7,0	5,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	4,2	5,4	4,1
	Częsta potrzeba użycia marihuany	4,3	4,8	4,4
	Samodzielny zakup marihuany	11,2	13,0	13,1
	Palenie konopi samotnie	4,9	7,3	6,0
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	6,0	7,6	6,7

Rozkłady odpowiedzi na pytanie pierwszego testu pokazują, że 8,8% uczniów z klas młodszych i 13,1% uczniów starszych samodzielnie dokonywało zakupu marihuany (tabela 40). W przypadku 4,6% gimnazjalistów oraz 6,0% uczniów szkół ponadgimnazjalnych palenie jest nie tylko elementem życia towarzyskiego, ale zdarza się też w samotności.

Warto zauważyć, że z powodu używania marihuany lub haszyszu 4,0% badanych z młodszej kohorty oraz 4,1% starszej chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy nie poszło do szkoły lub spóźniło się do niej. Często odczuwana potrzeba palenia marihuany pojawiła się u 3,7% badanych z młodszej grupy oraz 4,4% ze starszej.

Pozytywny wynik testu przesiewowego, czyli potwierdzenie co najmniej 2 symptomów, uzyskało 5,2% gimnazjalistów oraz 6,7% uczniów ze starszej kohorty. Oznacza to, że co dziewiętnasty piętnasto-szesnastolatek oraz co piętnasty siedemnasto-osiemnastolatek używał marihuany w sposób, który może rodzić już problemy.

W obu kohortach wyniki testu nie uległy istotnym zmianom na przestrzeni ostatnich ośmiu lat.

Każdy z symptomów problemowego używania przetworów konopi w obu badanych grupach deklarowany był częściej przez chłopców niż przez dziewczęta (tabele 41 i 42). Także wartość progową testów osiągało więcej chłopców niż dziewcząt. W młodszej kohorcie problemowe używanie przetworów konopi może być udziałem 7,2% chłopców oraz 3,3% dziewcząt. W starszej kohorcie analogiczne odsetki wynoszą u chłopców 8,7% i u dziewcząt 4,6%.

W latach 2011-2019 odnotować trzeba stabilny trend potwierdzeń poszczególnych symptomów problemowego używania konopi. Także wyniki testu przesiewowego chłopców i dla dziewcząt utrzymują się na względnie stałym poziomie, zarówno w grupie gimnazjalistów, jak i uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 41. Symptomy problemowego używania marihuany u chłopców - test przesiewowy PUM (odsetki badanych)

Poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	5,1	7,1	5,5
	Częsta potrzeba użycia marihuany	4,8	6,5	5,2
	Samodzielny zakup marihuany	10,6	12,4	11,8
	Palenie konopi samotnie	5,3	8,3	6,2
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	6,6	8,8	7,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	5,9	8,2	5,4
	Częsta potrzeba użycia marihuany	5,6	6,2	4,5
	Samodzielny zakup marihuany	15,2	18,5	16,6
	Palenie konopi samotnie	7,0	10,9	8,3
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	8,7	11,2	8,7

Tabela 42. Symptomy problemowego używania marihuany u dziewcząt - test przesiewowy PUM (odsetki badanych)

Poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	3,1	3,5	2,5
	Częsta potrzeba użycia marihuany	3,2	4,6	2,4
	Samodzielny zakup marihuany	5,0	6,7	5,9
	Palenie konopi samotnie	2,3	5,0	3,2
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	3,4	5,1	3,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	2,4	2,9	2,7
	Częsta potrzeba użycia marihuany	3,0	3,5	4,3
	Samodzielny zakup marihuany	6,6	8,2	9,6
	Palenie konopi samotnie	2,6	4,1	3,8
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	3,1	4,4	4,6

Jak wynika z danych zestawionych w tabeli 43. w obu badanych grupach najczęściej symptomem zgłaszanym zaczerpniętym z drugiego testu było palenie przedpołudniem (9,4% uczniów młodszych i 13,1% uczniów starszych). Wśród gimnazjalistów na drugim miejscu znalazły się problemy z pamięcią (6,1%), a na trzecim – samotne palenie (5,3%). W starszej kohorcie na drugim miejscu pojawiają się problemy z pamięcią (8,6%), zaś na trzecim – samotne palenie (7,6%).

Symptomy problemowego używania przetworów konopi były deklarowane przez uczniów z obu poziomów nauczania jako występujące często lub bardzo często w bardzo ograniczonym zakresie. Przy żadnym z symptomów odsetki potwierdzeń nie osiągają poziomu 2%.

Tabela 43. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nigdy	Rzadko	Od czasu do czasu	Raczej często	Bardzo często
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Palenie przedpołudniem	90,6	4,1	2,9	1,1	1,2
	Palenie samotnie	94,7	2,5	1,4	0,4	0,9
	Problemy z pamięcią po paleniu	93,9	2,6	1,8	0,6	1,1
	Przyjaciele lub krewni mówili żeby ograniczyć używanie	96,1	1,5	0,8	0,6	1,1
	Bezowocne próby ograniczenia używania	95,4	1,3	1,1	0,8	1,3
	Problemy z powodu używania	97,1	1,4	0,5	0,4	0,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Palenie przedpołudniem	86,9	7,1	3,5	1,1	1,4
	Palenie samotnie	92,4	3,9	2,2	0,6	0,9
	Problemy z pamięcią po paleniu	91,4	4,4	2,3	1,0	0,9
	Przyjaciele lub krewni mówili żeby ograniczyć używanie	94,6	2,3	1,5	0,6	0,9
	Bezowocne próby ograniczenia używania	94,0	2,1	1,1	1,2	1,6
	Problemy z powodu używania	96,2	2,1	0,7	0,4	0,6

W ankiecie zapytano uczniów, czy mieli możliwość spróbowania marihuany lub haszyszu, ale tego nie uczynili. 38,8% uczniów z młodszej kohorty i 55,0% uczniów ze starszej kohorty nie skorzystało z propozycji użycia tych substancji.

Tabela 44. Nieskorzystanie z propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	61,2
	Tak, jeden lub dwa razy	23,7
	Tak, trzy razy lub więcej	15,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	45,0
	Tak, jeden lub dwa razy	29,2
	Tak, trzy razy lub więcej	25,8

Nieskorzystanie z propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu okazało się zróżnicowane ze względu na płeć w odmienny sposób w każdej z kohort (tabela 45). Wśród gimnazjalistów odrzucenie propozycji deklarowane było częściej przez dziewczęta, zaś w starszej kohorcie – przez chłopców.

Tabela 45. Nieskorzystanie z propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu wg płci (odsetki badanych)

Kohorta		Chłopcy	Dziewczęta
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	63,0	59,7
	Tak, jeden lub dwa razy	22,2	25,0
	Tak, trzy razy lub więcej	14,9	15,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	43,3	46,7
	Tak, jeden lub dwa razy	27,2	30,9
	Tak, trzy razy lub więcej	29,5	22,4

Dane z tabeli 46 pokazują, że 11,7% młodzieży młodszej i 11,1% młodzieży starszej ma doświadczenia z lekami uspokajającymi i nasennymi przyjmowanymi w celach

lecniczych. W tej grupie wyróżnić trzeba czteroprocentową frakcję badanych, którzy te leki przyjmowali przez trzy tygodnie lub dłużej.

Tabela 46. Używanie leków z przepisu lekarza (odsetki badanych)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie, nigdy	86,9	86,9	87,2	86,8	90,9	88,6	88,3
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	11,6	11,6	10,9	11,0	7,0	8,3	7,7
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	1,5	1,5	1,9	2,2	2,1	3,1	4,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie, nigdy	87,1	87,4	85,8	85,0	89,8	89,1	88,9
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	11,1	10,8	11,7	12,5	7,6	7,7	6,8
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	1,8	1,8	2,6	2,5	2,7	3,2	4,3

Należy zwrócić uwagę, że zjawisko używania leków uspokajających i nasennych w celach innych niż medyczne ma szerszy zakres, niż zjawisko używania ich wedle przepisu lekarza w celach leczniczych.

W 2011 r. w obu badanych kohortach wyraźnie spadł odsetek przyjmujących te leki z przepisu lekarza. Od 2015 r. w obu kohortach odsetek ten utrzymuje się na względnie stałym poziomie.

Podobnie jak w przypadku używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza, ich używanie z przepisu lekarza raportowane jest częściej przez dziewczęta niż przez chłopców. Także przyjmowanie tych leków przez trzy tygodnie lub dłużej zdarza się częściej w odpowiedziach dziewcząt niż chłopców.

Tabela 47. Używanie leków z przepisu lekarza wg płci (odsetki badanych)

Poziom klasy		Chłopcy	Dziewczęta
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie, nigdy	91,3	85,5
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	5,3	9,9
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	3,4	4,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie, nigdy	92,2	85,8
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	4,9	8,6
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	2,8	5,6

Problem nowych substancji psychoaktywnych („dopalaczy”)

Problem nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy” (smart drugs, legal highs) pojawił się w Europie w połowie poprzedniej dekady. W tym czasie w Polsce narastał szybciej niż w większości krajów naszego kontynentu. Problem dopalaczy rozwijał się na styku świata substancji legalnych i nielegalnych. „Dopalacze” oferowane były w większości krajów europejskich, a także w Internecie. Wszędzie problem ten jest przedmiotem troski władz i zaniepokojenia społecznego. Nasza wiedza na temat „dopalaczy” jest nadal niepełna, zarówno na wymiarze farmakologicznym, jak społeczno-kulturowym, co wiązać można z dużą dynamiką tworzenia nowych substancji.

Pojęciem „dopalacze” określano preparaty zawierające w swym składzie substancje psychoaktywne nie objęte kontrolą prawną. Niektóre z nich są pochodzenia roślinnego, inne – syntetycznego. Dopalacze przez długi czas, w zasadzie, cieszyły się statusem legalności – jednak obrót nimi odbywał się na zasadach pewnego wybiegu stanowiącego omińnięcie prawa. W Polsce dopalacze jeszcze do października 2010 r.

sprzedawane były w sklepach jako produkty kolekcjonerskie, w innych krajach sprzedawane bywały jako kadzidełka, sole do kąpiei, odświeżacze powietrza, itp.

Z używaniem „dopalaczy” wiąże się wiele zagrożeń. Są to względnie nowe, jeszcze słabo przebadane substancje przyjmowane wedle nowych nie do końca rozpoznanych wzorów. W efekcie brak doświadczeń z tymi substancjami u użytkowników zwiększa ryzyko powikłań. O niektórych z tych substancji można przypuszczać, że są bardziej niebezpieczne niż ich nielegalne odpowiedniki, inne mogą się okazać całkiem niegroźne. W 2010 r., szpitale raportowały liczne przypadki zatruć, w tym śmiertelnych. Zgłaszały też trudności w niesieniu pomocy osobom, które przedawkowały dopalacze ze względu na trudny do określenia obraz toksykologiczny. Z drugą falą takich przypadków mieliśmy do czynienia w 2015 r.

W wyniku kolejnych nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii rozszerzano listę substancji nielegalnych wprowadzając na nią coraz to nowe „dopalacze”. Ostatnia nowelizacja ustawy dokonana w 2018 r. (Ustawa 2018) wprowadziła nowe przełomowe rozwiązanie w postaci generycznych definicji cedując jednocześnie na ministra właściwego do spraw zdrowia uzupełniania list substancji zakazanych w drodze rozporządzenia. Takie rozwiązanie legislacyjne pozwala na sprawne i szybkie reagowanie na dynamikę rynku nowych substancji psychoaktywnych. Jednocześnie zatarciu ulega granica między „dopalaczami”, a narkotykami, przynajmniej w sensie prawnym.

Potrzeba rozpoznania epidemiologicznego fenomenu „dopalaczy” skłoniła do wprowadzenia do ankiety kilku pytań na temat kontaktów z tymi substancjami.

Pierwsze z tych pytań dotyczyło źródeł zakupów nowych substancji psychoaktywnych. Dane ten temat zestawiono w tabeli 48.

Tabela 48. Źródła zakupów nowych substancji psychoaktywnych (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	W sklepie z „dopalaczami”	5,9	4,7	2,4
	Przez internet	1,7	3,1	1,7
	W inny sposób	4,4	6,2	4,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	W sklepie z „dopalaczami”	10,3	3,3	1,9
	Przez internet	1,7	2,1	1,3
	W inny sposób	3,9	5,4	4,4

Z pośród trzech możliwych odpowiedzi: sklep z „dopalaczami”, Internet i inne badani w najwyższych odsetkach wybierali tę ostatnią odpowiedź (gimnazjaliści 4,3%, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych – 4,4%). Dla 2,4% gimnazjalistów oraz 1,9% uczniów szkół ponadgimnazjalnych miejscem zakupu „dopalaczy” były sklepy z tymi substancjami. Za pośrednictwem Internetu takich zakupów dokonywało tylko 1,7% badanych z młodszej kohorty oraz 1,3% - ze starszej.

Trzeba dodać, że w 2019 r. 3,9% gimnazjalistów oraz 4,0% uczniów szkół ponadgimnazjalnych odwiedziło kiedykolwiek w życiu sklep z „dopalaczami”. Analogiczne odsetki dla 2015 r. były wyższe i wynosiły 10,0% uczniów z pierwszej grupy oraz 8,4% - z drugiej. Wydaje się zatem, iż dostępność sklepów z „dopalaczami” funkcjonujących po 2010 r. w szarej strefie, w czasie ostatnich czterech lat uległa zmniejszeniu.

Do używania „dopalaczy”, chociaż raz w życiu, przyznało się 5,2% gimnazjalistów i 5,3% uczniów szkół ponadgimnazjalnych (tabela 49).

Tabela 49. Używanie nowych substancji psychoaktywnych (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	10,5	10,3	5,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	7,1	6,9	3,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,5	4,3	2,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	15,8	12,6	5,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	9,0	6,0	3,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,2	3,0	2,2

Odsetki aktualnych użytkowników są sporo niższe (wśród uczniów trzecich klas gimnazjów – 3,6%, wśród uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych – 3,5%). W czasie ostatnich 30 dni po substancje te sięgało tylko nieco ponad 2,5% gimnazjalistów oraz 2,2% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. W czasie ostatnich ośmiu lat w obu kohortach obserwujemy trend spadkowy dwóch pierwszych wskaźników oraz stabilizację w zakresie używania w czasie ostatnich 30 dni.

Używanie „dopalaczy” nie jest różnicowane przez płeć badanych. Odsetki używających są podobne wśród chłopców, jak wśród dziewcząt. Warto zauważyć, iż niski poziom rozpowszechnienia nie pozostawia wiele przestrzeni dla ewentualnego zróżnicowania.

**Tabela 50. Używanie nowych substancji psychoaktywnych przez chłopców
(odsetki badanych)**

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	13,2	10,9	5,9
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	9,0	7,4	4,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,5	4,8	3,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	21,5	15,5	5,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	11,6	7,8	3,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,9	4,4	2,8

**Tabela 51. Używanie nowych substancji psychoaktywnych przez dziewczęta
(odsetki badanych)**

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	8,0	9,7	4,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	5,4	6,3	3,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	1,6	3,7	2,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	9,9	10,0	4,9
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	6,2	4,4	3,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	1,5	1,7	1,6

Z tabeli 52. można dowiedzieć się, w jakiej postaci „dopalacze” były używane w czasie ostatnich 12 miesięcy.

Tabela 52. Używanie nowych substancji psychoaktywnych – postać substancji używanej w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

poziom klasy		2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Mieszanki ziołowe do palenia	9,5	6,1
	Proszek, kryształki, lub tabletki	3,2	3,4
	Płyn	1,4	1,6
	Inne	2,3	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Mieszanki ziołowe do palenia	11,7	6,3
	Proszek, kryształki, lub tabletki	3,6	2,9
	Płyn	0,3	1,3
	Inne	2,3	2,3

Najczęściej „dopalaczy” używano w postaci mieszanki ziołowej do palenia (6,1% uczniów młodszych i 6,3% starszych). „Dopalacze” pod innymi postaciami były wykorzystywane znacznie rzadziej. W czasie ostatnich czterech lat w obu kohortach spadł odsetek używających nowych substancji psychoaktywnych w postaci mieszanek ziołowych do palenia.

W 2019 roku dodatkowo zapytano o częstotliwość używania syntetycznych kannabinoidów oraz syntetycznych katynonów, czyli grup Nowych Substancji Psychoaktywnych (NSP), które są najbardziej rozpowszechnionymi „dopalaczami”. Syntetycznych kannabinoidów jeden – dwa razy próbowało 1,4% uczniów z młodszej kohorty i 2,3% uczniów ze starszej. Trzy razy lub więcej próbowało jeszcze mniej respondentów – 0,9% młodszych i 0,6% starszych badanych.

Używanie syntetycznych katynonów jest mniej rozpowszechnione. NSP z tej grupy próbowało 1-2 razy 0,8% piętnasto-szesnastolatków oraz 0,9% siedemnasto-osiemnastolatków, natomiast 3 razy i więcej używało ich 0,6% badanych z młodszej kohorty i 0,3% ze starszej kohorty.

Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi oraz motywy picia

Sięganie po napoje alkoholowe oraz rozmiary picia zależne są, przynajmniej w pewnym stopniu, od postaw i oczekiwań wobec alkoholu. W jednym z pytań ankiety prosiliśmy badanych o określenie na pięciopunktowej skali szacunkowej, na ile prawdopodobne jest ich zdaniem, że doświadczą po alkoholu wymienionych w pytaniu konsekwencji (tabela 53).

Wśród poddanych ocenie respondentów następstw picia znalazły się konsekwencje negatywne i pozytywne. Dla uproszczenia obrazu spróbujemy zbudować rankingi spodziewanych konsekwencji negatywnych i pozytywnych opierając się na odsetkach odpowiedzi „bardzo prawdopodobne”.

W trzecich klasach gimnazjów w zakresie następstw negatywnych na pierwszym miejscu znalazł się kac (13,9%), na drugim – szkody zdrowotne (13,7%), na trzecim – obawa, że zrobi się coś, czego będzie się potem żałowało (13,4%), a na czwartym – złe samopoczucie (mdłości) (13,2%). Jeszcze mniejsze odsetki badanych obawiają się kłopotów z policją (8,7%) lub utraty kontroli nad własnym piciem (7,1%).

Wśród konsekwencji pozytywnych najwięcej uczniów z młodszej grupy wymienia poczucie odprężenia (18,2%), a w dalszej kolejności - świetną zabawę (17,0%), towarzyskość (15,5%) i poczucie szczęścia (12,9%). Najrzadziej wymieniane jest zapomnienie o swoich problemach (12,8%).

W klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych ranking następstw negatywnych wygląda podobnie jak w klasach trzecich gimnazjum. Najczęściej wymienianą konsekwencją negatywną był kac (11,5%), na drugim – złe samopoczucie (mdłości) (8,8%), na trzecim – obawa, że zrobi się coś, czego będzie się potem żałowało (8,2%), a na czwartym –

szkody zdrowotne (7,3%). Badani w jeszcze mniejszych odsetkach obawiają się kłopotów z policją (4,7%) lub utraty kontroli nad własnym pićciem (4,3%).

Tabela 53. Oczekiwania wobec alkoholu (odsetki badanych)

poziom klasy		Bardzo prawdopodobne	Prawdopodobne	Nie wiadomo	Mało prawdopodobne	Zupełnie nieprawdopodobne
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Poczuje się odprężony	20,0	30,7	32,9	7,0	9,4
	Będę miał kłopoty z policją	8,7	12,1	40,8	18,2	20,3
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	13,7	21,0	38,7	16,6	10,1
	Poczuje się szczęśliwy	12,9	28,0	38,7	10,0	10,4
	Zapomnę o swoich problemach	12,8	22,5	38,5	12,1	14,1
	Nie będę w stanie przestać pić	7,1	7,4	35,0	20,4	30,1
	Będę miał kaca	13,9	19,7	37,0	15,4	14,1
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	15,5	27,1	38,2	8,6	10,6
	Zrobię coś, czego będę żałował	13,4	19,0	39,2	14,0	14,5
	Będę się świetnie bawić	17,0	27,7	38,9	6,1	10,3
	Zrobi mi się niedobrze	13,2	17,4	41,6	13,8	14,0
	Starsza kohorta (17-18 lat)	Poczuje się odprężony	22,4	43,0	21,6	7,8
Będę miał kłopoty z policją		4,7	8,8	30,8	26,1	29,7
Zaszkodzi to mojemu zdrowiu		7,3	19,1	36,0	27,1	10,6
Poczuje się szczęśliwy		13,0	34,4	34,2	11,5	6,9
Zapomnę o swoich problemach		10,6	25,5	32,0	19,1	12,8
Nie będę w stanie przestać pić		4,3	6,3	23,2	27,9	38,3
Będę miał kaca		11,5	22,5	29,6	21,6	14,8
Będę bardziej przyjazny i towarzyski		18,5	37,3	28,5	8,3	7,4
Zrobię coś, czego będę żałował		8,2	18,4	34,4	23,0	16,1
Będę się świetnie bawić		20,4	38,0	29,2	6,0	6,4
Zrobi mi się niedobrze		8,8	19,1	35,8	22,1	14,1

W zakresie konsekwencji pozytywnych oczekiwania uczniów z drugich klas szkół ponadgimnazjalnych nie różnią się zasadniczo od antycypacji ich młodszych kolegów. Na dwu pierwszych miejscach znalazły się: poczucie odprężenia (22,4%) oraz świetna zabawa (20,4%), trzecią pozycję zajmuje towarzyskość (18,5%), a czwartą zapomnienie o swoich problemach (10,6%). W sumie uczniowie starsi w nieco wyższych odsetkach niż ich młodszy koledzy potwierdzali prawdopodobieństwo pojawienia się poszczególnych następstw pozytywnych, a w mniejszych – konsekwencji negatywnych.

Porównanie częstości wyborów konsekwencji pozytywnych i negatywnych wskazuje wyraźnie na większą popularność tych pierwszych. Innymi słowy młodzież zdaje się oczekiwać po alkoholu więcej dobrego niż złego

Porównanie wyników badania z 1999 r. z wynikami uzyskanymi w 1995 r. wykazało niepokojącą tendencję (tabela 54).

W 1999 r. niższe niż w 1995 r. były odsetki uczniów obawiających się negatywnych następstw, a wyższe - oczekujących pozytywnych konsekwencji. Jedynym wyjątkiem od tej reguły okazało się oczekiwanie zapomnienia o swoich problemach w wyniku picia alkoholu. W grupie uczniów młodszych wyniki z 1995 r. i 1999 r. były niemal identyczne, w grupie uczniów starszych wręcz nastąpił spadek odsetka formułujących takie antycypacje.

W 2003 r. obserwujemy załamywanie się tej tendencji, przynajmniej w przypadku większości poruszonych w ankiecie kwestii. W roku 2007 nastąpił generalny spadek potwierdzeń poszczególnych konsekwencji jako bardzo prawdopodobnych, badanie z 2011 r. przyniosło ich ponowny wzrost. Trzeba jednak zauważyć, że podobnie jak w 1999 r., szczególnie silnie wzrosły odsetki badanych potwierdzających prawdopodobieństwo pozytywnych konsekwencji.

W 2015 r. w obu kohortach nastąpił spadek oczekiwań świetnej zabawy po alkoholu oraz oczekiwań kaca. Wszystkie inne oczekiwania pozostały bez istotnych zmian.

W 2019 r. odnotować trzeba pozytywne tendencje. W młodszej kohorcie zmniejszyły się frakcje uczniów oczekujących trzech pozytywnych efektów, tj. poczucie odprężenia, poczucie szczęścia oraz zapomnienie o swoich problemach. W starszej kohorcie zmniejszeniu uległy odsetki badanych formułujących każde z pozytywnych oczekiwań. W zakresie negatywnych antycypacji spadek dotyczy jedynie kaca.

Tabela 54. Oczekiwania wobec alkoholu (bardzo prawdopodobne) (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Poczuje się odprężony	18,2	19,8	23,6	20,5	21,9	23,8	20,0	
	Będę miał kłopoty z policją	8,8	6,5	8,2	10,2	8,1	9,9	8,7	
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	33,5	25,0	23,2	21,8	15,8	13,5	13,7	
	Poczuje się szczęśliwy	11,1	15,0	15,5	13,5	15,1	15,7	12,9	
	Zapomnę o swoich problemach	19,3	19,2	20,4	17,8	18,6	17,4	12,8	
	Nie będę w stanie przestać pić	7,3	5,3	5,8	6,0	6,1	7,6	7,1	
	Będę miał kaca	34,9	25,1	25,7	21,1	19,9	16,2	13,9	
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	21,9	23,6	22,9	19,1	19,3	17,7	15,5	
	Zrobię coś, czego będę żałował	19,0	15,5	15,5	13,0	13,9	13,8	13,4	
	Będę się świetnie bawić	26,2	31,0	30,4	24,8	25,4	19,9	17,0	
	Zrobi mi się niedobrze	25,6	16,6	15,3	13,4	13,0	13,0	13,2	
	Starsza kohorta (17-18 lat)	Poczuje się odprężony	20,3	23,9	27,0	25,9	28,8	30,8	22,4
		Będę miał kłopoty z policją	6,6	4,4	4,8	6,3	5,4	6,4	4,7
Zaszkodzi to mojemu zdrowiu		28,4	19,0	15,4	14,2	9,5	8,1	7,3	
Poczuje się szczęśliwy		8,3	11,1	13,8	12,4	15,6	16,6	13,0	
Zapomnę o swoich problemach		18,7	16,4	18,3	15,7	17,7	17,0	10,6	
Nie będę w stanie przestać pić		4,2	3,3	4,5	3,6	4,4	5,4	4,3	
Będę miał kaca		30,9	27,0	25,6	18,7	19,2	14,9	11,5	
Będę bardziej przyjazny i towarzyski		23,5	27,0	21,9	19,9	22,8	21,6	18,5	
Zrobię coś, czego będę żałował		15,0	10,0	10,5	8,4	10,1	9,8	8,2	
Będę się świetnie bawić		26,5	30,5	29,2	27,4	29,2	24,8	20,4	
Zrobi mi się niedobrze		20,1	15,0	10,9	8,9	9,2	9,3	8,8	

W 2011 r. po raz pierwszy zadano podobne pytanie w odniesieniu do przetworów konopi. Rozkłady odpowiedzi uzyskanych w 2019 r. zamieszczono w tabeli 55.

Tabela 55. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu (odsetki badanych)

poziom klasy		Nie-możliwe	Mało prawdopodobne	Może	Całkiem prawdopodobne	Pewne
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	33,0	12,4	39,1	11,2	4,3
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	33,7	17,6	33,9	11,5	3,3
	Utrata wątku myślenia	32,7	13,8	34,1	14,3	5,0
	Mniejsza nieśmiałość	30,9	9,5	31,2	18,3	10,1
	Trudności z koncentracją	30,7	11,3	36,4	15,1	6,5
	Zwiększenie otwartości	28,4	7,5	32,5	20,5	11,1
	Zwiększenie intensywności radości	28,0	6,4	31,9	20,0	13,7
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	29,1	8,4	35,7	17,2	9,6
	Zmniejszenie zahamowań	30,5	9,3	34,4	17,4	8,4
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	42,6	18,3	31,3	5,1	2,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	28,0	13,4	38,4	15,9	4,3
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	30,9	20,1	34,5	11,6	2,9
	Utrata wątku myślenia	29,5	15,8	35,5	14,5	4,6
	Mniejsza nieśmiałość	26,1	10,7	33,0	20,8	9,4
	Trudności z koncentracją	27,9	14,3	37,1	15,1	5,6
	Zwiększenie otwartości	23,2	8,2	33,0	24,5	11,0
	Zwiększenie intensywności radości	22,2	6,4	31,8	23,9	15,8
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	23,8	8,8	36,1	20,5	10,7
	Zmniejszenie zahamowań	26,4	13,6	33,4	18,7	8,0
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	43,0	21,1	28,1	5,3	2,6

Podobnie jak w przypadku pytania o alkohol, badani częściej za całkiem prawdopodobne lub pewne uważali konsekwencje pozytywne. Wśród nich na pierwszym miejscu lokuje się „Zwiększenie intensywności radości” (młodsza kohorta – 33,7%, starsza kohorta – 39,6%), na drugim – zwiększenie otwartości (młodsza kohorta – 31,6%, starsza kohorta – 35,5%), a na kolejnych miejscach zwiększenie intensywności doświadczeń (młodsza kohorta – 26,8%, starsza kohorta – 31,3%) oraz mniejsza nieśmiałość (młodsza kohorta – 28,3%, starsza kohorta – 30,2%).

Najczęściej oczekiwaną konsekwencją negatywną były trudności z koncentracją (młodsza kohorta – 21,6%, starsza kohorta – 20,7%), a następnie – utrata wątku myślenia (młodsza kohorta – 19,4%, starsza kohorta – 19,1%) oraz trudności w prowadzeniu rozmowy (młodsza kohorta – 14,8%, starsza kohorta – 14,5%).

Porównanie wyników z 2011 r. i 2015 r. ujawniło zwiększenie się odsetków badanych potwierdzających poszczególne oczekiwania, zarówno te pozytywne, jak i te negatywne (tabela 56). Nie zmienił się jedynie odsetek spodziewających się poczucia bycia prześladowanym przez innych po użyciu marihuany. W młodszej kohorcie najsilniej wzrósł odsetek oczekujących zmniejszenia nieśmiałości, zaś w starszej zwiększenia otwartości.

Dane za 2019 r. wskazują na spadek odsetków gimnazjalistów potwierdzających każde z antycypacji, poza bardziej intensywnym postrzeganiem rzeczy oraz poczuciem bycia prześladowanym. W starszej kohorcie także obserwujemy spadek analogicznych odsetków badanych, jednak brak zmian odnotować trzeba jeszcze w przypadku dwóch następujących antycypacji: mniejsza nieśmiałość oraz zwiększenie intensywności doświadczeń.

Tabela 56. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu (całkiem prawdopodobne lub pewne) (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	14,3	17,0	15,5
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	14,7	17,9	14,8
	Utrata wątku myślenia	19,2	22,4	19,4
	Mniejsza nieśmiałość	23,9	32,3	28,3
	Trudności z koncentracją	21,0	25,1	21,6
	Zwiększenie otwartości	28,5	37,0	31,6
	Zwiększenie intensywności radości	32,9	40,6	33,7
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	24,2	30,6	26,8
	Zmniejszenie zahamowań	23,5	29,6	25,8
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	9,3	9,7	7,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	16,4	20,1	20,2
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	12,8	17,2	14,5
	Utrata wątku myślenia	17,1	22,0	19,1
	Mniejsza nieśmiałość	23,6	32,7	30,2
	Trudności z koncentracją	18,8	23,4	20,7
	Zwiększenie otwartości	27,6	38,4	35,5
	Zwiększenie intensywności radości	34,9	45,9	39,6
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	26,1	34,1	31,3
	Zmniejszenie zahamowań	22,7	30,3	26,6
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	8,7	10,0	7,9

Pytanie o motywy picia napojów alkoholowych pojawiło się po raz pierwszy w 2019 roku (tabela 57). Uczniowie z młodszej kohorty deklarowali, że najczęstszymi powodami picia (dla których używano alkoholu często bądź zawsze) było to, że dzięki niemu spotkania towarzyskie są bardziej zabawne (16,7%), pomaga bawić się na imprezie (15,8%), oraz ponieważ uatrakcyjnia on imprezy i uroczystości (13,0%).

W starszej kohorcie najczęściej w tym kontekście wymieniano następujące motywy: pomaga bawić się na imprezie (33,5%), dzięki alkoholowi spotkania towarzyskie są bardziej zabawne (29,5%) oraz uatrakcyjnia on imprezy i uroczystości (25,8%).

Z kolei w obu kohortach najrzadziej deklarowanymi motywami, dla których alkohol jest pity często bądź zawsze było używanie go aby być lubianym (2,3% wśród uczniów z młodszej kohorty i 2,2% wśród uczniów ze starszej kohorty), żeby nie czuć się pominięty (2,7% wśród uczniów z młodszej kohorty i 2,8% wśród uczniów ze starszej kohorty) oraz aby dopasować się do grupy (3,7% wśród uczniów z młodszej kohorty i 4,5% wśród uczniów ze starszej kohorty).

Tabela 57. Motywy picia alkoholu przez młodzież (odsetki badanych)

Kohorta		Nigdy	Rzadko	Czasami	Często	Zawsze
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Pomaga bawić się na imprezie	55,7	14,9	13,6	10,4	5,4
	Pomaga, gdy czujesz się przygnębiony lub nerwowy	74,2	11,1	7,6	4,9	2,3
	Żeby poprawić zły nastrój	69,8	11,8	10,2	5,8	2,4
	Lubię czuć się w ten sposób	70,2	11,9	9,9	5,3	2,8
	Żeby być na haju	80,5	7,4	5,6	3,7	2,8
	Dzięki temu spotkania towarzyskie są bardziej zabawne	55,6	13,8	13,9	10,5	6,2
	Dopasować się do grupy	81,0	10,8	4,6	2,2	1,5
	Uatrakcyjniam imprezy i uroczystości	58,2	14,7	14,1	8,7	4,3
	Żeby zapomnieć o swoich problemach	76,2	9,0	6,6	5,0	3,2
	To jest fajne	70,1	12,6	9,3	4,6	3,3
	Żeby być lubianym	90,8	5,3	1,6	1,1	1,2
	Żeby nie czuć się pominięty	88,3	6,6	2,4	1,4	1,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Pomaga bawić się na imprezie	27,8	16,3	22,3	21,9	11,6
	Pomaga, gdy czujesz się przygnębiony lub nerwowy	60,6	17,5	12,8	6,2	2,8
	Żeby poprawić zły nastrój	53,6	19,1	16,8	7,6	2,8
	Lubię czuć się w ten sposób	53,4	18,9	15,4	8,8	3,4
	Żeby być na haju	73,4	11,6	7,8	4,8	2,5
	Dzięki temu spotkania towarzyskie są bardziej zabawne	31,8	15,5	23,1	20,4	9,1
	Dopasować się do grupy	70,9	16,8	7,7	2,9	1,7
	Uatrakcyjniam imprezy i uroczystości	32,9	18,5	22,9	17,7	8,1
	Żeby zapomnieć o swoich problemach	66,3	14,6	10,6	5,5	3,1
	To jest fajne	57,4	15,6	14,6	7,9	4,5
	Żeby być lubianym	86,3	8,6	2,9	1,1	1,1
	Żeby nie czuć się pominięty	82,7	10,2	4,3	1,6	1,2

Doświadczanie problemów związanych z piciem alkoholu

Picie napojów alkoholowych często sprzyja powstawaniu różnych problemów. Problemy te występować mogą także bez związku z używaniem substancji, jednak picie zwiększa prawdopodobieństwo ich pojawienia się. W jednym z pytań ankiety respondenci otrzymali listę takich problemów z prośbą, aby określili, czy w czasie ostatnich 12 miesięcy stały się ich udziałem w związku z piciem alkoholu. Wyniki zawiera tabela 58.

W obu kohortach ranking pierwszych dwóch problemów jest taki sam. Najbardziej rozpowszechnią konsekwencją picia alkoholu jest zniszczenie rzeczy lub ubrania (6,1% w młodszej kohorcie i 13,1% w starszej kohorcie), a na drugi miejscu lokuje się poważna kłótnia (5,6% w młodszej kohorcie i 12,3% w starszej kohorcie).

Kolejnymi problemami pod względem rozpowszechnienia w młodszej kohorcie są wypadek lub uszkodzenie ciała (4,4%) oraz bójka (3,6%). W starszej kohorcie zaś na trzecim miejscu jest bójka (8,5%), a na czwartym – wypadek lub uszkodzenie ciała (7,6%).

Rozpowszechnieniem większym niż 3% cechują się jeszcze u gimnazjalistów kłopoty z policją (3,3%), zaś w starszej kohorcie: kłopoty z policją (5,2%), seks bez zabezpieczeń (4,5%), samouszkodzenia (3,8%), niechciany seks (3,4%) oraz pływanie w stanie po spożyciu alkoholu (3,3%).

Obraz problemów związanych z piciem alkoholu nie jest różnicowany przez płeć badanych (tabela 59), z wyjątkiem poważnej kłótni, która w grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych deklarowana jest częściej przez dziewczęta (14,0%), niż chłopców (10,5%).

Tabela 58. Doświadczania poszczególnych problemów związanych z alkoholem w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

Poziom klasy		
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Bójka	3,6
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	4,4
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	6,1
	Poważna kłótnia	5,6
	Stałe(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,0
	Kłopoty z policją	3,3
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia alkoholem	0,9
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	1,0
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	2,1
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	1,6
	Samouszkodzenia	2,0
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu	1,7
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem alkoholu	0,5
	Pływanie będąc pod wpływem alkoholu	2,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Bójka	8,5
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	7,6
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	13,1
	Poważna kłótnia	12,3
	Stałe(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,8
	Kłopoty z policją	5,2
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia alkoholem	1,3
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	1,8
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	4,5
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	3,4
	Samouszkodzenia	3,8
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu	2,7
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem alkoholu	0,5
	Pływanie będąc pod wpływem alkoholu	3,3

Tabela 59. Doświadczania poszczególnych problemów związanych z alkoholem w czasie ostatnich 12 miesięcy wg płci (odsetki badanych)

Poziom klasy		Chłopcy	Dziewczęta
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Bójka	4,1	3,1
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	4,0	4,8
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	5,7	6,5
	Poważna kłótnia	4,9	6,3
	Stałe(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,0	0,9
	Kłopoty z policją	3,0	3,6
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia alkoholem	0,9	0,8
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	1,1	0,7
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	2,3	1,9
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	1,4	1,8
	Samouszkodzenia	1,6	2,4
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu	2,2	1,2
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem alkoholu	0,7	0,3
	Pływanie będąc pod wpływem alkoholu	2,1	1,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Bójka	9,9	7,3
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	7,0	8,3
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	12,8	13,3
	Poważna kłótnia	10,5	14,0
	Stałe(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	2,2	1,5
	Kłopoty z policją	5,7	4,7
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia alkoholem	1,6	1,0
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	2,3	1,3
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	5,5	3,4
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	3,3	3,4
	Samouszkodzenia	4,3	3,4
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu	4,5	1,0
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem alkoholu	0,8	0,3
	Pływanie będąc pod wpływem alkoholu	4,6	2,2

Dostępność substancji psychoaktywnych

Aby zbadać dostępność poszczególnych substancji psychoaktywnych prosiliśmy respondentów o oszacowanie, na ile trudne byłoby dla nich zdobycie każdej z nich, gdyby tego chcieli. Skala odpowiedzi wyznaczona była przez dwie skrajne możliwości: „Niemożliwe” oraz „Bardzo łatwe”. Pozostawiono też możliwość odpowiedzi „nie wiem”. Ocenie badanych poddano dostępność napojów alkoholowych, leków uspokajających i nasennych, substancji wziewnych oraz poszczególnych środków nielegalnych. Pełen rozkład odpowiedzi uczniów przedstawia tabela 60.

Należy zwrócić uwagę, że w ocenach respondentów poziom dostępności napojów alkoholowych jest wysoki. Uczniowie klas trzecich gimnazjów, a więc młodzież w wieku 15-16 lat, uznali za bardzo łatwe do zdobycia: piwo – 45,8%, wino – 36,5% i wódkę – 33,2%. Jedyne niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia piwo (4,6%), wino (6,4%) i wódkę (9,1%). Młodzież deklaruje podobny poziom dostępu do tytoniu. Za bardzo łatwy do zdobycie uznało go 41,1% gimnazjalistów, za niemożliwy do zdobycie – jedynie 3,9%. Można zauważyć, że większość badanych nie ma dużych trudności z dostępem do napojów alkoholowych i tytoniu, mimo że według polskiego prawa sprzedaż i podawanie używek nieletnim są zabronione.

Dostępność poszczególnych napojów alkoholowych i tytoniu w ocenach uczniów szkół ponadgimnazjalnych jest znacznie wyższa, co nie powinno dziwić, bowiem badanym ze starszej grupy do pełnoletniości niewiele brakuje. Zgodnie z oczekiwaniami odsetki deklarujących łatwy dostęp największe są w przypadku tytoniu i piwa, a najmniejsze w przypadku wódki. Odpowiedź „Bardzo łatwe” padła w przypadku papierosów ze strony 64,9% starszej młodzieży, w przypadku piwa – 72,2% wina – 67,3% i wódki – 64,2%. Jedyne niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia: tytoń – 1,8%, piwo – 1,7 %, wino – 2,1% i wódkę – 3,0%.

W przeważającej większości badani nie mieli problemów z oceną dostępności tradycyjnych napojów alkoholowych. Nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie jedynie 9-13% uczniów gimnazjów i 4-6% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 60. Ocena dostępności poszczególnych substancji (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nie możliwe	Bardzo trudne	Dosyć trudne	Dosyć łatwe	Bardzo łatwe	Nie wiem
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Papierosy	3,9	3,8	7,5	30,1	41,1	13,7
	Piwo	4,6	4,2	7,1	29,8	45,8	8,5
	Cydr	11,1	6,6	10,0	20,3	23,9	28,1
	Alcopops	13,4	7,3	9,8	13,3	16,4	39,8
	Wino	6,4	6,0	10,8	28,4	36,5	11,8
	Wódka	9,1	8,3	12,1	24,9	33,2	12,5
	Marihuana lub haszysz	20,2	13,7	15,3	21,6	13,7	15,5
	Amfetamina	32,7	17,3	13,2	10,0	5,5	21,3
	Metamfetamina	33,8	17,6	13,6	7,9	4,9	22,0
	Leki uspokajające lub nasenne	16,3	9,0	13,9	24,8	20,5	15,5
	Ecstasy	32,1	15,9	12,8	9,7	5,9	23,6
	Kokaina	33,0	17,9	12,7	9,8	5,5	21,1
	Crack	35,4	17,2	12,7	5,9	3,7	25,1
	Heroina	34,8	17,8	12,3	7,4	5,0	22,7
Dopalacze	29,8	14,7	12,5	13,2	9,3	20,5	
Starsza kohorta (17-18 lat)	Papierosy	1,8	1,3	3,4	20,3	64,9	8,3
	Piwo	1,7	1,1	2,8	18,4	72,2	3,8
	Cydr	4,4	2,2	5,2	15,3	56,8	16,0
	Alcopops	6,1	2,5	5,7	11,9	38,5	35,2
	Wino	2,1	1,8	4,3	19,2	67,3	5,2
	Wódka	3,0	2,7	5,9	18,5	64,2	5,6
	Marihuana lub haszysz	11,0	9,8	13,3	31,8	18,6	15,5
	Amfetamina	23,5	16,2	15,5	14,7	6,2	23,9
	Metamfetamina	24,3	16,8	15,9	12,2	5,8	24,9
	Leki uspokajające lub nasenne	11,3	7,6	12,7	30,3	22,7	15,5
	Ecstasy	23,0	14,7	14,4	14,4	8,3	25,3
	Kokaina	24,0	17,8	16,4	11,3	6,3	24,1
	Crack	26,6	18,0	16,0	7,3	4,4	27,7
	Heroina	26,5	18,9	15,6	9,1	4,6	25,4
Dopalacze	22,4	13,4	14,0	15,5	10,5	24,2	

Kwestia dostępu do leków uspokajających i nasennych okazała się trudniejsza do oceny. Na to pytanie odpowiedzi „Nie wiem” udzielił mniej więcej co szósty badany. Dostęp do tych leków jest też zdaniem młodzieży znacznie trudniejszy. Bardzo łatwo byłoby je dostać 20,5% respondentów z młodszej grupy i 22,7% starszych uczniów, niemożliwe do zdobycia byłoby to dla 16,3% badanych w pierwszej grupie i dla 11,3% z drugiej.

Należy odnotować, że dostępność substancji nielegalnych oceniana jest niżej. Odsetki uczniów młodszych, którzy uważają je za niemożliwe do zdobycia wahają się od 20,2% w przypadku konopi indyjskich do 35,4% w przypadku cracku. Odsetki młodzieży ze szkół gimnazjalnych stwierdzającej, że byłoby jej bardzo łatwo dostać poszczególne substancje wahają się od 13,7% w przypadku konopi indyjskich do 3,7% w przypadku cracku. W klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych badani w przypadku większości substancji nielegalnych w podobnym odsetku co młodszy uczniowie uznają je za bardzo łatwe do zdobycia. Odpowiedzi takich udzieliło w odniesieniu do najbardziej dostępnych konopi 18,6% badanych i najtrudniej dostępnego cracku – 4,4% badanych.

W 2011 r. po raz pierwszy zapytaliśmy badanych jak oceniają dostępność „dopalaczy”. W 2019 r. 9,3% gimnazjalistów oraz 10,5% uczniów ze starszej kohorty uznało tę substancję za bardzo łatwą do zdobycia. W obu kohortach lokują się one na poziomie niższym od odsetków uczniów z bardzo łatwym dostępem do przetworów konopi, ale wyższym niż w przypadku innych narkotyków.

Na koniec trzeba zwrócić uwagę na bardzo wysokie odsetki badanych, którzy nie potrafili oszacować swoich możliwości w zakresie dostępu do substancji nielegalnych. Najmniej badanych miało trudności z oceną dostępu do marihuany i haszyszu, najwięcej z oceną dostępu do cracku. Te relatywnie wysokie odsetki badanych, którzy wybrali odpowiedź „Nie wiem” wskazują na znaczący frakcję osób do tego stopnia nie zainteresowanych substancjami nielegalnymi, że nie potrafiących nawet wyobrazić sobie skali trudności w zdobyciu tego typu środków.

Dane zawarte w tabeli 61. i 62. pozwalają na prześledzenie zmian w ocenach dostępności poszczególnych substancji w ocenach młodzieży jakie dokonały się w czasie ostatnich szesnastu lat. W tabeli 61. zawarto odsetki respondentów, którzy na pytanie o to, jak trudno byłoby im zdobyć każdą z poszczególnych substancji, gdyby tego chcieli, wybrali odpowiedź „bardzo łatwo”. W tabeli 62. zaś znajdujemy

skumulowane odsetki tych, którzy w odpowiedzi na to samo pytanie wybrali stwierdzenie „bardzo łatwo” lub „łatwo”.

Dane zawarte w tabeli 55. wskazują na podobne tendencje w przypadku substancji legalnych i nielegalnych.

Zmiany w ocenach dostępności napojów alkoholowych w młodszej grupie polegają na konsekwentnym spadku odsetków uczniów deklarujących bardzo łatwy dostęp do piwa i do wina w całym okresie 1995-2019. Wedle ocen respondentów dostępność wódki rosła w latach 1995-2003, po czym w latach 2003-2019 spadała.

W ocenach uczniów ze starszej grupy dostępność wszystkich trzech napojów alkoholowych wykazywała trend wzrostowy do 2003 r., od 2007 r. zaś nastąpiło odwrócenie tego trendu. W 2015 r. proporcji deklarujących bardzo łatwy dostęp do napojów alkoholowych wzrosły, najbardziej do piwa, a najmniej do wina. Rok 2019 przyniósł spadek w ocenach dostępności wszystkich napojach alkoholowych.

Dostępność wyrobów tytoniowych nie była przedmiotem badania w 1995. W przedziale czasowym wyznaczonym przez lata 1999 i 2019 wedle ocen uczniów z młodszej kohorty dostępność papierosów cały czas wyraźnie spadała, a wedle ocen starszych uczniów była stabilna między 1999 r. i 2003 r., następnie do 2011 r. spadała, by 2015 r. lekko wzrosnąć i w 2019 odnotować ponowny spadek.

Dostęp do leków uspokajających i nasennych w obu badanych grupach podlegał fluktuacji w latach 1995-2007, od 2011 r. notujemy tendencję wzrostową. W 2019 r. natomiast obserwujemy spadek.

Dostępność trzech substancji nielegalnych (przetwory konopi, amfetamina, ekstazy) deklarowana przez uczniów z obu badanych kohort po silnym wzroście trwającym do 2003 r., w 2007 r. wyraźnie spadła. Odsetki raportujących bardzo łatwy dostęp do przetworów konopi w obu kohortach wzrosły w 2011 r. zaś w 2015 utrzymały się na tym samym poziomie co cztery lata wcześniej. Inaczej stało się z ekstazy i amfetaminą – w 2011 r. obserwujemy kontynuację spadku. W starszej grupie kontynuację trendu spadkowego obserwujemy także w 2015 r., w młodszej zaś tendencja ta uległa zahamowaniu. W 2019 r. nie nastąpiły istotne zmiany.

Pytanie o dostępność „dopalaczy” pojawiło się w badaniu ESPAD po raz pierwszy w 2011 r., stąd możemy coś powiedzieć jedynie o zmianach w ostatnich ośmiu latach. W 2015 r. w młodszej kohorcie odsetek deklarujących bardzo łatwy dostęp do tych substancji wzrósł nieznacznie, zaś w starszej dokonał się istotny wzrost. W 2019 r. w obu kohortach obserwujemy spadek, silniejszy jednak w starszej kohorcie.

Tabela 61. Ocena dostępności poszczególnych substancji jako bardzo znacznej (substancje bardzo łatwe do zdobycia) (odsetki badanych)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Papierosy	X	74,1	71,9	59,2	48,1	43,1	41,1
	Piwo	72,6	68,5	67,9	56,1	49,3	47,6	45,8
	Wino	57,4	56,9	55,4	45,6	39,5	36,6	36,5
	Wódka	42,2	44,7	45,7	38,7	33,4	34,2	33,2
	Marihuana lub haszysz	6,3	11,5	15,7	11,5	15,7	15,2	13,7
	Amfetamina	4,7	10,4	11,8	7,4	5,0	6,3	5,5
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	5,4	4,9
	Leki uspokajające lub nasenne	16,5	17,4	19,6	16,5	18,6	25,1	20,5
	Ecstasy	2,4	7,2	9,6	6,3	5,5	6,6	5,9
	Dopalacze	X	X	X	X	14,0	16,0	9,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Papierosy	X	88,1	89,8	81,0	67,5	69,4	64,9
	Piwo	82,9	87,6	89,5	80,5	73,1	76,2	72,2
	Wino	77,7	81,7	82,9	75,9	67,8	69,7	67,3
	Wódka	67,7	74,1	77,3	70,2	62,1	67,5	64,2
	Marihuana lub haszysz	9,6	11,9	23,1	16,8	20,5	21,2	18,6
	Amfetamina	6,5	10,5	17,5	10,1	7,5	6,8	6,2
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	5,3	5,8
	Leki uspokajające lub nasenne	19,8	17,0	21,7	18,5	20,0	26,2	22,7
	Ecstasy	2,5	6,7	11,9	8,7	7,4	6,6	8,3
	Dopalacze	X	X	X	X	15,4	18,4	10,5

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Podobny, chociaż w szczegółach odmienny obraz trendów otrzymujemy, gdy odpowiedzi uczniów na pytanie o łatwość dostępu do poszczególnych substancji poddamy innej agregacji. Zsumowanie odsetków uczniów, którzy deklarują bardzo łatwy

dostęp i dosyć łatwy dostęp rozszerza krąg zagrożonych pokazując większą skalę zjawiska (tabela 62).

Analiza odpowiedzi wskazujących, na co najmniej dosyć łatwy dostęp do poszczególnych substancji, pokazuje na mniejszą skalę zmian poszczególnych wskaźników, niż analiza odpowiedzi limitowanych tylko do bardzo łatwego dostępu. W przypadku większości substancji nielegalnych wzrost pomiędzy 1995 i 2003 był nieco mniejszy niż analogicznych wskaźników bardzo łatwego dostępu. Przykładowo odsetki deklarujących przynajmniej dosyć łatwy dostęp do marihuany i haszyszu wzrosły około dwukrotnie, a do ecstasy w młodszej grupie trzy i półkrotnie a w starszej – czterokrotnie.

Tabela 62. Ocena dostępności poszczególnych substancji jako znacznej (substancje bardzo łatwe lub dosyć łatwe do zdobycia) (odsetki badanych)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Papierosy	X	89,9	89,3	82,0	76,8	73,5	71,1
	Piwo	88,5	90,4	90,4	83,8	81,5	78,8	75,6
	Wino	81,1	79,7	79,2	73,7	69,6	66,2	65,0
	Wódka	65,3	67,3	69,9	65,1	63,1	61,5	58,0
	Marihuana lub haszysz	18,7	30,1	37,5	28,3	41,4	40,0	35,3
	Amfetamina	13,8	27,4	27,3	17,7	18,5	17,9	15,4
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	13,6	12,9
	Leki uspokajające lub nasenne	38,5	39,8	39,2	33,7	47,1	50,8	45,3
	Ecstasy	6,1	19,7	21,5	15,1	18,2	16,9	15,6
	Dopalacze	X	X	X	X	40,5	35,7	22,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Papierosy	X	95,5	96,6	92,9	86,6	88,9	85,2
	Piwo	93,9	96,9	96,9	93,9	92,2	94,2	90,6
	Wino	92,0	92,8	93,6	90,3	87,0	89,1	86,5
	Wódka	85,7	89,1	90,4	87,3	84,4	87,4	82,7
	Marihuana lub haszysz	27,6	39,6	53,4	41,5	51,7	57,1	50,3
	Amfetamina	17,7	33,2	42,1	26,7	24,2	23,2	20,9
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	17,2	18,0
	Leki uspokajające lub nasenne	46,1	43,8	46,2	40,0	50,1	55,5	53,0
	Ecstasy	7,3	22,6	29,5	21,4	23,8	21,0	22,8
	Dopalacze	X	X	X	X	45,3	41,7	26,0

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Odmienności w dynamice analizowanego tu wskaźnika w zestawieniu z wcześniej analizowanym polegają na konsekwentnym trendzie spadkowym dostępności „dopalaczy” w latach 2011-2019 w obu badanych kohortach. W starszej grupie notowano od 2007 r. trend wzrostowy dostępności przetworów konopi zakończony w 2015 r. W 2019 r. notujemy silny spadek.

Przeprowadzone powyżej analizy zdają się wskazywać na większą podatność na zmiany wskaźnika definiowanego przez „bardzo łatwy dostęp do substancji” niż wskaźnika określanego przy użyciu konceptu rozszerzającego pole definicji tak, aby zawierało ono także „raczej łatwy dostęp”.

Podsumowując kwestie zmian w dostępności substancji psychoaktywnych, jakie możemy odtworzyć z analizy ocen dokonywanych przez badanych, co do łatwości zdobycia substancji, trzeba zauważyć trend spadkowy postrzeganej dostępności do tytoniu i napojów alkoholowych w całym okresie 24 lat oraz wzrost postrzeganej dostępności substancji nielegalnych w latach 1995-2003 oraz nacechowany fluktuacjami spadek w czasie następujących 16 lat.

Odpowiedzi na pytanie o to, czy badanemu kiedykolwiek proponowano jakieś substancje psychoaktywne dostarczyły innego wskaźnika dostępności. W masmediach ciągle wiele mówi się o agresywnym rozwoju rynku substancji nielegalnych i ich marketingu wśród uczniów. Intencją pytania o propozycje była weryfikacja tych doniesień. Badanym przedstawiono listę środków legalnych i nielegalnych i proszono o zaznaczenie tych, które w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem ktokolwiek im proponował. Rozkład odpowiedzi zawarty w tabeli 63 wskazuje na podobne prawidłowości jak przy używaniu poszczególnych substancji.

Najczęściej proponowanym młodzieży środkiem jest bez wątpienia alkohol. Z propozycjami dotyczącymi substancji nielegalnych spotykają się mniej liczne frakcje badanych i stosunkowo najczęściej dotyczą one konopi. Otrzymało je, chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy 23,2% uczniów z klas młodszych i 34,6% uczniów klas starszych. Odsetki uczniów, którym proponowano amfetaminę wynosiły w przypadku piętnasto-szesnastolatków – 5,1% i siedemnasto-osiemnastolatków – 5,6%. Ecstasy proponowane były 4,1% gimnazjalistów oraz 5,8% uczniów ze starszej kohorty.

Tabela 63. Ekspozycja na propozycje poszczególnych substancji (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	80,6	85,0	83,4	78,0	80,1	68,7	66,3
	Wino	65,2	52,1	47,5	42,8	45,8	35,3	37,9
	Wódka	53,1	57,0	56,4	49,3	61,7	51,5	51,2
	Marihuana lub haszysz	11,4	17,3	21,6	16,0	27,8	24,7	23,2
	LSD	3,8	5,0	3,4	2,5	3,0	5,5	4,0
	Amfetamina	4,8	10,3	8,6	5,4	5,9	6,3	5,1
	Leki uspokajające lub nasenne	8,1	6,9	5,7	4,8	6,2	7,5	8,4
	Crack	0,8	2,1	2,7	1,7	2,7	3,7	2,2
	Kokaina	1,7	3,5	3,8	3,3	4,3	5,1	3,8
	Ecstasy	1,4	5,0	4,9	4,7	3,4	4,6	4,1
	Heroina	2,0	3,4	3,6	2,8	3,5	3,8	3,5
	Sterydy anaboliczne	3,6	6,2	5,3	3,4	3,6	3,6	2,8
	Polska heroina (kompot)	2,7	3,5	3,4	2,4	3,3	3,8	3,5
	Bimber	12,7	13,1	20,2	13,4	19,8	16,7	15,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	89,5	93,2	93,2	91,3	92,2	89,1	85,3
	Wino	79,2	61,5	61,0	58,5	58,3	54,5	61,0
	Wódka	73,5	75,9	77,4	73,0	82,1	79,9	75,6
	Marihuana lub haszysz	17,3	23,6	34,8	27,2	34,8	34,3	34,6
	LSD	5,3	4,9	4,6	3,5	3,2	4,1	4,1
	Amfetamina	6,0	14,0	16,8	8,8	7,6	6,6	5,6
	Leki uspokajające lub nasenne	8,8	5,5	6,6	5,1	5,0	5,6	7,4
	Crack	1,2	1,7	2,1	2,1	2,1	2,5	1,8
	Kokaina	1,9	2,7	3,5	3,3	4,3	4,5	3,7
	Ecstasy	1,7	5,2	8,1	6,9	4,4	4,1	5,8
	Heroina	2,2	2,3	3,4	2,6	2,7	2,8	2,3
	Sterydy anaboliczne	5,4	7,1	8,7	5,6	4,6	3,3	2,3
	Polska heroina (kompot)	2,1	1,5	2,2	2,5	2,6	2,7	2,3
	Bimber	16,8	14,9	25,4	18,1	28,0	29,3	28,2

Z ofertami leków uspokajających i nasennych spotkało się 8,4% gimnazjalistów oraz 7,4% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Zwraca uwagę wysoki odsetek uczniów, którzy spotykali się z propozycjami alkoholu nielegalnie wytworzonego domowym sposobem, czyli bimbru. W młodszej grupie taką ofertą otrzymało 15,6% badanych, w starszej zaś – 28,2%.

W latach 1995-2003 wskaźniki narażenia na propozycje w przypadku niektórych substancji nie uległ większym zmianom, w przypadku innych wyraźnie wzrosły. Najbardziej zwiększyło się narażenie na propozycje dotyczące marihuany i haszyszu. Trend wzrostowy obserwowano zarówno w młodszej kohorcie badanych jak i w starszej, chociaż wśród młodszych wskaźniki powiększyły się przede wszystkim w latach 1995-1999, a wśród starszych wzrost był bardziej równomierny lub koncentrował się na czteroletnim okresie 1999-2003. Jedynie w przypadku bimbru w obu grupach wzrost wskaźnika nastąpił przede wszystkim w latach 1999-2003. Podobne tendencje, chociaż o mniejszym nasileniu obserwowano w przypadku takich substancji jak kokaina, heroina, czy sterydy anaboliczne. W 2007 r. w przypadku wszystkich substancji odnotować trzeba spadek wskaźników narażenia na propozycje. W 2011 r. obserwujemy ponowny wzrost, szczególnie znaczny w przypadku przetworów konopi oraz alkoholu domowej produkcji, czyli tzw. bimbru.

W 2015 r. w młodszej kohorcie obserwujemy spadek odsetków uczniów, którym proponowano napoje alkoholowe, w tym nielegalnych produkowanych domowym sposobem oraz odsetków uczniów, którzy spotkali się z ofertami przetworów konopi. W starszej kohorcie zmniejszył się jedynie odsetek badanych, którym proponowano wino.

W 2019 r. w stosunku do 2015 r. notujemy zmiany tylko w starszej kohorcie, w której nastąpił wzrost odsetka uczniów, którzy spotkali się z propozycjami wina oraz spadek odsetków tych, którym proponowano wódkę lub proponowano piwo.

Kwestię zakupów napojów alkoholowych poruszono w dwóch pytaniach, lokując ją na wymiarze czasowym ostatnich 30 dni przed badaniem. W pierwszym pytano o częstość zakupów piwa, wina i wódki w sieci sprzedaży detalicznej, w drugim o częstość konsumpcji w takich miejscach, jak pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka.

Odsetki badanych z młodszej kohorty, którzy dokonywali poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni są niższe, niż analogiczne odsetki wśród

badanych ze starszej kohorty (tabela 64). Odsetek dokonujących zakupów wina wśród gimnazjalistów najmniej różni się od odsetka kupujących w starszej grupie badanych. W przypadku zakupów piwa i wódki wskaźniki są wyraźnie wyższe wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych niż wśród gimnazjalistów.

Tabela 64. Zakupy napojów alkoholowych w sieci detalicznej czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nie kupowa- łem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15- 16 lat)	Piwo	75,8	12,8	6,2	2,7	1,1	1,3
	Wino	90,4	6,0	1,8	0,7	0,4	0,7
	Wódka	85,4	8,2	3,0	1,6	0,8	1,0
Starsza kohorta (17- 18 lat)	Piwo	47,7	24,9	13,7	7,1	3,4	3,1
	Wino	79,3	13,7	4,5	1,2	0,5	0,7
	Wódka	68,9	17,1	7,3	3,4	1,7	1,6

Większość badanych dokonujących zakupów wina, bądź wódki robiła to 1-2 razy w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Trochę inaczej jest z piwem. Wprawdzie tu również największa frakcja badanych dokonywała zakupów 1-2 razy, ale dość znaczna jest też frakcja kupujących ten napój 3-5 razy w tym czasie.

W tabeli 65 zestawiono odsetki uczniów, którzy dokonywali zakupów poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w 2003 r., 2007 r., 2011 r., w 2015 r. i w 2019 r. Zestawienie to sugeruje, że w grupie gimnazjalistów mamy do czynienia z konsekwentnym trendem spadkowym odsetków badanych kupujących piwo. Odsetek ten w 2019 r. jest ponad dwukrotnie niższy niż był w 2003 r. Odsetki dokonujących zakupów wina zmniejszyły się do 2011 r., zaś od 2015 r. obserwujemy słaby trend wzrostowy. Odsetek kupujących wódkę spadł w 2007 r. i od tego czasu pozostają względnie stabilny z lekka tendencją spadkową.

Inne trendy obserwujemy u uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Jedynie w przypadku piwa można mówić o trendzie spadkowym w całym okresie obserwacji, przy czym jest on znacznie słabszy niż o uczniów z młodszej kohorty. Odsetek dokonujących zakupów wina spadł tylko w 2011 r. i od tego czasu wykazuje trend wzrostowy. W przypadku wódki obserwujemy stabilizację w latach 2003-2011 oraz wzrost w 2015 r., a następnie spadek w 2019 r. do poziomu z lat 2003-2011.

Tabela 65. Odsetki uczniów, którzy dokonywali zakupów napojów alkoholowych w sieci detalicznej w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (odsetki badanych)

Poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	53,6	43,3	35,4	28,2	24,2
	Wino	13,1	10,0	7,9	8,1	9,6
	Wódka	20,9	16,7	16,1	15,4	14,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	70,0	67,2	60,1	59,9	52,3
	Wino	16,9	16,1	13,0	17,8	20,7
	Wódka	31,0	31,2	31,8	35,3	31,1

Uczniowie zostali także zapytani o to, czy spotkali się z odmową sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (tabela 66.).

Zarówno w młodszej kohorcie, jak i w starszej uczniowie najczęściej raportowali odmowy sprzedaży piwa (12,7% oraz 14,4%), następnie wódki (9,9% i 11,5%), a najrzadziej – wina (6,9% i 66%). Wiąże się to z częstością raportowania zakupów poszczególnych napojów alkoholowych.

Tabela 66. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nie kupował/ Nie było odmowy	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	87,3	8,2	1,8	1,0	0,4	1,3
	Wino	93,1	3,5	1,2	0,7	0,3	1,2
	Wódka	90,1	5,3	1,3	1,1	0,5	1,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	85,6	9,5	2,8	0,8	0,7	0,6
	Wino	93,4	3,9	1,3	0,5	0,3	0,6
	Wódka	88,5	7,1	2,1	1,1	0,5	0,8

W młodszej kohorcie największy odsetek uczniów spotkał się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (8,2%), a 1,7% badanych nie mogło zakupić piwa z powodu odmowy więcej niż 10 razy. Uczniowie ze starszej kohorty również najczęściej spotykali się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (9,5%), 10 razy lub więcej odmówiono zakupu 1,3% badanych. W przypadku odmów sprzedaży wina i wódki odsetki badanych, którzy mieli takie doświadczenie 1-2 razy są nieco niższe.

Odsetki badanych, którzy pili poszczególne napoje alkoholowe w takich miejscach, jak pub, bar, kawiarnia, restauracja, czy dyskoteka są nieco wyższe niż analogiczne odsetki dokonujących zakupów w sklepach sprzedających na wynos (tabele 64 i 67).

Zarówno wśród gimnazjalistów, jak i w starszej kohorcie badani w największym odsetku pili piwo, w nieco mniejszym wódkę, a najmniejszym wino. Wyniki te pozostają w zgodzie zarówno z rankingiem popularności poszczególnych napojów, jak i z rankingiem napojów kupowanych na wynos.

Tabela 67. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych (pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka) (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nie piłem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	67,4	18,3	8,0	3,3	1,4	1,6
	Wino	83,9	10,8	3,0	1,1	0,5	0,7
	Wódka	78,9	11,7	4,6	2,4	1,2	1,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	44,5	25,6	16,9	7,2	3,3	2,5
	Wino	72,0	18,9	6,0	1,9	0,5	0,8
	Wódka	55,1	23,0	11,8	6,2	1,9	2,0

Porównanie wyników uzyskanych w 2015 r. z wynikami z 2011 r. ujawniło odmienną prawidłowość niż w przypadku kupowania na wynos. Zarówno w młodszej kohorcie, jak i w starszej odsetki deklarujących picie każdego z napojów alkoholowych w placówkach serwujących takie napoje silnie wzrosły. W 2019 r. natomiast obserwujemy spadek w przypadku piwa i wódki oraz kontynuację wzrostu w przypadku wina.

Tabela 68. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych (pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka) (odsetki badanych)

Poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	25,2	34,8	32,6
	Wino	6,6	14,6	16,1
	Wódka	13,6	22,0	21,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	52,2	64,5	55,5
	Wino	9,8	25,0	28,0
	Wódka	29,1	49,9	44,9

Kolejne pytanie mające za zadanie uszczegółowienie wiedzy na temat dostępności substancji psychoaktywnych dotyczyło przetworów konopi i sondowało znajomości miejsc, gdzie można te substancje łatwo nabyć (tabela 69).

Większość respondentów orientuje się, gdzie można kupić marihuanę lub haszysz. Odsetek badanych znających takie miejsca jest wyższy wśród starszej młodzieży (37,8%) niż młodszej (45,5%).

Tabela 69. Miejsca gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz (odsetki badanych)

Poziom klasy		1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie znam takich miejsc	51,1	46,3	57,2	59,1	57,3	62,2
	Ulica, park	20,5	22,8	16,6	18,2	21,6	20,9
	Szkoła	24,1	23,4	14,7	12,2	14,5	11,6
	Dyskoteka, bar	29,6	32,3	25,3	14,3	14,3	10,4
	Mieszkanie dealera	18,3	22,9	17,9	15,8	17,2	11,7
	Internet	X	X	X	9,9	12,5	10,2
	Inne miejsce	5,0	6,4	4,9	6,7	5,9	6,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie znam takich miejsc	44,9	35,7	48,6	53,1	52,8	54,5
	Ulica, park	24,2	30,9	20,8	21,1	22,1	24,8
	Szkoła	28,9	33,2	19,3	15,0	17,6	14,7
	Dyskoteka, bar	39,3	43,6	34,9	20,2	17,2	16,7
	Mieszkanie dealera	19,1	28,9	22,4	17,9	18,6	16,4
	Internet	X	X	X	8,7	9,9	11,0
	Inne miejsce	4,4	6,8	5,8	7,6	6,9	6,2

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Gimnazjaliści najczęściej wymieniali w tym kontekście takie miejsca, jak ulica i park (20,9%), mieszkanie dealera (11,7%) szkołę (11,6%) oraz dyskotekę lub bar (10,4%).

Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych także najczęściej wspominali o ulicy i parku (24,8%), a następnie – o dyskotece lub barze (16,7%), mieszkaniu dealera (16,4%) oraz szkole (14,7%).

W obu kohortach na końcu rankingu ulokowały się Internet oraz inne miejsca, nie wymienione w ankiecie.

W 1995 r. nie pytano o znajomość miejsc, gdzie można kupić marihuanę i haszysz, stąd porównania możemy zacząć dopiero od wyników z 1999 r. Ponadto w 2011 r. do kafeterii odpowiedzi dodano Internet. W obu kohortach w latach 1999-2003 wzrosły odsetki uczniów, znających miejsca gdzie sprzedawane są przetwory konopi. W 2007 r. nastąpił spadek tych odsetków i to do poziomu niższego niż w 1999 r. W 2011 r. nastąpił dalszy spadek, w 2015 r. wzrost, zaś w 2019 ponowny spadek.

W 2003 r. w stosunku do 1999 r. wśród wymienianych przez młodzież miejsc wyraźnie częściej pojawiało się mieszkanie dealera. Prawidłowość ta dotyczyła uczniów z obu kohort. W 2011 r. odsetek potwierdzeń dla mieszkania dealera jako miejsca gdzie łatwo zdobyć przetwory konopi był znacząco mniejszy w obu badanych grupach młodzieży. W obu grupach spadły także odsetki badanych, którzy uważają szkołę za miejsce, gdzie można łatwo kupić narkotyki. W 2015 r. te tendencje uległy zahamowaniu, zaś w 2019 r. znalazły swoją kontynuację, zwłaszcza w młodszej kohorcie.

Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych

Używanie substancji psychoaktywnych, zarówno legalnych takich jak napoje alkoholowe, czy tytoń, jak nielegalnych takich jak narkotyki niesie za sobą ryzyko pojawienia się szkód zdrowotnych i społecznych. Ryzyko to jest szczególnie duże, gdy po substancje te sięgają ludzie bardzo młodzi, nie świadomi tego, co może im grozić. Pewne znaczenie profilaktyczne może tu mieć wiedza na temat wielorakich niebezpieczeństw związanych z ich używaniem. Nie tylko, dlatego że uświadomienie

sobie ryzyka skłaniać powinno do ograniczania konsumpcji, ale również, dlatego że stwarza ono szansę zadbania o jak największe zminimalizowanie niebezpieczeństwa powikłań. Zobaczmy, zatem na ile młodzież zdaje sobie sprawę z ryzyka związanego z używaniem różnych substancji.

Przedstawiliśmy badanym listę środków legalnych i nielegalnych i poprosiliśmy, aby na czterostopniowej skali od „nie ma ryzyka” do „duże ryzyko” ocenili ryzyko zaszkodzenia sobie w wyniku używania każdego z nich. W przypadku większości substancji pytano osobno o ryzyko związane z podejmowaniem prób oraz ryzyko wynikające z regularnego używania. Tylko przy napojach alkoholowych, traktowanych zresztą łącznie, oraz przy konopiach wprowadzono trzy poziomy nasilenia używania. W przypadku alkoholu odpowiadają one trzem stylom picia tj.: „małe ilości jednorazowo, ale często”, „duże ilości jednorazowo, ale rzadko” oraz „dużo jednorazowo i często”. W odniesieniu do przetworów konopi trzy poziomy używania odpowiadają eksperymentowaniu, używaniu okazjonalnemu i używaniu regularnemu.

Pełne rozkłady odpowiedzi uczniów zestawiono w tabeli 70.

Zdecydowana większość uczniów dostrzega ryzyko szkód związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Tylko bardzo nieliczni stwierdzają, że ich używanie nie może być związane z żadnym negatywnym następstwem. Najwięcej takich odpowiedzi padło przy eksperymentowaniu z próbowaniem elektronicznych papierosów (35,6% w młodszej kohorcie oraz 34,6% w starszej).

Stosunkowo wielu respondentów uważa za mało ryzykowne eksperymentowanie z marihuaną lub haszyszem (20,9% w młodszej kohorcie oraz 26,6% w starszej), a następnie palenie marihuany od czasu do czasu (14,0% w młodszej kohorcie oraz 16,0% w starszej) oraz paleniu papierosów od czasu do czasu (10,8% w młodszej kohorcie oraz 8,8% w starszej). Jednak regularne palenie marihuany lub haszyszu, a zwłaszcza regularne palenie papierosów w ilości co najmniej jednej paczki dziennie traktowane jest jako zachowanie bardzo ryzykowne.

Analiza rozkładów odpowiedzi wskazuje na nasilenie używania jako główne źródło zróżnicowania ryzyka, w mniejszym stopniu rolę tę pełni rodzaj substancji. Jest tak zarówno w klasach trzecich szkół gimnazjalnych jak i klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych. Eksperymentowanie z tak niebezpiecznym narkotykami, jak

amfetamina (43,3% w młodszej grupie i 49,1% w starszej grupie) traktowane jest w sumie jako mniej ryzykowne niż regularne palenie papierosów (73,4% w młodszej grupie i 77,4% w starszej grupie) lub częste picie w dużych ilościach napojów alkoholowych (70,7% w młodszej grupie i 73,7% w starszej grupie). Ryzyko związane z poszczególnymi substancjami jest jednak również różnicowane przez badanych, chociaż, jak się wydaje, w mniejszym stopniu. Jeśli wziąć pod uwagę tylko odsetki respondentów wybierających odpowiedź „duże ryzyko”, to na poziomie eksperymentowania z tradycyjnymi narkotykami za najbardziej groźną w opiniach badanych uznać można amfetaminę (43,3% w młodszej grupie i 49,1% w starszej grupie). W przypadku przetworów konopi odsetki te są wyraźnie niższe – 24,9% w młodszej grupie i 19,0% w starszej grupie. Na poziomie regularnego używania badani w największych odsetkach za obarczone dużym ryzykiem uznały także używanie amfetaminy (77,7% w młodszej grupie i 82,6% w starszej grupie).

W 2011 r. po raz pierwszy poprosiliśmy badanych o ocenę ryzyka związanego z używaniem „dopalaczy”. W 2019 r. eksperymentowanie z tą grupą substancji uznało za bardzo ryzykowne 43,0% uczniów z młodszej kohorty i 48,3% starszej młodzieży. Regularne używanie „dopalaczy” jest związane z dużym ryzykiem zdaniem badanych z obu kohort (82,7% uczniów z młodszej kohorty i 86,6% starszej młodzieży). Warto zauważyć, że regularne używanie „dopalaczy” jest uważane za bardzo ryzykowne przez większy odsetek badanych jak ma to miejsce w odniesieniu do amfetaminy.

Oceniając ryzyko związane z różnymi stylami picia napojów alkoholowych, za najbardziej niebezpieczny model młodzież uznała częste picie w dużych ilościach (70,7% w młodszej grupie i 73,7% w starszej grupie). Na drugim miejscu znalazło się rzadsze picie w dużych ilościach (58,8% w młodszej grupie i 51,4% w starszej grupie), a na trzecim częstsze picie, ale w mniejszych ilościach (33,6% w młodszej grupie i 36,4% w starszej grupie). Warto także zauważyć, że odsetki badanych uznających palenie marihuany lub haszyszu od czasu do czasu za czynność obarczoną dużym ryzykiem są wyraźnie niższe nie tylko od odsetków badanych traktujących częste picie dużych ilości napojów alkoholowych jako bardzo ryzykowne, ale także tych, którzy jako bardzo ryzykowne traktują weekendowe picie nadmierne, a nawet częstsze picie, ale w mniejszych ilościach. Oznacza to, że młodzież nie traktuje okazjonalnego używania przetworów konopi jako czegoś, co jest bardziej ryzykowne niż nadużywanie alkoholu.

Warto zauważyć, że oceny poszczególnych substancji dokonywane przez uczniów z obu poziomów nauczania różnią się między sobą.

Tabela 70. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji (odsetki badanych)

Kohorta		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Pałą papierosy od czasu do czasu	10,8	36,0	37,3	11,7	4,3
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	3,2	4,2	15,1	73,4	4,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy elektronicznych papierosów	35,6	38,8	13,4	6,3	5,9
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	7,0	18,5	35,5	33,6	5,4
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	3,4	4,2	15,3	70,7	6,3
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	4,7	7,6	23,0	55,8	8,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	20,9	25,6	18,4	24,9	10,2
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	14,0	20,1	28,0	28,1	9,8
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	7,3	6,8	15,5	60,7	9,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	6,0	16,1	22,2	36,0	19,7
	Biorą ecstasy regularnie	3,2	2,3	8,1	68,6	17,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	5,4	11,7	24,4	43,3	15,3
	Biorą amfetaminę regularnie	3,0	1,4	4,4	77,7	13,5
	Próbują 1 raz lub 2 razy syntetycznych kannabinoidów	4,4	7,7	18,2	40,0	29,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	8,0	14,4	25,2	43,0	9,3
	Biorą dopalacze regularnie	4,8	1,0	2,9	82,7	8,7

Kohorta		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Starsza kohorta (17-18 lat)	Pałą papierosy od czasu do czasu	8,8	38,9	37,3	12,5	2,4
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	2,4	3,2	14,6	77,4	2,4
	Próbują 1 raz lub 2 razy elektronicznych papierosów	34,6	40,1	15,5	6,0	3,8
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	6,3	18,0	36,2	36,4	3,1
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	2,5	4,6	15,2	73,7	4,0
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	4,3	9,8	29,1	51,4	5,3
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	26,6	29,2	18,1	19,0	7,0
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	16,0	25,2	28,6	23,2	6,9
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	6,7	8,8	19,9	57,8	6,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	6,0	16,4	25,2	36,4	16,1
	Biorą ecstasy regularnie	1,8	1,9	8,1	73,2	14,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	4,0	10,2	24,4	49,1	12,4
	Biorą amfetaminę regularnie	1,9	0,9	3,4	82,6	11,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy syntetycznych kannabinoidów	3,5	5,8	17,1	46,1	27,5
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	5,1	14,0	24,6	48,3	8,1
	Biorą dopalacze regularnie	2,8	0,9	2,4	86,6	7,3

Uczniowie gimnazjów w mniejszych odsetkach niż uczniowie ze starszej kohorty uważają za bardzo ryzykowne wypalanie co najmniej paczki papierosów dziennie, wypijanie 1 lub 2 drinków prawie codziennie, wypijanie 4 lub 5 drinków prawie codziennie oraz używanie innych narkotyków lub dopalaczy. W większych natomiast wypijanie co najmniej 5 drinków w czasie weekendu, oraz palenie marihuany lub haszyszu. We pozostałych punktach nie stwierdza się różnic między gimnazjalistami a starszą młodzieżą.

Dane na temat postrzegania ryzyka szkód w efekcie używania substancji psychoaktywnych prowadzą do wniosku, że młodzież jest dość dobrze zorientowana w skali zagrożeń. Nie ulega też ona stereotypom nadal obecnym wśród części starszego pokolenia, według których pojedyncze eksperymenty z narkotykami budzą znacznie większe zagrożenie niż częste używanie w dużych ilościach substancji legalnych, takich jak alkohol czy tytoń. Niepokój może budzić niedocenianie przez młodzież ryzyka związanego z paleniem marihuany, zwłaszcza gdy w grę wchodzi młodzież ze starszej kohorty.

Prześledzenie zmian, jakie dokonały się w ocenie ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji umożliwiają dane zestawione w tabeli 71. Pokazują one odsetki uczniów, którzy wybrali odpowiedź „duże ryzyko” w badaniach z lat: 1995, 1999, 2003, 2007, 2011, 2015 i 2019.

W obu kohortach badanych obserwujemy podobne tendencje. Sprowadzają się one do wzrostu odsetków badanych traktujących jako bardzo ryzykowne picie napojów alkoholowych, niezależnie od stylu picia.

Odmienny trend pojawia się przy ocenach palenia marihuany lub haszyszu. W obu kohortach, niezależnie od tego, czy mowa o eksperymentowaniu, paleniu okazjonalnym, czy paleniu regularnym, odsetki badanych przypisujących tym zachowaniom duże ryzyko spadają. Podobnie jest z ocenami regularnego palenia tytoniu z tą różnicą że trend spadkowy uległ w 2015 r. zahamowaniu. W 2019 r. w młodszej kohorcie obserwujemy wynik niemal identyczny z uzyskanym w 2015 r., zaś w starszej wyraźny wzrost.

Tabela 71. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji - odsetki badanych wybierających odpowiedź „duże ryzyko” (odsetki badanych)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Pałą papierosy od czasu do czasu	14,7	10,7	11,8	13,3	12,9	13,0	11,7
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	79,1	72,6	73,2	73,2	70,1	73,3	73,4
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	36,2	32,3	32,3	30,6	27,8	27,6	33,6
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	66,4	64,9	63,6	63,6	61,3	65,2	70,7
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	39,8	45,3	48,1	47,1	42,5	45,4	55,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	54,6	50,3	47,4	41,9	29,6	28,8	24,9
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	53,2	56,3	53,3	50,9	32,7	31,3	28,1
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	81,9	83,0	80,3	78,6	65,8	68,6	60,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	45,1	53,3	54,2	50,4	34,8	33,7	36,0
	Biorą ecstasy regularnie	69,1	82,6	80,9	79,6	67,8	72,6	68,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	47,6	52,6	54,3	50,8	42,8	42,3	43,3
	Biorą amfetaminę regularnie	76,6	84,9	84,2	82,8	75,8	82,3	77,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy „dopalaczy”	X	X	X	X	23,2	24,7	43,0
	Biorą „dopalacze” regularnie	X	X	X	X	78,4	80,3	82,7

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Starsza kohorta (17-18 lat)	Pałą papierosy od czasu do czasu	14,2	9,9	12,6	11,6	12,7	10,9	12,5
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	83,4	78,6	76,7	75,1	70,5	73,2	77,4
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	41,8	36,6	35,9	33,5	29,3	28,1	36,4
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	74,1	72,1	68,4	64,0	60,6	66,1	73,7
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	39,8	43,3	40,8	38,2	35,6	37,7	51,4
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	50,5	45,9	38,0	38,1	26,6	21,6	19,0
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	51,8	52,4	45,5	47,5	30,5	25,8	23,2
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	82,5	84,2	78,6	77,7	64,1	63,6	57,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	46,3	52,6	53,2	53,0	37,7	34,9	36,4
	Biorą ecstasy regularnie	70,9	85,4	83,4	82,7	70,3	74,6	73,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	48,6	49,5	50,0	52,5	44,5	47,0	49,1
	Biorą amfetaminę regularnie	78,6	88,3	87,0	84,6	76,9	83,9	82,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy „dopalaczy”	X	X	X	X	22,6	25,0	48,3
Biorą „dopalacze” regularnie	X	X	X	X	78,2	82,0	86,6	

Oceny ryzyka związanego z używaniem ecstasy i amfetaminy w czasie ostatnich 24 lat podlegały licznym fluktuacjom. Finalnie w 2019 r. odsetki gimnazjalistów potwierdzających ryzyko związane z próbami używania tych substancji są mniejsze niż

notowano w 1995 r., zaś z regularnym ich używaniem – są większe. W starszej kohorcie notujemy te same tendencje w zakresie eksperymentowania i brak różnic między 1995 i 2019 r. jeśli chodzi o używanie regularne.

Optymizmem napawa trend wzrostowy odsetków badanych uważających za bardzo ryzykowne używanie „dopalaczy”, zarówno na poziomie pierwszych prób, jak używania regularnego. Dane na ten temat obejmują tylko trzy pomiary, a więc okres ośmiu lat, nie mniej jednak zmiany są znaczne, zwłaszcza gdy mowa o eksperymentowaniu.

Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych

Odpowiedzi na pytanie o to, ile osób spośród przyjaciół respondenta używa substancji psychoaktywnych dostarczają uzupełniającego wskaźnika rozpowszechnienia używania tych środków przez młodzież. Wprawdzie z odpowiedzi respondentów nie można w prosty sposób wyliczyć liczby osób używających poszczególnych środków, ale mogą one w pewnym stopniu pełnić rolę kontrolną wobec oszacowań uzyskanych na podstawie informacji dotyczących używania tych substancji przez respondentów. Wskaźnik rozpowszechnienia używania substancji w najbliższym otoczeniu badanych można też z pewnymi zastrzeżeniami interpretować jako wskaźnik ryzyka sięgania po te substancje. Znaczne rozpowszechnienie substancji wśród przyjaciół respondenta może zwiększać szanse na to, że będzie on ich używał. Rozkłady odpowiedzi na to pytanie o to, ilu zdaniem respondenta jego przyjaciół używa poszczególnych substancji psychoaktywnych zawiera tabela 72. Badani na to pytanie odpowiadali przy użyciu skali, której krańce wyznaczane były przez odpowiedzi: „nikt” i „wszyscy”.

Przedstawione w tabeli rozkłady odpowiedzi potwierdzają znaczne rozpowszechnienie używania przez młodzież substancji legalnych, przede wszystkim alkoholu i tytoniu. W klasach młodszych tylko 12,4% uczniów nie ma wśród przyjaciół nikogo, kto piłby oraz 14,6% - nikogo, kto by palił. W klasach starszych analogiczne odsetki wynoszą 3,5% oraz 7,2%. Jednocześnie w klasach młodszych 18,4% badanych twierdzi, że co najmniej większość ich przyjaciół pali i 28,3% twierdzi, że większość pije. W klasach starszych takich respondentów było 22,7% oraz 54,5%. Znacznie mniej

rozpowszechnione jest wśród przyjaciół respondentów zjawisko częstego upijania się, 28,5% badanych w klasach gimnazjalnych i 14,4% w klasach ponadgimnazjalnych nie przyjaźni się z nikim, kto by się upijał. Odsetek gimnazjalistów, których przyjaciele w większości upijają się wynosi 11,8%, a analogiczny odsetek wśród uczniów starszych – 18,6%.

W klasach młodszych 49,7% młodych ludzi przyjaźni się z osobami palącymi konopie, w klasach starszych – 65,3%. Zdecydowanie rzadziej badani mają do czynienia z osobami używającymi innych substancji. Zarówno w klasach młodszych jak starszych przeważająca większość badanych twierdzi, że nikt z przyjaciół nie używa tych środków. Zgodnie z oczekiwaniami rozpowszechnienie używania poszczególnych substancji psychoaktywnych innych niż alkohol w otoczeniu respondentów nie jest jednakowe.

Tabela 72. Ocena rozpowszechnienia używania substancji wśród przyjaciół (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nikt	Kilka osób	Sporo	Większość	Wszyscy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	palą papierosy	14,6	36,9	30,1	15,9	2,5
	pije napoje alkoholowe	12,4	29,2	30,1	24,3	4,0
	upija się	28,5	41,2	18,5	10,0	1,8
	pali marihuanę lub haszysz	50,3	36,6	8,2	3,5	1,4
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	79,9	16,0	2,2	1,0	1,0
	bierze ecstasy	85,8	10,7	1,8	0,8	0,8
	używa środków wziewnych	86,1	10,0	2,1	0,7	1,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	palą papierosy	7,2	33,3	36,8	20,8	1,9
	pije napoje alkoholowe	3,5	14,2	27,7	42,4	12,1
	upija się	14,4	39,9	27,0	15,6	3,0
	pali marihuanę lub haszysz	34,7	45,7	14,0	4,5	1,0
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	79,3	17,5	2,1	0,6	0,5
	bierze ecstasy	83,2	13,7	1,9	0,7	0,5
	używa środków wziewnych	91,3	7,0	0,8	0,5	0,4

Relatywnie najczęściej spotykamy tu leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez przepisu lekarza. Do posiadania wśród przyjaciół osób przyjmujących takie leki w ten sposób przyznało się 20,1% badanych z młodszej grupy i 18,6% ze starszej. W obu kohortach na drugim miejscu jest ekstazy (14,2% gimnazjalistów, 16,8% uczniów szkół ponadgimnazjalnych), a na trzecim środki wziewne (13,9% gimnazjalistów, 8,7% uczniów szkół ponadgimnazjalnych).

Tabela 73. Odsetki badanych, którzy mają wśród swoich przyjaciół osoby używające poszczególnych substancji (odsetki badanych)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	palą papierosy	96,2	96,7	95,7	91,3	93,4	88,2	85,4
	pije napoje alkoholowe	95,5	96,6	96,7	95,3	95,9	90,5	87,6
	pali marihuanę lub haszysz	22,1	35,8	45,8	41,7	61,7	54,3	49,7
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	16,2	20,7	20,8	20,5	22,7	20,2	20,1
	bierze ekstazy	4,2	12,5	14,2	14,1	16,2	15,0	14,2
	używa środków wziewnych	16,6	18,1	17,7	15,3	17,5	15,9	13,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	palą papierosy	97,5	96,8	97,4	97,0	96,6	94,7	92,8
	pije napoje alkoholowe	97,3	98,4	99,0	98,1	98,7	97,4	96,5
	pali marihuanę lub haszysz	28,5	42,6	60,4	53,6	70,1	69,9	65,3
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	16,3	20,4	22,6	20,1	22,7	18,8	20,7
	bierze ekstazy	4,0	14,3	20,3	18,5	18,9	16,0	16,8
	używa środków wziewnych	13,0	12,5	13,5	11,2	13,9	10,8	8,7

Zestawienia wyników z 2019 r. z danymi z poprzednich badań w kwestii posiadania przyjaciół używających poszczególnych substancji zawarte w tabeli 73 ilustruje dynamikę używania substancji przez młodzież. Do 2003 r. przeważał trend wzrostowy, największy wzrost nastąpił w odsetkach osób potwierdzających przyjacielskie kontakty z osobami używającymi przetworów konopi i ekstazy. W 2007 r. nastąpiło odwrócenie tej tendencji, przeważać zaczęły spadki, przy czym w młodszej grupie koncentrują się one bardziej w obszarze substancji legalnych. Odsetki uczniów deklarujących przyjaźnienie się z użytkownikami przetworów konopi spadły bardziej w grupie uczniów szkół

ponadgimnazjalnych. W 2011 r. odnotować trzeba bardzo silny wzrost odsetków badanych posiadających przyjaciół palących marihuanę lub haszysz. W 2015 r. w grupie gimnazjalistów obserwujemy spadek, zaś w grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych – brak zmiany. W 2019 r. w obu kohortach obserwujemy spadek. Wskaźnik posiadania wśród przyjaciół osób upijających się nie został uwzględniony w tym zestawieniu, bowiem w 2011 r. zmieniono w tym punkcie sformułowanie pytania. W latach 1995-2007 pytano o upijanie się, co najmniej raz w tygodniu, a od 2011 r. – o upijanie się w ogóle.

Relacje z rodzicami i przyjaciółmi

Większość badanych jest zadowolona z relacji z rodzicami i przyjaciółmi (tabela 74). W obu kohortach najwięcej jest zadowolonych z relacji z przyjaciółmi (79,4% w młodszej kohorcie i 83,0% w starszej kohorcie). Niewiele niższe są odsetki zadowolonych z relacji z matką (77,0% w młodszej kohorcie i 74,9% w starszej kohorcie). Zadowolonych z relacji z ojcem jest 61,8% gimnazjalistów oraz 58,9% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Podobny ranking wyłania się gdy rozpatrujemy odsetki bardzo zadowolonych.

Tabela 74. Stopień zadowolenia ze stosunków z rodzicami i przyjaciółmi (odsetki badanych)

		Bardzo zadowolony	Zadowolony	Średnio zadowolony	Nie zadowolony	Bardzo nie zadowolony
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Matka	41,1	35,9	15,1	3,3	3,2
	Ojciec	30,2	31,7	18,3	6,7	6,8
	Przyjaciele	41,8	37,7	14,0	2,3	1,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Matka	38,0	36,9	16,2	4,4	3,1
	Ojciec	25,8	33,1	20,2	7,8	7,4
	Przyjaciele	40,8	42,2	11,8	2,4	1,4

Wśród różnych instytucji odpowiedzialnych za wychowanie młodego pokolenia najważniejsza rola zdaje się przypadać rodzinie. Także w kwestii używania substancji rodzina, a szczególnie rodzice, mogą mieć decydujący wpływ. Przyzwolenie ze strony rodziców lub brak zainteresowania stosunkiem dzieci do alkoholu i innych substancji może sprzyjać ich używaniu przez młodych ludzi a odpowiednio realizowana strategia wychowawcza może zapobiec podejmowaniu i ponawianiu doświadczeń z substancjami. Doniosłość profilaktycznej roli rodziny podkreślana była przez większość dorosłych badanych w ogólnopolskich badaniach ankietowych zrealizowanych w 2002 r. z inicjatywy Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii i Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz powtórzonych w 2006 r. i 2010 r. przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii (Sierosławski 2004).

Tabela 75. Relacje z rodzicami (odsetki badanych)

		Prawie zawsze	Często	Czasem	Rzadko	Prawie nigdy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Moi rodzice określili ścisłe zasady, co ja mogę robić w domu	9,7	16,1	24,8	26,4	23,0
	Moi rodzice określili ścisłe zasady, co ja mogę robić poza domem	9,3	15,9	22,5	27,2	25,1
	Moi rodzice wiedzą, z kim ja spędzam wieczory	52,1	24,0	11,4	6,0	6,4
	Moi rodzice wiedzą, gdzie ja spędzam wieczory	52,8	22,5	12,4	6,6	5,7
	Mogę łatwo pożyczyć pieniądze od matki lub ojca	33,2	28,0	23,4	9,8	5,6
	Mogę łatwo dostać w podarunku pieniądze od matki lub ojca	27,0	24,9	27,2	14,8	6,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Moi rodzice określili ścisłe zasady, co ja mogę robić w domu	8,3	17,3	25,2	26,5	22,7
	Moi rodzice określili ścisłe zasady, co ja mogę robić poza domem	6,5	14,2	23,2	28,5	27,5
	Moi rodzice wiedzą, z kim ja spędzam wieczory	51,9	25,4	12,7	5,6	4,5
	Moi rodzice wiedzą, gdzie ja spędzam wieczory	52,9	25,1	12,1	5,4	4,5
	Mogę łatwo pożyczyć pieniądze od matki lub ojca	33,8	29,3	22,8	9,3	4,7
	Mogę łatwo dostać w podarunku pieniądze od matki lub ojca	26,6	25,8	28,2	14,4	5,0

W badaniu ESPAD zapytano respondentów o zasady, które panują w ich domach odnoszące się do spędzania czasu wolnego (tabela 75).

W ocenie około połowy respondentów zarówno z młodszej jak i z starszej kohorty ich rodzice bardzo rzadko bądź prawie nigdy nie określali ścisłych zasad co mogą robić w domu (odpowiednio 49,4% i 49,3%) lub poza nim (odpowiednio 52,4% i 56,1%). Natomiast rodzice w większości, co najmniej często, wiedzą z kim ich dzieci spędzają wieczory (76,1% wśród uczniów młodszych oraz 77,2% wśród uczniów starszych) oraz gdzie je spędzają (75,3% w młodszej kohorcie i 78,0% w starszej kohorcie).

Większość uczniów może, przynajmniej często, łatwo pożyczyć pieniądze od rodziców (61,2% wśród gimnazjalistów i 63,1% wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych), bądź dostać je w podarunku (51,9% w młodszej kohorcie i 52,4% w starszej kohorcie).

Rodzice a używanie substancji przez młodzież

Paradygmat profilaktyczny obowiązujący w Polsce zakłada pełną abstynencję do osiągnięcia pełnoletności. Paradygmat ten znajduje odzwierciedlenie w przepisach prawa, które zabraniają podawania napojów alkoholowych niepełnoletnim.

W referowanym tu badaniu zapytano uczniów, czy rodzice pozwalają im pić napoje alkoholowe tylko we własnym towarzystwie, także bez swojej obecności, czy też w ogóle zabraniają picia. Wyniki zestawiono w tabeli 76.

Tabela 76. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	49,5	22,4	7,0	21,1
	Matka	53,6	22,1	7,5	16,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	19,1	13,0	39,2	28,8
	Matka	19,6	14,1	41,7	24,6

Większość badanych gimnazjalistów deklaruje brak zgody rodziców na picie przez nich alkoholu. 49,5% badanych twierdzi, że na takie zachowanie nie pozwala im ojciec, a 53,6%, że picia zabrania matka. Tylko ok. 7% badanych ma pełne przyzwolenie ze strony rodziców. Dalsze 22% deklaruje, że brak zgody ogranicza się do picia bez obecności rodziców.

W klasach starszych mniejsze frakcje badanych deklarują brak przyzwolenia – 19,1% ze strony ojca i 19,6% ze strony matki. Uczniowie starsi w niemal sześciokrotnie wyższych odsetkach niż ich młodszy koledzy mają pozwolenie na picie także bez obecności rodziców (ok. 39-42%).

Nie dziwią wysokie odsetki uczniów ze starszej kohorty, którym rodzice pozwalają pić napoje alkoholowe, bowiem część z nich jest już pełnoletnia, a części do owej pełnoletności się zbliża.

Odsetki gimnazjalistów, których rodzice nie zgadzają się na picie przez nich napojów alkoholowych spadły w 2019 r. w stosunku do 2015 r. (tabela 77).

Tabela 77. Brak pozwolenia ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (odsetki badanych)

Poziom klasy		2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	55,2	49,5
	Matka	58,1	53,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	20,4	19,1
	Matka	21,6	19,6

Brak zgody rodziców na picie napojów alkoholowych jest zróżnicowany ze względu na płeć respondenta (tabela 78 i 79).

W młodszej kohorcie zdecydowanie częściej ojcowie i matki chłopców nie zgadzali się na konsumpcję alkoholu, niż miało to miejsce w przypadku dziewcząt. Takie wyniki mogą być efektem przekonania rodziców o bardziej ryzykownym sposobie picia

alkoholu przez chłopców, które może prowadzi do częstszych prób wyeliminowania takiego zachowania w ogóle.

W starszej kohorcie natomiast ojcowie częściej pozwalają chłopcom niż dziewczętom na konsumpcję napojów alkoholowych bez obecności rodziców. Wiązać to można z większą obawą ojców o konsekwencje utraty kontroli zachowania przez córki po spożyciu alkoholu. Natomiast matki częściej nie pozwalały w ogóle pić starszym chłopcom, niż starszym dziewczętom.

Tabela 78. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Chłopcy) (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	53,0	19,9	7,5	19,6
	Matka	57,4	19,5	6,9	16,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	20,3	11,1	42,2	26,4
	Matka	22,0	11,3	41,0	25,7

Tabela 79. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Dziewczęta) (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	46,4	24,6	6,6	22,4
	Matka	49,9	24,5	8,1	17,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	18,0	14,8	36,3	31,0
	Matka	17,4	16,8	42,3	23,4

Korzystanie z mediów społecznościowych i gier wideo

W kwestionariuszu zawarto również pytania dotyczące korzystania z mediów społecznościowych takich jak Twitter, Facebook czy Skype oraz grania w gry na urządzeniach elektronicznych, takich jak komputer, smartfon, konsola, czyli gier wideo.

W tabeli 80. przedstawiono czas korzystania z mediów społecznościowych w typowym dniu roboczym i weekendowym w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem.

Tabela 80. Czas spędzony w mediach społecznościowych w czasie ostatnich 7 dni (odsetki badanych)

Kohorta			Polska 2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Typowy dzień roboczy	Nie	6,5
		Pół godziny lub mniej	8,2
		Około 1 godziny	16,4
		Około 2-3 godzin	30,1
		Około 4-5 godzin	20,2
		6 godzin lub więcej	18,5
	Typowy dzień weekendowy	Nie	6,4
		Pół godziny lub mniej	6,6
		Około 1 godziny	12,6
		Około 2-3 godzin	24,6
		Około 4-5 godzin	23,4
		6 godzin lub więcej	26,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Typowy dzień roboczy	Nie	3,8
		Pół godziny lub mniej	7,3
		Około 1 godziny	15,9
		Około 2-3 godzin	33,7
		Około 4-5 godzin	20,4
		6 godzin lub więcej	18,9
	Typowy dzień weekendowy	Nie	3,5
		Pół godziny lub mniej	7,0
		Około 1 godziny	11,5
		Około 2-3 godzin	27,2
		Około 4-5 godzin	25,7
		6 godzin lub więcej	25,2

Analiza typowego dnia roboczego młodszej kohorty ujawnia najliczniejszą frakcję badanych, która korzysta z mediów społecznościowych 2-3 godziny dziennie (30,1%), mniej osób poświęca na tą aktywność ok. 4-5 godzin (20,2%). W przypadku typowego dnia weekendowego, dominują dwie frakcje badanych: frakcja korzystająca ponad 6 godzin dziennie (26,4%) oraz korzystająca ok. 2-3 godzin (24,6%).

W starszej kohorcie, w typowym dniu roboczym, największy odsetek uczniów poświęca na korzystanie z mediów społecznościowych 2-3 godziny dziennie (33,7%) lub około 4-5 godzin dziennie (20,4%). W trakcie weekendu dominuje korzystanie z mediów społecznościowych 2-3 godziny dziennie (27,2%), około 4-5 godzin dziennie (25,7%) lub 6 godzin lub więcej (25,2%).

Większa ilość czasu wolnego w weekend wydaje się sprzyjać dłuższemu korzystaniu z mediów społecznościowych, zwłaszcza w przypadku gimnazjalistów.

Kolejna badana kwestia dotyczy symptomów nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook czy Skype (tabela 81.).

Tabela 81. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (odsetki badanych)

Kohorta		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	19,3	24,6	22,0	20,2	13,8
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	6,9	10,6	17,5	31,3	33,7
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	20,8	20,1	16,7	20,6	21,8
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	19,6	26,8	23,0	20,3	10,3
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	3,8	9,5	19,4	33,9	33,5
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	15,2	20,7	15,9	25,4	22,7

W młodszej grupie 44,0% badanych twierdzi, że spędza za dużo czasu w tych mediach, około 40,9% jest zdania, że ich rodzice uważają, że poświęca na tę aktywność za dużo czasu. Co szósty (17,4%) ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych mediów. W starszej grupie rozkład odpowiedzi jest podobny - analogiczne odsetki wynoszą 46,4%, 35,9% oraz 13,4%.

W kwestii czasu poświęconego na gry na urządzeniach elektronicznych pytano o liczbę dni w tygodniu, w których respondent grał oraz przeciętny czas dziennie przeznaczany na gry.

Rozkład liczby dni w tygodniu zawiera tabela 82.

Tabela 82. Liczba dni spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	29,8
	1 dzień	13,9
	2 dni	10,1
	3 dni	8,9
	4 dni	6,7
	5 dni	6,6
	6 dni	4,0
	7 dni	20,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	35,3
	1 dzień	16,0
	2 dni	9,9
	3 dni	8,7
	4 dni	6,0
	5 dni	6,0
	6 dni	3,1
	7 dni	15,0

W obu kohortach najliczniejsze frakcje stanowili badani, którzy w ogóle nie korzystali z gier na urządzeniach elektronicznych. Wśród gimnazjalistów stanowili oni 29,8%, zaś wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych – 35,3%.

Przez wszystkie 7 dni grało 20,1% gimnazjalistów oraz 15,0% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

W tabeli 83. zaprezentowano rozkłady czasu spędzonego na grach na urządzeniach elektronicznych w typowym dniu roboczym i weekendowym w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem. Przypomnijmy, że w obu kohortach najliczniejsze frakcje stanowili badani, którzy w ogóle nie korzystali z gier video. Analiza typowego dnia roboczego w młodszej kohorcie graczy ujawnia najliczniejszą frakcję badanych, którzy grali 2-3 godziny dziennie (20,0%), mniej osób poświęcało na tą aktywność ok. pół godziny (17,2%). W przypadku typowego dnia weekendowego dominuje frakcje badanych grających 2-3 godziny (19,5%).

W starszej kohorcie, w typowym dniu roboczym, największy odsetek graczy poświęcał na grę 2-3 godziny dziennie (17,7%) lub co najwyżej pół godziny dziennie (17,1%). W trakcie weekendu dominuje korzystanie z gier 2-3 godziny dziennie (16,3%).

Tabela 83. Czas spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni (odsetki badanych)

Kohorta		Nie korzystał	Pół godziny lub mniej	Ok. 1 godz.	Ok. 2-3 godz.	Ok. 4-5 godz.	6 godzin i więcej
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Typowy dzień roboczy	31,4	15,1	17,2	20,0	8,5	7,8
	Typowy dzień weekendowy	30,5	11,3	12,7	19,5	13,1	12,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Typowy dzień roboczy	36,2	17,1	16,3	17,7	6,7	5,9
	Typowy dzień weekendowy	34,2	12,9	12,7	16,3	12,7	11,1

Uczniowie zostali także zapytani o symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (tabela 84.). W młodszej grupie 21,7% badanych jest zdania, że ich rodzice uważają, że poświęcają na tą aktywność za dużo czasu, 17,1% badanych twierdzi, że spędza za dużo czasu na graniu w gry, a 9,0% badanych ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych gier. W starszej grupie analogiczne odsetki są niższe, 14,0% uczniów uważa, że spędza za dużo czasu na graniu, takiego zdanie jest 16,5% ich rodziców, a 6% ma zły humor, gdy nie może grać.

Tabela 84. Symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (odsetki badanych)

Kohorta		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	6,7	10,4	14,8	23,4	44,7
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	3,9	5,2	9,7	22,0	59,3
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	10,6	11,1	11,6	17,9	48,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	5,6	8,4	13,0	21,6	51,4
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	2,6	3,4	8,8	19,3	65,9
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	7,1	9,4	10,0	16,8	56,8

Gry hazardowe

Sektor gier i zakładów wzajemnych w Polsce, obejmujący takie formy działalności jak: loterie pieniężne, gry liczbowe, zakłady wzajemne, salony gry bingo, kasyna, salony gry

na automatach, punkty gry na automatach o niskich wygranych. Gry hazardowe uprawiać można w Internecie oraz poprzez uczestnictwo w loteriach SMS.

W porównaniu do innych problemów społecznych, hazardowi i problemom z nim związanym poświęca się niewiele uwagi w debacie publicznej. Hazard patologiczny, czyli uzależnienie od gier, w powszechnej opinii uznawane jest za stosunkowo marginalne zjawisko dotyczące niewielkiej liczby dorosłych mężczyzn. Hazard problemowy i patologiczny prowadzi do różnego rodzaju problemów zarówno u samych graczy, jak i u ich rodzin oraz najbliższego środowiska społecznego.

Szeroka oferta różnego rodzaju form gier hazardowych skłania do postawienia pytania o rozpowszechnienie uprawiania gier, które z czasem mogą doprowadzić do problemu hazardu.

Dane z tabeli 85 sugerują, że ok. jednej piątej młodzieży ma za sobą doświadczenia gry na pieniądze.

Tabela 85. Granie w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	32,9	20,3	18,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	16,2	12,3	10,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	8,9	8,5	5,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	37,4	26,6	21,4
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	19,8	17,4	12,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	10,0	10,8	7,9

Wśród gimnazjalistów takie doświadczenia zebrało 18,2% badanych, zaś w starszej kohorcie – 21,4% badanych. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem uczestniczyło w grach hazardowych 5,5% gimnazjalistów i 7,9% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Porównanie wyników z 2019 r. z wynikami wcześniejszych badań wskazuje na trend spadkowy odsetków badanych, którzy grali w gry hazardowe kiedykolwiek w życiu, oraz tych którzy robili to w czasie ostatnich 12 miesięcy. Wskaźnik grania w czasie ostatnich 30 dni w starszej kohorcie nie uległ zmianie, zaś w młodszej zmniejszył się dopiero w 2019 r.

W obu badanych kohortach rozpowszechnienie grania w gry hazardowe jest większe wśród chłopców niż wśród dziewcząt (tabele 86 i 87). Największe różnice występują w przypadku grania w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Odsetki grających chłopców są tu przeszło 4 razy większe niż odsetki grających dziewcząt, podczas gdy w przypadku grania kiedykolwiek w życiu analogiczne odsetki wśród chłopców są trzykrotnie większe.

Kierunek i nasilenie zmian wskaźników rozpowszechnienia grania wśród chłopców i wśród dziewcząt w latach 2011-2019 są podobne.

Tabela 86. Granie w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać - chłopcy (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	45,4	28,6	28,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	26,0	19,5	16,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	15,2	14,0	9,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	52,4	38,3	32,7
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	31,2	28,1	20,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	16,4	18,4	13,1

Tabela 87. Granie w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać - dziewczęta (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	21,0	12,2	10,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	7,0	5,4	4,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,0	3,2	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	21,8	16,2	10,7
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	8,0	8,1	5,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,3	4,2	3,0

Następne pytanie dotyczyło częstotliwości stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (tabela 88). Najliczniejszą frakcję w obu kohortach stanowiły osoby, które grały raz na miesiąc lub rzadziej (7,3% w młodszej i 8,9% w starszej grupie). Do grania 2-3 razy w tygodniu lub więcej przyznało się 1,5% gimnazjalistów i 1,8% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 88. Częstotliwość stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

Poziom klasy		2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie grał	89,1
	Raz na miesiąc lub rzadziej	7,3
	2-4 razy w miesiącu	2,1
	2-3 razy w tygodniu lub częściej	1,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie grał	87,2
	Raz na miesiąc lub rzadziej	8,9
	2-4 razy w miesiącu	2,1
	2-3 razy w tygodniu lub częściej	1,8

Uczniowie, jeśli grają w gry hazardowe najczęściej poświęcają na to mniej niż 30 minut w ciągu dnia (tabela 89). Robi tak 5,8% uczniów z młodszej kohorty oraz 7,6% uczniów ze starszej kohorty.

Tabela 89. Czas spędzany na grach hazardowych typowego dnia w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	89,4
	Mniej niż 30 minut	5,8
	Między 30 minut a 1 godzina	2,3
	Między 1 godzina a 2 godziny	1,0
	Między 2 godziny a 3 godziny	0,5
	3 godziny lub więcej	1,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	87,6
	Mniej niż 30 minut	7,6
	Między 30 minut a 1 godzina	2,4
	Między 1 godzina a 2 godziny	1,0
	Między 2 godziny a 3 godziny	0,3
	3 godziny lub więcej	1,1

Respondenci stosunkowo rzadko deklarowali granie w gry hazardowe dłużej niż 2 godziny przy jednej okazji (tabela 90). W czasie ostatnich 12 miesięcy zdarzyło się to 8,1% gimnazjalistów oraz 10,1% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Wśród nich 5,6% uczniów z młodszej kohorty oraz 7,3% uczniów z starszej kohorty grali przynajmniej 2 godziny pod rząd raz na miesiąc lub rzadziej. Odsetki badanych, którym zdarzało się to częściej stanowili 2,5% młodszej kohorty oraz 2,7% starszej kohorty.

Tabela 90. Granie w gry hazardowe dłużej niż 2 godziny przy jednej okazji w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	91,9
	Raz na miesiąc lub rzadziej	5,6
	2-4 razy w miesiącu	1,0
	2-3 razy w tygodniu	0,6
	4-5 razy w tygodniu	0,3
	6 lub więcej razy w tygodniu	0,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	89,9
	Raz na miesiąc lub rzadziej	7,3
	2-4 razy w miesiącu	1,4
	2-3 razy w tygodniu	0,4
	4-5 razy w tygodniu	0,2
	6 lub więcej razy w tygodniu	0,7

W tabeli 91 zestawiono dane na temat częstotliwości grania w poszczególne gry hazardowe.

W młodszej kohorcie największą popularnością cieszyły się gry w karty lub kości (9,6%). Na drugim miejscu lokują się loterie (np. bingo, lotto) – 8,5%, a na trzecim – zakłady sportowe (7,4%). Najczęściej w te gry respondenci grali raz na miesiąc lub rzadziej.

W starszej kohorcie największą popularnością cieszyły się zakłady sportowe (10,2%), a następnie – loterie (9,5%) oraz gry w karty lub kości (9,0%). We wszystkie te gry respondenci grali najczęściej raz na miesiąc lub rzadziej.

W obu kohortach najmniejszą popularnością cieszyły się automaty (odpowiednio – 5,5% i 5,1%) na których najczęściej grano również raz w miesiącu.

Tabela 91. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (odsetki badanych)

Kohorta		W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Automaty	94,5	4,2	0,7	0,5
	Karty lub kości	90,4	6,5	1,9	1,3
	Loterie (bingo, lotto)	91,5	6,1	1,5	0,9
	Zakłady sportowe	92,6	4,2	1,6	1,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Automaty	94,9	4,0	0,8	0,3
	Karty lub kości	91,0	6,1	1,9	0,9
	Loterie (bingo, lotto)	90,5	7,4	1,6	0,5
	Zakłady sportowe	89,8	5,8	2,6	1,8

Gry hazardowe w Internecie nie cieszą dużą popularnością wśród młodzieży. Jak wynika z danych zestawionych w tabeli 92, 7,8% respondentów z młodszej kohorty i około 9,6% ze starszej używało Internetu do grania w gry hazardowe. Wśród gimnazjalistów 4,1% uczniów, zaś w starszej kohorcie 9,6% uczniów zawsze, bądź przeważnie uprawia hazard z wykorzystaniem Internetu.

Tabela 92. Częstotliwość używania Internetu do gier hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	W ogóle nie grał w gry hazardowe	85,9
	Nie grał gry hazardowe w Internecie	6,2
	Rzadko	2,6
	Czasem	1,1
	Przeważnie	1,4
	Zawsze	2,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	W ogóle nie grał w gry hazardowe	84,1
	Nie grał gry hazardowe w Internecie	6,3
	Rzadko	3,0
	Czasem	1,2
	Przeważnie	2,5
	Zawsze	2,9

W badaniu zastosowano dwa wskaźniki grania problemowego (tabela 83). Pierwszy to potrzeba stawiania w grze coraz większych pieniędzy, a drugi to okłamywanie kogoś ważnego dla respondenta w sprawie tego jak dużo gra w gry hazardowe.

Potrzebę stawiania coraz większych pieniędzy wyraziło 6,0% uczniów trzecich klas gimnazjów oraz 6,8% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Kłamanie w sprawie tego jak wiele się gra okazało się mniej rozpowszechnione, tylko ok. 2-3% uczniów przyznało się do tego zachowania. Porównanie wyników z 2019 r. z wynikami z 2015 r. oraz 2011 r. nie ujawnia istotnych zmian.

Uczniowie, którzy w 2019 r. zadeklarowali oba symptomy, stanowili wśród gimnazjalistów 1,3% oraz wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych – 1,2%. Analogiczne odsetki w 2015 r. były podobne i wyniosły wśród gimnazjalistów 2,5% oraz wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych – 1,7%. Wyniki uzyskane w 2011 r. także nie różniły się znacząco i wyniosły wśród gimnazjalistów 1,8%, zaś wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych – 2,2%.

Tabela 93. Granie problemowe w gry hazardowe (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	7,3	6,4	6,0
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	3,0	3,4	2,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	9,0	6,5	6,8
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	3,4	2,6	2,2

W obu badanych kohortach symptomy grania problemowego deklarowane były wielokrotnie częściej przez chłopców niż przez dziewczęta (tabele 94 i 95). Zarówno wśród dziewcząt, jak i wśród chłopców potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy raportowana była częściej niż kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra.

Tabela 94. Granie problemowe w gry hazardowe - chłopcy (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	11,4	9,7	9,3
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	4,6	5,2	4,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	13,5	10,8	11,3
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	5,4	4,6	3,6

Tabela 95. Granie problemowe w gry hazardowe – dziewczęta (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	3,5	3,1	3,2
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	1,5	1,7	1,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	4,3	2,5	2,4
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	1,3	0,8	0,9

W 2019 r. oba symptomy wystąpiły u chłopców 2,1% w gimnazjach i 2,0% w szkołach ponadgimnazjalnych, zaś u dziewcząt 0,6% w gimnazjach i 0,4% w szkołach ponadgimnazjalnych. W 2015 r. oba symptomy wystąpiły u chłopców 3,7% w gimnazjach i 3,0% w szkołach ponadgimnazjalnych, zaś u dziewcząt 1,3% w gimnazjach i 0,6% w szkołach ponadgimnazjalnych. W stosunku do 2011 r. nie uległy one istotnym zmianom. W 2011 r. oba symptomy wystąpiły u 2,9% chłopców z gimnazjów i 3,4% ze szkół ponadgimnazjalnych, zaś u dziewcząt analogiczne odsetki wyniosły 0,7% w gimnazjach i 0,9% w szkołach ponadgimnazjalnych.

Wyniki badania z 2019 r. wskazują na niewielkie rozpowszechnienie grania problemowego wśród chłopców oraz wręcz śladowe rozpowszechnienie tego zjawiska wśród dziewcząt. Ponadto zauważyć trzeba wyraźny trend spadkowy.

Formy spędzania czasu wolnego

Dane na temat popularności różnych form spędzania czasu wolnego przez młodzież zawarto w tabeli 96.

Tabela 96. Formy spędzania czasu wolnego (odsetki badanych)

		Nigdy	Kilka razy w roku	Raz lub dwa razy na miesiąc	Przynajmniej raz na tydzień	Prawie codziennie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Gra w gry komputerowe	14,4	20,4	16,1	21,6	27,4
	Aktywne uprawianie sportu	4,0	4,9	10,8	37,0	43,2
	Czytanie książki dla przyjemności	29,1	31,1	17,2	11,0	11,5
	Wychodzenie z przyjaciółmi wieczorem	11,5	16,9	24,5	29,1	18,1
	Inne hobby	16,8	8,6	15,1	24,1	35,4
	Chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego	6,2	11,6	27,9	32,2	22,1
	Używanie Internetu dla przyjemności	0,7	0,7	1,7	7,6	89,3
	Gra na automatach do gry	82,6	12,8	2,5	1,1	1,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Gra w gry komputerowe	18,0	24,8	14,7	20,8	21,6
	Aktywne uprawianie sportu	3,6	7,5	15,3	43,8	29,8
	Czytanie książki dla przyjemności	25,7	34,0	18,7	12,7	9,0
	Wychodzenie z przyjaciółmi wieczorem	6,8	11,9	25,5	38,6	17,2
	Inne hobby	17,2	10,3	16,7	25,7	30,1
	Chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego	4,6	11,8	29,4	35,9	18,4
	Używanie Internetu dla przyjemności	0,5	0,8	1,8	6,7	90,3
	Gra na automatach do gry	84,0	12,1	2,5	0,7	0,8

W obu kohortach niemal wszyscy badani spędzają czas używając Internetu dla przyjemności. Zdecydowana większość z nich robi to prawie codziennie (89,3% gimnazjalistów i 90,3% uczniów szkół ponadgimnazjalnych).

Dwie inne bardzo popularne formy spędzania czasu wolnego, to aktywne uprawianie sportu oraz chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego. Ponadto w starszej kohorcie – wychodzenie wieczorem z przyjaciółmi. Do każdej z nich przyznaje się ponad 90% badanych w każdej z kohort, chociaż odsetki robiących to prawie codziennie są znacznie niższe. Wśród gimnazjalistów 43,2% uprawia sport prawie codziennie, a 22,1% prawie codziennie chodzi ze znajomymi do centrum handlowego. W starszej kohorcie 29,8% codziennie uprawia sport, a 18,4% codziennie chodzi ze znajomymi do centrum handlowego, bądź wychodzi wieczorem z przyjaciółmi (17,2%).

Wychodzenie wieczorem z przyjaciółmi oraz uprawiane hobby to kolejne formy spędzania czasu wolnego bardzo popularne wśród gimnazjalistów. Wieczorami wychodzi z przyjaciółmi 88,5%, a oddaje się hobby 83,2% badanych. Pierwsza z tych aktywności codziennie absorbuje 18,1%, a ta druga – 35,4% gimnazjalistów.

Wysoką pozycję w rankingu form spędzania wolnego czasu mają gry komputerowe – 85,6% gimnazjalistów i 82,0% uczniów szkół ponadgimnazjalnych zadeklarowało granie w te gry, a 27,4% oraz 21,6% spędza czas w ten sposób prawie codziennie.

Mniejszą popularnością wśród młodzieży cieszy się czytanie książek dla przyjemności (w młodszej kohorcie – 70,9%, w tym 11,5% prawie codziennie, oraz w starszej kohorcie – 74,3%, w tym 9,0% prawie codziennie).

Najrzadziej badani przyznawali się do grania na automatach – 17,4% uczniów z młodszej kohorty oraz 16,0% ze starszej. Prawie codzienne granie raportowało tylko 1,2% badanych gimnazjalistów oraz 0,8% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Wiarygodność wyników

W badaniu zastosowano dwa mechanizmy sprawdzające wiarygodność uzyskanych wyników. Pierwszy, to pytanie o używanie nieistniejącego narkotyku nazwanego relewin. Jak pamiętamy z cytowanych już wyników używanie tego środka chociaż raz w życiu

zadeklarowało 1,3% gimnazjalistów oraz 0,9% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Oznaczać to może, że badani w nieznacznym tylko stopniu deklarowali doświadczenia, które nie miały pokrycia w faktach.

Próba przybliżenia skali możliwego zatajania swoich doświadczeń z narkotykami w odpowiedziach na pytania ankiety było pytanie, które brzmiało: Gdybyś kiedykolwiek używał(a) marihuany lub haszyszu, czy sądzisz, że napisał(a)byś to w tym kwestionariuszu? Rozkłady odpowiedzi na to pytanie zawarto w tabeli 97.

Tabela 97. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (odsetki badanych)

Poziom klasy	Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydowanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	27,5	32,8	24,5	6,1	9,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	36,6	33,0	19,9	4,4	6,1

Młodszy uczniowie w wyższych odsetkach niż starsi twierdzili, że nie przyznaliby się do ich używania. W młodszej kohorcie 15,1% uczniów, a starszej 10,5% badanej młodzieży zadeklarowało brak zaufania twierdząc, że nie przyznaliby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby taki fakt miał miejsce.

W młodszej kohorcie chłopcy częściej niż dziewczęta deklarowali hipotetyczne nieprzyznawanie się do używania przetworów konopi (tabela 98). W starszej kohorcie nie zaobserwowano istotnych różnic związanych z płcią.

Tabela 98. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (odsetki badanych)

Poziom klasy		Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydowanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	chłopcy	30,0	31,9	20,4	7,2	10,5
	dziewczęta	25,4	33,5	28,5	5,2	7,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	chłopcy	39,6	29,5	19,1	5,4	6,5
	dziewczęta	33,8	36,2	20,7	3,6	5,7

Porównanie analogicznych wskaźników z badań przeprowadzonych w latach 1995 – 2019 ujawnia trend względnie stabilny, naznaczony fluktuacjami. (tabela 99).

Tabela 99. Poziom zaufania respondentów (odpowiedzi: „chyba nie” lub „zdecydowanie nie” na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał) (odsetki badanych)

Poziom klasy	1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Młodsza kohorta (15-16 lat)	13,5	12,0	11,9	12,6	8,9	12,3	15,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	8,6	8,0	5,2	7,8	6,5	8,5	10,5

Wśród gimnazjalistów najniższy odsetek uczniów skłonnych zataić w badaniu swoje doświadczenia z marihuana lub haszyszem odnotowano w 2011 r. (8,9%), zaś

najwyższy w 2019 r. (15,1%). W starszej kohorcie najniższy odsetek notowano w 2003 r. (5,2%), a najwyższy także w 2019 r. (10,5%).

Generalnie skala zmienności w czasie analizowanego wskaźnika nie jest duża i skłania do potraktowania wyników wszystkich pomiarów, jako obarczonych podobnym skrzywieniem.

WNIOSKI

Wyniki badania z 2019 r. na tle wyników poprzednich edycji ESPAD skłaniają do sformułowania kilku wniosków. Z góry trzeba je jednak opatrzyć zastrzeżeniami wynikającymi ze znacznych modyfikacji kwestionariusza stosowanego w poszczególnych edycjach badania, co mogło mieć wpływ na porównywalność wyników.

Napoje alkoholowe to najpowszechniej używana substancja psychoaktywna przez młodzież, podobnie jak ma to miejsce w świecie dorosłych w naszym kręgu kulturowym. W tym zakresie badanie z 2019 r. potwierdziło pozytywne tendencje ujawnione w poprzednich badaniach. Rozpowszechnienie picia wykazuje trend spadkowy. W ostatnich latach podobnie jest z formami picie ekscesywnego. Spadają także frakcje badanych deklarujących łatwy dostęp do napojów alkoholowych, zmniejsza się ekspozycja na propozycje alkoholu oraz zakupy napojów alkoholowych. Badani w coraz większych odsetkach oceniają picie alkoholu jako zachowanie ryzykowne. Powoli przeformułują swoje entuzjastyczne oczekiwania wobec alkoholu. Dynamika wszystkich tych tendencji pozostawię jednak wiele do życzenia.

Mimo tendencji spadkowej wskaźników picia alkoholu przez gimnazjalistów, rozpowszechnieniu picia w tej grupie daleko jeszcze do spełnia postulatów abstynencyjnego paradygmatu profilaktyki adresowanej do niepełnoletnich. Biorąc pod uwagę coraz bardziej liberalne podejście rodziców do picia alkoholu przez ich pociechy można obawiać się o trwałość pozytywnego trendu w rozpowszechnieniu picia przez młodzież.

Doświadczenia z paleniem papierosów ma połowa gimnazjalistów oraz dwie trzecie uczniów ze starszej kohorty, a aktualnie wypala ponad 10 papierosów dziennie około 3% gimnazjalistów i prawie 5% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Wyniki te są znacznie lepsze od wyników z 2003 r. Wedle ocen respondentów spadła także znacznie dostępność papierosów. Jednocześnie pojawiły się nowe formy wprowadzenia nikotyny do organizmu, np. e-papierosy. W starszej kohorcie ich popularność dorównuje już popularności tradycyjnych wyrobów tytoniowych, a w młodszej nawet ją przewyższa. Wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych, zarówno odsetki badanych, którzy używali e-papierosów kiedykolwiek w życiu, jak i tych którzy sięgali po nie w czasie ostatnich 30 dni nie odbiegają od analogicznych odsetek konsumentów tradycyjnych wyrobów tytoniowych. W grupie gimnazjalistów oba wskaźniki używania e-papierosów są nawet wyższe, niż palenia w tradycyjnej formie. Wprawdzie e-papierosy wydają się mniej szkodliwe niż tradycyjne wyroby tytoniowe, to jednak nie są one obojętne dla zdrowia. Warto dodać, iż zdecydowana większość młodzieży jest zdania, iż próbowanie e-papierosów nie niesie żadnego ryzyka lub co najwyżej wiąże się z małym ryzykiem. Nowe wyroby tytoniowe zdają się stanowić wyzwanie dla profilaktyki.

Przetwory konopi to najczęściej spotykany narkotyk we wzorach używania substancji psychoaktywnych przez młodzież. Wprawdzie wyniki z 2019 r. napawają optymizmem – nastąpił spadek rozpowszechnienia używania, zmniejszyły się odsetki badanych, którzy mają wśród przyjaciół osoby używające oraz pojawiły się sygnały spadku dostępności, to jednak przynajmniej dwa wskaźniki mogą budzić niepokój. Po pierwsze obserwujemy długotrwały trend spadkowy przekonań o ryzyku związanym z paleniem marihuany lub haszyszu, a po drugie nadal utrzymuje się przewaga oczekiwań pozytywnych konsekwencji używania nad antycypacjami konsekwencji negatywnych. Obie te kwestie wystawiają nie najlepsze noty skuteczności przekazu profilaktycznego adresowanego do młodzieży.

Analiza trendów używania przetworów konopi ujawnia interesującą prawidłowość. Obecny spadek rozpowszechnienia nie jest jedynym spadkiem w czasie ostatniego niemal ćwierćwiecza objętego badaniami ESPAD. Załamanie trendu wzrostowego pojawiło się także w 2007 r. Może nie być dziełem przypadku to, że spadki rozpowszechnienia przypadają akurat na lata restytucji wartości konserwatywnych, dominowanych przez większość tego okresu przez wartości liberalne. Kolejne edycje ESPAD w przyszłości mogą rzucić więcej światła na tę kwestię.

Na koniec warto też pamiętać o kilkuprocentowej frakcji uczniów, którzy wedle wyników testu przesiewowego kwalifikują się do kategorii użytkowników problemowych. Wielkość tej frakcji, w czasie ostatnich ośmiu lat, nie uległa istotnym zmianom. Oznacza to, iż zmiany w rozpowszechnieniu używania przetworów konopi nie znajdują odzwierciedlenia w rozmiarach ich problemowego używania.

Analiza trendów rozpowszechnienia używania nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. "dopalaczy" napawa optymizmem. Tendencjom spadkowym w tym zakresie towarzyszy wzrost przekonań o ryzyku związanym z używaniem tych substancji, nie tylko w sposób regularny, ale także na poziomie eksperymentowania. Trzeba dodać, iż wskaźniki dostępności tych substancji także weszły w trend spadkowy.

Szczególnym wyzwaniem pozostaje znaczne rozpowszechnienie palenia tytoniu i picia alkoholu przez dziewczęta. Wyniki uzyskane w 2019 r. potwierdziły skalę potrzeb w zakresie profilaktyki alkoholowej oraz tytoniowej adresowanej do dziewcząt. Większość wskaźników picia alkoholu i palenia tytoniu u dziewcząt jest podobna do notowanej u chłopców. Tradycyjnie zarówno picie, jak palenie należały do męskich atrybutów. Zmiany obyczajowe jakich doświadczamy w ostatnich dziesięcioleciach zdają się kwestionować tę zasadę. W efekcie rodzi to nowe zagrożenia, na które odpowiedzią powinno być szersze uwzględnienie specyfiki dziewcząt jako adresatów profilaktyki.

PRZYPISY

1. Beck F, & Legleye S. (2003). Drogues et adolescents. Usages de drogues et contextes d'usage entre 17 et 19 ans, évolutions récentes, ESCAPAD (2002). Paris: OFDT.
2. Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., et al. (2012), The 2011 ESPAD report: substance use among students in 36 European countries, The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm, Sweden.
3. Hibbel B. (2014) The 2012 ESPAD impact survey. EMCDDA, Lisbon.
4. Moskalewicz J., Allaste A., Demetrovics Z., Klempova D., Sierosławski J., with Csemy L. et al (2008) Enlargement 2005: cannabis in the new EU Member States. W: SZNITMAN S. R., OLSSON B., ROOM R. (red.) A cannabis reader: global issues and local experiences. Perspectives on cannabis controversies, treatment and regulation in Europe. Monographs series 8, vol. 1; European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction: Lisbon, 63-93
5. Okulicz-Kozaryn K., Sierosławski J. (2007) Validation of the „problematic use of narcotics” (PUN) screening test for drug using adolescents. *Addictive Behaviors* 32 (2007), 640-646.
6. Sierosławski J. (2004) Substancje psychoaktywne - postawy i zachowania Polaków. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych 2002. W: Postawy i zachowania Polaków wobec alkoholu i problemów alkoholowych. Warszawa, *Wydawnictwo Edukacyjne PARPA*, PARPA. ss. 11-74
7. Sierosławski J. (2007a) Fazy monitorowania. W: J. Sierosławski, B. Bukowska, P. Jabłoński (red) Monitorowania narkotyków i narkomanii na poziomie lokalnym. Warszawa, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, pp. 93-126
8. Sierosławski J. (2007b) Epidemiologia narkomanii. W: A. Hejda, K. Okulicz-Kozaryn (red.) Zapobieganie Narkomanii w Gminie. Zasady tworzenia gminnych programów przeciwdziałania narkomanii. Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa, 30-42.
9. Sierosławski J. (2013a) Młodzież gimnazjalna, a alkohol. W: J. Szymborski i W. Zatoński (Red.) Zdrowie dzieci i młodzieży w wymiarze socjomedycznym. ZDROWIE PUBLICZNE Monografie. Tom II. 2013. Wszechnica Polska, Szkoła Wyższa. Warszawa, str. 79-95.

10. Sierosławski J. (2013b) Używanie narkotyków przez gimnazjalistów. W: J. Szymborski i W. Zatoński (Red.) Zdrowie dzieci i młodzieży w wymiarze socjomedycznym. ZDROWIE PUBLICZNE Monografie. Tom II. 2013. Wszechnica Polska, Szkoła Wyższa. Warszawa, str. 96-112.
11. Steiner S., Baumeister S. E. & Kraus L. (2008) Severity of Dependence Scale: Establishing a cut-off point for cannabis dependence in the German adult population. „Sucht”, 54, 557–563.
12. Ustawa z dnia 20 lipca 2018r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Dz.U. 2018 poz. 1490
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001490/T/D20181490L.pdf>